

DE MEERWAARDE VAN HOGER ONDERWIJS. EEN ANALYSE VAN DE ARBEIDSMARKTINTREDE VAN VLAAMSE SCHOOLVERLATERS

Ilse Laurijssen

Promotor: Ignace Glorieux

Research paper SONO/2018.OL1.7/5

Gent, december 2018

Het Steunpunt Onderwijsonderzoek is een samenwerkingsverband van UGent, KU Leuven, VUB, UA en ArteveldeHogeschool.

Gelieve naar deze publicatie te verwijzen als volgt:

Ilse Laurijssen & Ignace Glorieux (2018). *De meerwaarde van hoger onderwijs. Een analyse van de arbeidsmarktintrede van Vlaamse schoolverlaters*. Gent: Steunpunt Onderwijsonderzoek.

Voor meer informatie over deze publicatie torinfo@vub.ac.be

Deze publicatie kwam tot stand met de steun van de Vlaamse Gemeenschap, Ministerie voor Onderwijs en Vorming.

In deze publicatie wordt de mening van de auteur weergegeven en niet die van de Vlaamse overheid. De Vlaamse overheid is niet aansprakelijk voor het gebruik dat kan worden gemaakt van de opgenomen gegevens.

© 2018 steunpunt onderwijsonderzoek

p.a. Coördinatie Steunpunt Onderwijsonderzoek
UGent - Vakgroep Onderwijskunde
Henri Dunantlaan 2, BE 9000 Gent

Deze publicatie is ook beschikbaar via www.steunpuntsono.be

Inhoudstafel

Beleidsamenvatting	5
0 Inleiding	11
1 Achtergrond	15
1.1 De aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt	15
1.2 De kennismaatschappij	16
1.3 Grenzen aan de groei?	17
1.4 Welke meerwaarde?	18
2 Data en methode	21
2.1 Gekoppelde schoolverlatersdata	21
2.2 Tijdsscharnier van deze studie	22
2.3 Analysemethode	24
2.4 Indeling onderwijsdiploma's	25
2.5 Arbeidsmarktindicatoren	26
2.6 Controlevariabelen	27
3 Een hoger opleidingsniveau - voorkomen en korte termijn verandering	33
4 Arbeidsmarktintrede van schoolverlaters naargelang diplomaniveau	37
4.1 Schoolverlaterscohort 2011 – situatie een jaar na schoolverlaten	37
4.2 Ook voor schoolverlaterscohort 2008	43
4.3 Ook bij langere observatie van arbeidsloopbaan	44
4.4 Ook gecontroleerd voor achtergrondkenmerken	48
5 Arbeidsmarktintrede van schoolverlaters naargelang diplomaniveau – vergelijking schoolverlaterscohorten	55
5.1 Schoolverlaterscohort 2011 versus 2008 – situatie een jaar na schoolverlaten	55
5.2 Ook bij langere observatie van arbeidsloopbaan	62
5.3 Ook bij controle voor achtergrondkenmerken	65
6 Maakt hoger onderwijs “uitproberen” een verschil?	73
6.1 Analyse	74
6.2 Resultaten	75
6.3 Verdere toetsing bij ASO-ers	78
6.4 Verdere toetsing bij TSO-ers	82
7 Meerwaarde zevende jaren in TSO en BSO	87
7.1 Meting effect zevende jaar: weglaten uitproberen hoger onderwijs	89
7.2 Analyse	90
8 Conclusies	95
9 Literatuur	99
10 Bijlagen	101
10.1 Naar gedetailleerde diplomacategorieën	101
10.2 Diplomaverschillen een jaar na schoolverlaten voor schoolverlaterscohort 2008	103
10.3 Diplomaverschillen over de tijd voor schoolverlaterscohort 2008	107

Beleidssamenvatting

Situering

Net als in vele Europese landen neemt ook in Vlaanderen de deelname aan het hoger onderwijs toe. Daardoor zijn jongvolwassenen in principe beter uitgerust om hun arbeidsloopbaan aan te vatten en verder vorm te geven. Het belang van een goede opleiding voor het verwerven én behouden van een gunstige en zekere arbeidsmarktpositie wordt ook door het beleid erkend. Ook recenter EU-beleid houdt vast aan de doelstellingen om het aantal hogerschoolden te verhogen en de ongekwalificeerde uitstroom terug te dringen. De vraag is evenwel of met die toenemende onderwijsexpansie de toewijzing van arbeidsmarktposities op basis van onderwijsdiploma's wel dezelfde blijft, en twijfels rijzen over de kansen op de arbeidsmarkt die nog weggelegd zijn voor hooggeschoolden.

Met behulp van de gekoppelde schoolverlatersdata analyseerden we de verschillen in de arbeidsmarktposities van schoolverlaters naargelang onderwijsniveau voor twee Vlaamse schoolverlaterscohorten, en gingen we in bijzonder na hoe de verschillende diploma's hoger onderwijs ten opzichte van elkaar en ten opzichte van het secundair onderwijs presteren. De cijfers voor de schoolverlaterscohorten 2008 en 2011 sluiten aan bij de globale tendens van een toename van het scholingsniveau, met name neemt tussen beide cohorten het aandeel laaggeschoolden af en het aandeel middengeschoolden toe. Bij die laatste categorie stromen bovendien meer jongvolwassenen door naar hoger onderwijs, maar dit resulteert niet in een fundamentele toename in het aandeel schoolverlaters met een hogeronderwijsdiploma.

Met deze studie bekijken we gebruik makend van betrouwbare populatiegegevens de arbeidsmarktkansen van hogergeschoolde schoolverlaters in Vlaanderen. We vergelijken hen met midden- en lagergeschoolden, we vergelijken op het vlak van verschillende arbeidsmarktindicatoren en we maken die vergelijking niet alleen onmiddellijk na schoolverlaten, maar toetsen de onderwijsverschillen evenzeer na enkele jaren op de arbeidsmarkt.

Meerwaarde hoger onderwijsdiploma

We vinden nog steeds een zeer duidelijke rangordening tussen de verschillende onderwijsniveaus in termen van de kansen die ze aan Vlaamse schoolverlaters bieden op de arbeidsmarkt: globaal zijn de kansen op werk beter, ligt het werkloosheidsrisico lager en zijn de salarisniveaus hoger voor doctors dan voor masters die op hun beurt de bachelors overtreffen die het dan weer beter doen dan de gediplomeerden secundair onderwijs en de laaggeschoolden zonder eindkwalificatie van het

secundair onderwijs. Naast de algemene vaststelling dat arbeidsmarktkansen toenemen met het opleidingsniveau, zijn er voor het hoger beroepsonderwijs, masters en doctors enkele nuances te maken.

De schoolverlaters met een diploma van het hoger beroepsonderwijs (nu HBO5) nemen een bijzondere positie in, ze doen het bijzonder goed op de arbeidsmarkt, beter zelfs dan – in principe hoger gekwalificeerde – bachelors, wat blijkt uit zowel hun hogere werkzaamheidsgraad, lager werkloosheidsrisico en hoger salarisniveau. Die betere arbeidsmarktprestaties zijn bovendien niet terug te brengen tot tijdelijke fenomenen onmiddellijk na schoolverlaten maar houden aan ook na enkele jaren op de arbeidsmarkt. Tevens kunnen die betere arbeidsmarktprestaties niet worden verklaard op basis van hun achtergrondkenmerken. Wel blijkt dat ze veel te maken hebben met de specifieke opleiding verpleegkunde die voor zowel HBO5 als bachelors erg goede kansen biedt op onmiddellijke en passende tewerkstelling na schoolverlaten (wat aansluit op de goede arbeidsmarktperspectieven voor zorgopgeleiden, cf. analyses in Glorieux & Laurijssen 2018).

Ook op de hoogste opleidingsniveaus dienen nuances gemaakt te worden. Hoger geschoolden met een masteropleiding blijken immers wél gemiddeld een hoger salaris te hebben na schoolverlaten dan schoolverlaters met een bachelordiploma, maar hun diplomaniveau biedt minder onmiddellijk toegang tot werk. Tevens ondervinden masters na schoolverlaten ook iets meer werkloosheid dan bachelors, al blijkt dat laatste nadeel slechts tijdelijk en hoofdzakelijk beperkt tot het eerste jaar na schoolverlaten. Een masterdiploma biedt bijgevolg in het bijzonder een meerwaarde voor het salarisniveau, maar niet op het vlak van zekerheid van tewerkstelling.

Doctors tot slot hebben eveneens beduidend hogere lonen dan masters evenals een hogere werkzaamheidsgraad én ze komen minder in de werkloosheid terecht. Het aandeel werkenden bij doctors overtreft dat van masters evenwel enkel gedurende het eerste jaar na schoolverlaten om daarna op een vergelijkbaar niveau uit te komen. De gunstigere kansen voor doctors op het vlak van werk en werkloosheid kunnen we bovendien volledig toeschrijven aan hun achtergrond en in het bijzonder doordat ze veel vaker reeds werkervaring opbouwen nog voor het behalen van hun diploma. Wanneer we dat mee in rekening brengen, keert de situatie zelfs volledig om, en liggen de kansen op werk voor doctors lager dan voor masters en hun werkloosheidsrisico hoger. Bijgevolg biedt het doctoraatsniveau vooral een meerwaarde op het vlak van salarisniveau maar geenszins op het vlak van werk(zekerheid).

De in dit rapport gerapporteerde relatieve posities van bachelors en masters zijn niet helemaal vergelijkbaar met bevindingen van recente studies. Dat werkgevers indien ze kunnen kiezen tussen even valabele kandidaten voor een bepaalde functie bij voorkeur een master eerder dan een bachelor zouden aanwerven (cf. veldexperiment van Verhaest e.a. 2018b), zien we in de cijfers in dit rapport

niet terugkomen, omdat masters net iets minder aan het werk en tijdens het eerste jaar na schoolverlaten vaker werkloos blijken dan bachelors. De hogere salarisniveaus van masters die we vinden zijn eveneens niet in overeenstemming met een recente Acerta-studie (De Standaard 01/08/2018) volgens dewelke jonge werknemers met een bachelordiploma meer verdienen in de privésector dan masters. Eerder dan dat die bevindingen noodzakelijkerwijs elkaar tegenspreken, kunnen ze het gevolg zijn van veranderingen die zich sindsdien hebben voorgedaan. Zo blijkt uit de meest recente schoolverlatersstudie (VDAB 2018) dat het aandeel werkzoekenden een jaar na schoolverlaten bij bachelors net iets hoger is dan bij masters, terwijl die situatie enkele jaren voordien nog omgekeerd was en het professionele bachelordiploma een beduidend snellere toegang tot de arbeidsmarkt bood dan een masterdiploma (cf. schoolverlatersstudies 2014 en vroeger, terugkerend tot de schoolverlaters van 2008). Ook op het vlak van salarisniveaus veranderen mogelijk de relatieve posities van bachelors en masters, daarvoor kunnen we niet terugvallen op bestaand recurrent onderzoek, maar dergelijke interpretatie zou wel in lijn zijn met de resultaten van onze trendanalyses (zie hierna).

Tendensen – diploma-inflatie

Erg grote veranderingen tussen beide schoolverlaterscohorten verwachtten we niet, gezien de eerder beperkte tijd tussen beide (3 jaar verschil), toch konden we aantal verschuivingen vaststellen in de meerwaarde van een hoger onderwijsdiploma. Waar arbeidsmarktkansen globaal gunstiger lijken naarmate het opleidingsniveau toeneemt, is de verandering over de tijd niet lineair met het opleidingsniveau. De trends die we vinden kunnen enerzijds verband houden met doorgevoerde onderwijshervormingen, maar wijzen anderzijds in de richting van globale diploma-inflatie en in het bijzonder devaluatie van de hoogste onderwijsdiploma's.

Wanneer we de schoolverlaters van 2011 vergelijken met hun voorgangers van 2008, dan zijn met name voor het hoger beroepsonderwijs (huidige HBO5) de arbeidsmarktkansen (absoluut en relatief) beduidend verbeterd: voor de schoolverlaterscohort van 2008 zijn de arbeidsmarktkansen voor de afgestudeerden van de vierde graad beroepssecundair onderwijs al goed, maar voor de schoolverlaters van 2011 van het HBO5 is dat nog meer het geval. Niet alleen de absolute kansen op werk en het salarisniveau nemen toe (en daarmee vormt het hoger beroepsonderwijs een duidelijke uitzondering op de algemene tendens), ook relatief gezien is er sprake van verbetering van de arbeidsmarktkansen. Op het vlak van werk geldt dat zowel wanneer wordt vergeleken met de gediplomeerden van het secundair onderwijs als bij de vergelijking met de bachelors, en bij de laatste ook wanneer de vergelijking wordt beperkt tot de studierichting verpleegkunde in beide opleidingsniveaus. In feite vormen de schoolverlaters van het hoger beroepsonderwijs de enige groep voor wie kansen op werk

toenemen over de tijd, en dus verbetert ook hun relatieve positie op dat vlak. De toename van het (geïndexeerde) salarisoniveau tussen beide schoolverlaterscohorten komt niet alleen voor bij het hoger beroepsonderwijs, maar evengoed bij de bachelors en dus verandert er weinig in die vergelijking; deze bevindingen zijn identiek wanneer enkel de opleidingen verpleegkunde binnen die beide opleidingsniveaus beschouwd worden. Aangezien de lonen van de gediplomeerden van het secundair onderwijs niet toenemen verbetert de relatieve salarispositie van het hoger beroepsonderwijs ten opzichte van die groep wel over de tijd. Samenvattend wijzen de tendensen op een absolute én relatieve verbetering van de arbeidsmarktkansen voor schoolverlaters van het hoger beroepsonderwijs, een verbetering die gezien het feit dat ze er duidelijk uitspringt erg waarschijnlijk het gevolg is van de omvorming van de vierde graad beroepssecundair onderwijs naar het HBO5 die net in de periode tussen beide schoolverlaterscohorten werd doorgevoerd.

Een minder eenduidig, maar eerder dubbel beeld bekomen we voor bachelors, die over de tijd weliswaar inleveren op werkkansen maar wel vooruit gaan op het vlak van salaris. Voor masters en doctors tot slot is duidelijk sprake van (absolute) achteruitgang, zowel op het vlak van werkzaamheid (masters) of werkloosheid (doctors) als wat betreft hun salarisoniveaus (beide). Daarmee verandert in de vergelijking tussen bachelors, master en doctors over de tijd niet zo veel voor wat betreft de kansen op werk, welke in het voordeel blijft van bachelors die vlotter aansluiting vinden met de arbeidsmarkt (maar op hun beurt terrein verliezen ten opzichte van gediplomeerden secundair onderwijs), al neemt de onmiddellijke werkloosheidskans voor doctors zodanig toe dat die groep er ook relatief gezien op achteruitgaat. Daarnaast vermindert over de tijd ook het loonvoordeel van masters en doctors ten opzichte van bachelors (en gediplomeerden secundair onderwijs). De relatieve salarisverschillen tussen masters en doctors blijven over beide schoolverlaterscohorten ongeveer gelijk (beide categorieën kennen ongeveer een even grote absolute achteruitgang). Tevens blijkt de achteruitgang die we vaststellen voor doctors grotendeels tijdelijk: zowel absoluut als relatief, concentreert de hogere werkloosheid zich in de eerste kwartalen (die weliswaar in de gecumuleerde werkloosheidservaring verder wordt meegenomen), en blijkt de loonvermindering om te slaan naar een vooruitgang wanneer we het tijdsvenster verschuiven naar 2 jaar na schoolverlaten. De meeste diploma-inflatie situeert zich evenwel duidelijk bij de hogergeschoolden, met name verliezen de masters en doctors terrein ten opzichte van de bachelors, al maakt een latere inhaalbeweging veel goed bij de doctors. Deze trends worden bovendien niet verklaard op basis van veranderde achtergrondkenmerken.

Het tijdsvenster waarbinnen we de analyse over de tijd maken, is sterk gekleurd door de economische crisis van 2008. Bij de vergelijking tussen beide cohorten bekeken we niet alleen de absolute verandering in de opbrengsten van diploma's, maar ook de verandering in de relatieve meerwaarde

van een bepaald diploma ten opzichte van andere diploma's. Door die relatieve vergelijkingen vermijden dat we dat we louter de impact meten van de conjunctuur (al kan deze methode niet eventuele differentiële effecten naargelang het diplomaniveau wegwerken). Ook door een langere observatieduur (vanaf schoolverlaten tot enkele jaren later) te bekijken vermijden we dat we louter voortgaan op een eenmalige meting die mogelijk erg conjunctuurspecifiek (en daardoor afwijkend) is.

De evidentie die we echter vinden voor enerzijds een absolute devaluatie van zowat alle diploma's (behalve HBO5) en een relatieve devaluatie van de hogeronderwijsdiploma's van master en doctoraat tussen de twee schoolverlaterscohorten 2008 en 2011, is niet in lijn met wat we zouden verwachten op basis van de economische crisis. De economische crisis heeft wellicht de arbeidsmarktintrede van de eerste cohorte negatiever beïnvloed dan die van de tweede cohorte, en op basis daarvan zouden we net een tegengestelde tendens kunnen verwachten. Dat maakt de interpretatie van de resultaten in de zin van een afname van de meerwaarde van hoger onderwijsdiploma's als gevolg van een verzadiging aan de bovenkant van de beroepenstructuur sterker. Tegelijk lijkt het bachelordiploma, in toenemende mate aanvaard als kwalificatie voor hogere beroepen (cf. toename relatieve salarisniveau). De hervorming van het hoger onderwijs, en in het bijzonder dan de invoering van dat nieuwe onderwijsniveau van de bacheloropleiding (althans in benaming) ligt hieraan mogelijk, weliswaar met enige vertraging, aan de basis.

Deze trend van opwaardering van het bachelordiploma, samen met de devaluatie van het masterdiploma, verklaart mogelijk waarom recent studiemateriaal (cf. Acertastudie) vaststelt dat de startlonen van schoolverlaters met een bachelordiploma nu die van masters overtreffen. In de hier gemaakte analyses is dat nog niet het geval, en blijven masters beduidend meer verdienen dan bachelors, maar blijkt tevens dat bijna de helft van dat loonvoordeel reeds verdween tussen de schoolverlaterscohorten van 2008 en 2011. Meer recent betrouwbaar vergelijkend cijfermateriaal is nodig om te kunnen bevestigen dat die trend zich inderdaad aan dat tempo heeft verdergezet en effectief tot een omkering van posities heeft geleid. Op het vlak van de tewerkstellingskansen blijven bachelors van de hier bestudeerde schoolverlaterscohorten de masters evenwel overtreffen (met weliswaar enkele aanwijzingen tot afname van dat voordeel), terwijl ook dat bij recente schoolverlaters veranderd blijkt (VDAB 2018); mogelijk vormt die hogere werkonzekerheid dan ook de keerzijde van de trend op het vlak van salaris, de prijs als het ware, die afgestudeerde bachelors, net als de andere hooggeschoolde schoolverlaters, betalen voor de toegang tot hogere beroepen.

Hoger onderwijs proberen

In het licht van de groeiende aantallen studenten die hun studie hoger onderwijs niet afronden, en in het bijzonder de grote aandelen bij schoolverlaters van het secundair onderwijs die “mislukken” in het hoger onderwijs, bekeken we ook de mate waarin arbeidsmarktprestaties verschillen tussen degenen die rechtstreeks van het secundair onderwijs doorstromen naar de arbeidsmarkt en deze die 1 of meerdere jaren een studie in het hoger onderwijs nastreefden zonder hierin een diploma te behalen. We vergeleken met andere woorden de schoolverlaters van het secundair onderwijs en deze van het hoger onderwijs gegeven dat ze hetzelfde hoogste diplomaniveau hebben. Met die vergelijking gaan we na of het een verschil maakt of men hoger onderwijs heeft uitgeprobeerd zonder succes. Het blijkt dat de richting waarin dat een verschil maakt, verschilt naargelang de onderwijsvorm. Voor schoolverlaters met maximaal een diploma van ASO (ook KSO) biedt hoger onderwijs geprobeerd hebben positieve effecten, terwijl voor schoolverlaters van BSO (ook TSO) hoger onderwijs uitproberen in plaats van rechtstreeks in te stromen op de arbeidsmarkt geen voor- maar eerder nadelen biedt wat wijst op (gepercipeerde) devaluatie van de opgedane kennis en vaardigheden in de beroepsgerichte basisopleiding. Bevindingen van aanvullende sensitiviteitsanalyses bij de ASO-ers en TSO-ers (respectievelijk door weglating inactieven en indeling studierichtingen naargelang hun finaliteit) sluiten aan bij deze conclusie.

Meerwaarde zevende jaren

Tot slot maakten we met de gekoppelde schoolverlatersdata een update van de evaluatie van de zevende jaren TSO en BSO. Die analyse biedt ook veel meer een “pure” meting van het effect van “meer” opleiding dan bijvoorbeeld de vergelijking bachelor en master, waar niet alleen meer of langer onderwijs een verschil vormt tussen beide opleidingsniveaus maar tevens veelal sprake is van een verschillende oriëntatie die een verschil maakt voor de perspectieven op de arbeidsmarkt (cf. meer beroepsgerichte oriëntatie van professionele bacheloropleidingen versus meer academische oriëntatie van masters; zie ook Laurijssen & Glorieux 2017). Ook qua achtergrond kunnen we veronderstellen dat verschillen veel beperkter zijn tussen de leerlingengroepen die de arbeidsmarkt betreden met een diploma van een zesde dan wel een zevende leerjaar in eenzelfde onderwijsvorm. De resultaten zijn eenduidig, zowel voor TSO als BSO biedt een zevende jaar een duidelijke meerwaarde op de arbeidsmarkt. Er zijn verder meerdere aanwijzingen die de conclusie onderschrijven dat 7TSO sinds de hervorming naar Se-n-Se er nog verder op vooruitging.

0 Inleiding

Een universitair diploma mag dan wel het hoogste diploma zijn en door steeds grotere aantallen studenten nagestreefd worden, de waarde daarvan op de arbeidsmarkt is geen vaststaand feit. Onder de kop “Professionele bachelors verdienen het meest” werd op 1 augustus 2018 in De Standaard bericht over een studie door Acerta van jonge werknemers in de privésector. Hoewel het diploma de doorslaggevende factor blijkt te zijn voor het salarisniveau, hebben niet de schoolverlaters met een masterdiploma de hoogste startlonen in hun eerste baan, wel deze met een professionele bachelor. Deel van de verklaring die naar voor werd geschoven is dat het vaak gaat om technisch geschoolden (STEM) die in technische beroepen (arbeidersstatuut) terechtkomen. Maar ook de sector maakt een verschil want de lonen blijken voor de bachelors hoger in de social profit dan in profitbedrijven. Het is niet de eerste keer dat in Vlaamse media cijfers of studies worden aangehaald die erop wijzen dat niet zozeer een master maar wel een bachelordiploma betere of toch minstens even goede kansen biedt op de arbeidsmarkt, of dat “hoog mikken” een achterhaalde gedachte zou zijn (bijvoorbeeld: De Morgen, 16/09/2017: “Met een masterdiploma verdient u niet direct meer dan met een bachelor”).

Resultaten van een recent veldexperiment (Verhaest e.a. 2018b) spreken dat beeld evenwel tegen: Vlaamse werkgevers blijken de voorkeur te geven aan een mastergediplomeerde boven een sollicitant met een bachelordiploma als beide een voor de openstaande functie geschikte opleiding hebben gevolgd. Dat sluit dan weer aan bij de resultaten van de recentste schoolverlatersstudie van de VDAB (2018). Van alle schoolverlaters van 2016 in Vlaanderen, is het aandeel werkzoekenden een jaar na schoolverlaten lichtjes hoger bij de afgestudeerden met een bachelor- dan bij deze een masterdiploma. Tegelijk valt in de laatste studie wel op dat de werkloosheidsgraad bij de hogergeschoolden bijzonder laag is, in het bijzonder wanneer de vergelijking wordt gemaakt met midden- en nog meer met de laaggeschoolden; de gradiënt naar opleidingsniveau is erg treffend, of zoals het wordt geformuleerd in het VDAB-rapport (2018, p.8): een diploma van master of professionele bachelor is hét toegangsticket tot de arbeidsmarkt.

Uit deze cijferresultaten blijkt dat een diploma hoger onderwijs een belangrijk element is waarmee schoolverlaters relatief snel werk kunnen vinden, zij het met verschillen tussen studierichtingen. De studies en hun tegengestelde bevindingen suggereren ook dat er tussen de gediplomeerden hoger onderwijs op basis van het opleidingsniveau (bachelor versus master) niet zozeer grote verschillen zijn in hun kansen op werk, maar eventueel wel in het gemiddeld salaris voor schoolverlaters. Dat laatste, het salarisniveau, heeft wellicht te maken met de functies waarin schoolverlaters beginnen.

Functies zijn evenwel niet enkel verbonden aan lonen, maar hangen wellicht ook samen met verschillen in groeikansen.

Dat jonge werknemers met een masterdiploma niet meer verdienen dan bachelors (en volgens de recente Acertastudie zelfs minder) kan te maken hebben met die verschillen in jobgroei, die, door het gehanteerde observatievenster, niet mee in rekening worden gebracht. Terwijl bacheloropgeleiden na hun opleiding onmiddellijk inzetbaar zijn in functies die aansluiten op hun professionele bachelor¹, missen de masteropgeleiden bij de start van hun loopbaan immers nog de praktische ervaring en/of kennis om reeds onmiddellijk na schoolverlaten een functie met grote verantwoordelijkheid op te nemen. Naarmate ze daarin meer ervaring opdoen, kunnen ze dan doorgroeien naar een functie met beleids- of eindverantwoordelijkheid. In de mate dat het de functies zijn die het loonniveau bepalen, en jobgroei zich meer voordoet in de initiële loopbaan van masters, komen de voordelen op het vlak van het loonniveau van masters ten opzichte van bachelors daarom mogelijk pas na de eerste baan aan het licht. Dat masters in het voordeel zijn als het over jobgroei gaat, spoort tevens met het idee dat ze vanuit hun brede theoretische basis beter met veranderingen kunnen omgaan en kunnen inspelen op bepaalde ontwikkelingen. De meer praktisch opgeleiden, zoals de professionele bachelors, hebben dat voordeel niet en lopen meer het risico minder breed inzetbaar te zijn op de arbeidsmarkt (zie ook Laurijssen en Glorieux 2017).

Met deze studie bekijken we gebruik makend van betrouwbare populatiegegevens de arbeidsmarktkansen van hogergeschoolde schoolverlaters in Vlaanderen. We vergelijken hen met midden- en lagergeschoolden, we vergelijken op het vlak van verschillende soorten arbeidsmarktindicatoren en we maken die vergelijking onmiddellijk na schoolverlaten maar toetsen de onderwijsverschillen evenzeer na enkele jaren op de arbeidsmarkt.

Als masters na schoolverlaten inderdaad niet meer verdienen, dan kan het tevens een teken zijn dat er sprake is van een verzadiging op de arbeidsmarkt aan de bovenkant van de functierange; dat zou dan ook moeten blijken uit een afname van het voordeel van een masterdiploma over de tijd. Regelmatig klinkt inderdaad bezorgdheid over het steeds verder toenemende aantal hogeschoolden en of de arbeidsmarkt die wel in voldoende mate kan absorberen om risico's van devaluatie, overscholing en verdringing te vermijden. Ook gaan stemmen op dat bepaalde hervormingen van het hoger onderwijs die leiden tot meer afgestudeerden tevens de waarde van het hogeronderwijsdiploma dreigen aan te tasten.

¹ We laten hier even de louter academisch opgeleide bachelors buiten beschouwing, aangezien slechts weinigen onmiddellijk na de academische bachelor doorstromen naar de arbeidsmarkt maar eerst nog een masteropleiding afronden; zij vormen bijgevolg een kleine en uitzonderlijke groep bij de schoolverlaters.

Daarbij aansluitend, en dat vormt het tweede luik van de analyses, bekijken we ook of we tussen de twee schoolverlaterscohorten waarvan we gegevens hebben verschillen vinden. Het gaat weliswaar maar over een meting over een erg korte termijn, maar we kunnen bekijken of we enige weerslag zien van de gesignaleerde tendensen. Deze analyses laten tevens toe om de arbeidsmarkresultaten van de hervorming van vierde graad BSO naar HBO5 te monitoren.

Tot slot rapporteren we over bijkomende analyses die meer zicht kunnen geven over de mate waarin bijkomende vaardigheden en kennis worden gewaardeerd op de arbeidsmarkt louter omwille van het diploma of effectief de bijkomende, te verwachten, inzetbaarheid. We gaan het effect na van hoger onderwijs aanvatten zonder slagen - daarbij vergelijken we de arbeidsmarktervaringen van die groep met wie met eenzelfde basisdiploma rechtstreeks de arbeidsmarkt instroomt. Tegelijk bekijken we of dat effect mogelijk verbonden is aan de algemene verwachtingen met betrekking tot het aanvatten van een vervolgtraject, zoals die kunnen verschillen naargelang de onderwijsvorm. Als laatste rapporteren we over een analyse van het effect van zevende jaren in het BSO en TSO (Se-n-Se). Die analyse is interessant omdat een vergelijking mogelijk is met vroegere gerapporteerde resultaten op basis van het SONAR-onderzoek, omdat ze toelaten de impact na te gaan van de hervorming van zevende jaren TSO naar post-secundair onderwijs en bovendien laten deze analyses opnieuw toe om de rol te illustreren van hoger onderwijs uitproberen zonder dat men daarin een diploma behaalt.

1 Achtergrond

1.1 De aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt

De gevolgde opleiding vormt voor personen een erg belangrijke, zo niet de belangrijkste factor, om een goede positie op de arbeidsmarkt te verkrijgen. Er bestaat dan ook een aanzienlijke kloof op de arbeidsmarkt tussen hoger- en lageropgeleiden: hooggeschoolden zijn in Vlaanderen vaker aan het werk dan laaggeschoolden (meer dan 30 procentpunten verschil), het werkloosheidsrisico ligt bij laaggeschoolden 2 keer hoger dan bij middengeschoolden en zelfs 3 keer hoger dan bij hooggeschoolden (Laurijssen, Van Trier & Wolbers 2016).

Ook voor jongeren betekenen hogere onderwijskwalificaties betere kansen op de arbeidsmarkt: hogergeschoolden zijn fundamenteel meer aan het werk (het verschil bedraagt ongeveer 30 procentpunten, cf. Laurijssen, Van Trier en Wolbers 2016), vooral de midden- en laaggeschoolde jongeren worden geconfronteerd met werkloosheid, zoals ook blijkt uit de schoolverlatersstudies van de VDAB, voor de hooggeschoolden is dat veel minder het geval (zie ook Cockx 2013). De jeugdwerkloosheid ligt zowieso hoger dan de algemene werkloosheidsgraad, door een combinatie van kortstondige frictiewerkloosheid na het verlaten van de opleiding en het vaak werken in tijdelijke statuten, en meer algemeen de zoektocht naar een stabiele en zekere arbeidsmarktpositie. In Vlaanderen is de discrepantie tussen de jeugd- en algemene werkloosheid evenwel zodanig groot, dat Verhaest en collega's (2018a) stellen dat de jeugdwerkloosheid in Vlaanderen meer dan in andere regio's en landen het gevolg is van een gebrekkige werking van de instituties op het vlak van de transitie van secundair onderwijs naar de arbeidsmarkt.

Het behaalde diploma is daardoor van bijzonder belang voor de arbeidsmarktintrede van Vlaamse schoolverlaters. Het vinden van een eerste baan ligt niet alleen moeilijker voor laaggeschoolden, de kwaliteit van de eerste baan hangt eveneens af van het opleidingsniveau. Hoger opgeleide schoolverlaters hebben meer kans om een baan te vinden met betere werkomstandigheden, meer aansluitend op de opleiding en inhoudelijk uitdagend werk (Glorieux, Laurijssen & Van Dorsselaer, 2009).

De minder gunstige eerste baan van allochtone jongeren kan ook grotendeels worden toegeschreven aan hun doorgaans lager opleidingsniveau, maar hetzelfde kan niet worden gezegd voor de veel grotere kans op langdurige werkloosheid bij schoolverlaters van Turkse en Marokkaanse herkomst (Glorieux, Laurijssen & Van Dorsselaer, 2009). In het bijzonder voor laaggeschoolde allochtonen die

solliciteren voor een beroep waarvoor geen tekort aan arbeidskrachten bestaat, bemoeilijkt discriminatie de transitie naar werk (Baert et al., 2013).

Ook alle theorieën over de samenhang tussen opleiding en positie op de arbeidsmarkt gaan uit van een positief verband, wel verschillen ze in de specifieke rol die onderwijs daarbij vervult: via het aanleren van vaardigheden en kennis centraal (socialisatie) dan wel via het screenen, selecteren en sorteren van leerlingen (allocatieperspectief) (cf. Laurijssen, Van Trier en Wolbers 2016). Daarbij aansluitend verschillen theorieën in de mechanismen die opleiding met beroepsposities verbinden: gaat het om arbeidsproductiviteit in de zin dat diploma's een signaal vormen voor kennis en vaardigheden (cf. human capital perspectief), voor onmiddellijke inzetbaarheid dan wel trainbaarheid, of bepaalt in hoofdzaak competitie tussen personen of groepen de waarde van een diploma (op basis van statuscompetitie dan wel omdat werkgevers sollicitanten rangordenen in denkbeeldige wachtrijen) en is onderwijs vooral een positioneel goed (de relatieve onderwijspositie is dan meest bepalend voor arbeidskansen). Op dit onderscheid tussen een inherente of absolute meerwaarde van een diploma versus een relatieve meerwaarde van een diploma komen we in paragraaf 1.4. terug, nadat de link tussen onderwijsexpansie (paragraaf 1.2) en het belang van de relatieve onderwijspositie (paragraaf 1.3) wordt gelegd.

1.2 De kennismaatschappij

De deelname aan het onderwijs is de laatste decennia sterk gestegen. Op twintig jaar tijd is de groep hogeschoolden (personen met een diploma van hoger onderwijs) in Vlaanderen toegenomen met bijna 15 procentpunten (van 22% in 1993 naar 36% in 2013; Herremans 2015). Bij vrouwen is de stijging van het gemiddeld opleidingsniveau meer uitgesproken dan bij mannen, waardoor sinds 2000 een groter aandeel van de vrouwen in de Vlaamse bevolking hoger geschoold is dan de mannen. De toename van de scholingsgraad in de Vlaamse bevolking is grotendeels het gevolg van een toenemende scholingsgraad bij steeds jongere generaties die naarmate zij ouder worden het globale onderwijsniveau van de bevolking verhogen. Personen spenderen tegenwoordig gemiddeld ongeveer een vierde deel van hun leven op de schoolbanken.

Die enorme onderwijsexpansie zou samenhangen met de steeds hogere kwalificatie-eisen die de moderne arbeidsmarkt aan ons stelt en maakt zo de ontwikkeling van de kennismaatschappij mogelijk. Als door technologische ontwikkelingen het aantal hooggekwalificeerde banen groeit, dient ook het aantal mensen met een hoge opleiding te stijgen.

Om de ontwikkeling van de kenniseconomie te ondersteunen en Europa concurrentieel te maken, werd het hogeronderwijslandschap in Europa het afgelopen decennium grondig hervormd. De

Bolognaverklaring (1999) vormde het startschot van een proces om tot een eengemaakte Europese hoger onderwijsruimte te komen, waarna in alle deelnemende onderwijssystemen een gelijkaardige structuur werd geïmplementeerd. Deze Bologna-structuur houdt in dat elke opleiding georganiseerd wordt in twee opeenvolgende cycli - een bachelor-cyclus en een master-cyclus – waarbij elke cyclus resulteert in een compatibel en erkend diploma, dat tevens toegang moet bieden tot de arbeidsmarkt. Recenter werd hieraan nog een derde cyclus, het doctoraatsniveau, toegevoegd.

Met het oog op het toenemende belang van ‘kennis’ in de economie van de toekomst zet het Europees beleid sterk in op het verhogen van het opleidingspeil van de beroepsbevolking. In Lissabon werd in 2000 door Europese lidstaten overeengekomen om, tegen 2020, het aandeel jongvolwassenen met een diploma hoger onderwijs te vergroten en het aandeel vroegtijdige schoolverlaters terug te dringen. Deze twee onderwijsdoelstellingen werden eveneens in Vlaanderen overgenomen en de streefcijfers werden op die vlakken zelfs scherper gesteld omdat ze belangrijk worden geacht om stappen vooruit te zetten op het vlak van de werkzaamheidsgraad en de overgang naar de kennismaatschappij.

1.3 Grenzen aan de groei?

Dat er in een snel ontwikkelende hoogtechnologische samenleving steeds meer hooggeschoolden nodig zijn biedt een verklaring voor het hoger (en eventueel stijgend) rendement van hoger onderwijs op de arbeidsmarkt. Maar die redenering gaat maar op wanneer er tegenover het aantal hoogopgeleiden voldoende geschikte banen staan, dit is met andere woorden afhankelijk van de mate waarin de arbeidsmarkt dat toegenomen aanbod van hooggeschoolden kan opvangen. Wanneer het (steeds stijgende) aantal hoogopgeleide schoolverlaters het aantal hooggekwalificeerde banen overtreft, kunnen fenomenen van diploma-inflatie, overscholing en verdringing ontstaan (Wolbers 2011). Dan moeten sommige hogeropgeleide schoolverlaters een baan aanvaarden onder het niveau waarvoor zij zijn gekwalificeerd zijn (d.i. overscholing), waardoor zij lager opgeleiden verdringen in nog lagere functies met als uiterste gevolg dat de laagst opgeleiden werkloos of inactief raken (d.i. verdringing). In tijden van onderwijsexpansie, wordt onderwijs in toenemende mate een positioneel goed (de relatieve onderwijspositie is bepalender voor de arbeidskansen), zo concludeerde ook Bol (2011).

Daarnaast, is het wellicht ook niet louter een verhaal van hooggeschoold versus laaggeschoold. De Hoge Raad voor de Werkgelegenheid gaat in haar rapport van 2016 uitvoerig in op het door economen gesignaleerde fenomeen van polarisatie van de arbeidsmarkt (Goos, Manning & Salomons 2014). Analyse van de (Belgische) werkgelegenheid naar functieniveaus wijst uit dat de toename van het aantal hooggekwalificeerde banen niet zozeer samengaat met een daling van het aantal laaggekwalificeerde banen, maar dat de krimp zich eerder voordoet in het middensegment. Het zijn

de middengekwalificeerde routinejobs die door de technologische ontwikkeling het meest onder druk komen te staan. De impact daarvan op de kansen op de arbeidsmarkt naargelang het diplomaniveau moet evenwel bekeken worden in combinatie met het hierboven vermelde principe van verdringing; zo komt Cedefop (2012 p.35) in haar prognoses voor België uit op gunstige verwachtingen voor de tewerkstellingskansen van middengeschoolden ten koste van de laagstgeschoolden. Ondanks dat laaggekwalificeerde banen minder getroffen werden door de technologische ontwikkelingen, blijft de werkloosheid dan hoger voor laag- dan middengeschoolden.

Voor Vlaanderen, in tegenstelling tot bijvoorbeeld in Nederland, is weinig onderzoek gebeurd naar trends in de opbrengsten van diploma's. Sourbron en Herremans (2011) onderzochten de link tussen opleidingsniveau en de werkzaamheidsgraad over de tijd. Omdat de steeds groter wordende groep van hooggeschoolden doorgaans gemakkelijk aan het werk geraakt, concludeerden ze dat de toename van het scholingsniveau een reële vraag naar hoger geschoolde werknemers op de arbeidsmarkt reflecteert. Tegelijk is er een reëel risico van verdringing op de arbeidsmarkt waarbij hoger geschoolden het werk van lager geschoolden innemen, gegeven het onevenwicht tussen aan de ene kant een hoog aandeel hooggeschoolde arbeid en aan de andere kant een hoog aandeel laaggeschoolde werklozen (Herremans et al., 2015). Over de tijd blijkt in Vlaanderen evenwel geen duidelijke tendens in die mate van opleidingsmismatch op de arbeidsmarkt.

1.4 Welke meerwaarde?

Relevant bij de analyse van de meerwaarde van diploma's is het onderscheid dat Wolbers en De Graaf (1996) maakten tussen de totale en de toegevoegde opbrengsten van diploma's. De totale opbrengst van een specifiek diploma verwijst naar de absolute waarde ervan. Met de toegevoegde opbrengsten gaat het om relatieve opbrengsten of de toegevoegde waarde van een diploma: hoeveel krijgt iemand meer terug voor een bepaald diploma in vergelijking met iemand die dat diploma niet heeft (cf. onderwijs als positioneel goed). Het onderscheid tussen beide laat ook toe de schijnbare tegenstelling te overbruggen tussen enerzijds het idee van diploma-inflatie en anderzijds het idee dat diploma's in de moderne samenleving steeds belangrijker zijn geworden. Zo kan een afname over de tijd van de absolute waarde van diploma's (cf. inflatie) samengaan met een toename van de verschillen tussen diploma's (cf. modernisering), mits de daling van de absolute waarde van hogere diploma's minder sterk is als die van lagere diploma's (trends waarvoor Wolbers en De Graaf in hun analyse voor Nederland ook evidentie vinden). Het onderscheid maakt ook duidelijk dat ook, of zelfs in het bijzonder, bij algemene diploma-inflatie investeren in het behalen van een diploma voor individuen een belangrijk verschil kan maken.

Voor onze analyses vertrekken we van dat onderscheid tussen de absolute en relatieve opbrengsten van diploma's. Naast de absolute waarde van verschillende diploma's zullen we tevens ingaan op de relatieve meeropbrengsten van een specifiek diploma. Voor een eenmalige observatie van de meerwaarde van diploma's leidt het onderscheid tussen beide niet tot fundamenteel verschillende interpretaties, maar wanneer we veranderingen over de tijd bekijken is het onderscheid van beide types wel relevant. Van belang is ook dat we niet louter de analyse maken van het effect van wel of geen diploma maar vergelijkingen maken tussen verschillende onderwijsniveaus, maar daarover meer in de volgende sectie.

2 Data en methode

Met behulp van de gekoppelde schoolverlatersdata (zie verder) analyseren we de verschillen in de arbeidsmarktposities van schoolverlaters naargelang onderwijsniveau voor twee Vlaamse schoolverlaterscohorten, en willen in bijzonder nagaan hoe de verschillende diploma's hoger onderwijs ten opzichte van elkaar en ten opzichte van het secundair onderwijs presteren.

Hoewel onze focus ligt op hoger onderwijs, nemen we in onze analyses alle schoolverlaters mee, van de hoog- tot laaggeschoolden inclusief deze zonder diploma. De analyse van de opbrengst van diploma's in het secundair onderwijs (vergelijking met ongekwalficeerden) staat hier niet centraal; die analyse kan immers verfijnd worden op basis van kenmerken van de schoolloopbaan in het secundair onderwijs die evenwel niet (in dezelfde mate) beschikbaar zijn voor schoolverlaters van het hoger onderwijs (hetzelfde geldt voor bepaalde achtergrondkenmerken, cf. OKI) en bijgevolg in dit rapport niet meegenomen worden. Mazrekaj, De Witte en Vansteenkiste (2018) onderzochten de meerwaarde van een diploma secundair onderwijs, en vonden daarvoor, gemiddeld, weinig aanwijzingen (wel voor schoolverlaters van het BSO, en wel voor vrouwen). Bevindingen hier zijn anders, maar het dient opgemerkt dat hun bevindingen niet onmiddellijk vergelijkbaar zijn met de hier gerapporteerde resultaten, omdat ze in hun analyse de gediplomeerden van het secundair onderwijs die vervolgens aan hoger onderwijs begonnen niet meenemen en deze wel vervat zitten in de categorie diploma secundair onderwijs in deze studie. In de voorliggende studie meten we op basis van het hoogst behaalde diplomaniveau (zie hierna) in eerste instantie de impact van de behaalde diploma's, waarvan we kunnen verwachten dat werkgevers daar het meest gewicht aan geven. In een aparte analyse zullen we tevens bekijken welk verschil louter de deelname aan hoger onderwijs (zonder daarin een diploma te behalen) kan maken.

2.1 Gekoppelde schoolverlatersdata

We maken gebruik van de gekoppelde schoolverlatersdatabank (GSV) die in het kader van het steunpunt SSL en in samenwerking met het steunpunt WSE werd ontwikkeld op basis van administratieve databanken. Deze databank bevat gedetailleerde gegevens over de initiële arbeidsmarktloopbaan van twee cohorten van schoolverlaters in Vlaanderen, waarmee de arbeidsmarktkansen van individuen en de arbeidsmarktwaarde van diploma's kunnen worden beoordeeld.

In de gekoppelde schoolverlatersdatabank zijn als schoolverlaters van 2008 en 2011 opgenomen alle leerlingen of studenten die in 2008 respectievelijk 2011 geregistreerd staan in een van de

onderwijsbestanden (voltijds of deeltijds secundair onderwijs, hoger onderwijs of Syntra zodat ook de leerlingen uit de leertijd meegenomen worden) en die in 2009 respectievelijk 2012 in geen van deze bestanden geregistreerd staan. In principe werden zo alle personen geïdentificeerd die het onderwijs verlieten na het schooljaar/academiejaar 2007-2008 en 2010-2011. Vervolgens werden deze personen opgezocht in de databanken van de Kruispuntbank Sociale Zekerheid (KSZ).

We behouden voor de analyse de personen die maximaal 30 jaar zijn op het moment van schoolverlaten (geboortjaar 1978 of 1981 of recenter) en die in België wonen in de periode na schoolverlaten. De selectie op woonplaats passen we toe omdat voor de personen die naar het buitenland gaan weinig informatie beschikbaar is en we voor de analyse minstens de arbeidsmarktstatus moeten kennen. Tenslotte behouden we voor de analyse ook enkel die schoolverlaters waarvoor een opleidingsniveau bekend is (N=69.302 voor schoolverlaterscohort 2008 en 74.678 voor de cohort 2011). Schoolverlaters zonder enige registratie in de LED-databank worden geweerd; waarschijnlijk hebben deze personen het grootste deel van hun schoolloopbaan doorgebracht buiten Vlaanderen.

Als moment van schoolverlaten gaan we voor deze schoolverlaterscohort uit van juni 2008 respectievelijk 2011. Helemaal accuraat is die datum niet, wanneer leerlingen of studenten bijvoorbeeld het schooljaar niet volledig uitdoen maar vervroegd uitstappen. Daarnaast zijn er groepen met een ander uitstroommoment zoals studenten die afstuderen na het eerste semester in het hoger onderwijs (februari 2008 of 2011) of pas na het afronden van een tweede zittijd (september 2008 of 2011).

Voor de analyses maken we maximaal gebruik van de informatie waarover we beschikken vanaf het moment van schoolverlaten. De observatieperiode begint daarom vanaf het derde kwartaal van 2008 of 2011 en we gebruiken de arbeidsmarktgegevens voor elk van de kwartalen tot en met de laatste beschikbare gegevens van het vierde kwartaal van 2013. Op die manier beschikken we voor de schoolverlaterscohort van 2008 over 22 kwartaalobservaties en voor deze van 2011 over 10 kwartaalobservaties.

2.2 Tijdsscharnier van deze studie

De schoolverlaterscohorten 2008 en 2011 hebben hun arbeidsmarktervaringen opgebouwd binnen een specifiek tijdsscharnier, namelijk na het uitbreken van de financieel-economische crisis van 2008. Die economische crisis stuwde de werkloosheidsgraad omhoog vanaf 2008. Terwijl in de EU de werkloosheid gedurende meerdere jaren bleef stijgen, keerde de werkloosheidsgraad in Vlaanderen reeds na 3 jaren terug naar het niveau van voor de economische crisis (Jacobs 2013). Van de

jeugdwerkloosheidsgraad is gekend dat ze sterker conjunctuurgevoelig is: bij een economische terugval worden (eerst en) vooral jongeren geraakt (Herremans e.a., 2015). Bij de jongeren resulteerde de economische crisis dan ook in een sterkere toename van de werkloosheidsgraad dan algemeen. In Vlaanderen keert de jeugdwerkloosheid evenwel net als de algemene werkloosheidsgraad reeds in 2011 terug naar min of meer het pre-crisis niveau. De impact van de economische crisis bleef bijgevolg relatief beperkt of zoals het in de studie van Jacobs (2013, p.54) wordt geformuleerd: “Vlaamse jongeren [...] houden goed stand op de arbeidsmarkt in deze crisistijd”. Zowieso scoort Vlaanderen op het vlak van de werkloosheidsgraad bij jongeren in internationaal perspectief opmerkelijk goed (Jacobs 2013; hoewel landen met een sterke duale traditie het nog net beter doen, cf. Verhaest e.a. 2018a).

Ondanks de relatief beperkte impact van de economische crisis, kunnen we wel veronderstellen dat de schoolverlaterscohort van 2008 hierdoor meer werd beïnvloed, en dat de situatie op de arbeidsmarkt grotendeels genormaliseerd was voor de schoolverlaterscohort van 2011. Ook niet alle schoolverlaters werden even sterk getroffen door de economische crisis. Ondermeer omdat niet alle sectoren even conjunctuurgevoelig bleken, is het zinvol in de analyses te controleren voor de studierichtingen en sectoren van tewerkstelling.

Dat de impact van de economische crisis ook afhankelijk is van het diplomaniveau is een element waarmee we ook rekening dienen te houden. In de onderzoeksliteratuur is al gebleken dat fenomenen als overscholing en verdringing zich meer voordoen in tijden van laag- dan hoogconjunctuur (Wolbers 2011; Verhaest & van der Velden 2013). Bekijken we de statistieken voor Vlaanderen, dan is de impact van de crisis naargelang het opleidingsniveau niet zo eenduidig: waar de werkloosheid sterker steeg bij laaggeschoolden dan hooggeschoolden in absolute cijfers, was de toename in werkloosheid relatief gezien sterker bij hooggeschoolden (VDAB 2010 p.10). Ook lijkt dat laaggeschoolden sneller en hooggeschoolden pas later getroffen werden door de crisis: zo daalde de werkzaamheidsgraad voor laaggeschoolden 2 jaar na elkaar (2008 en 2009), voor middengeschoolden enkel het eerste jaar en voor hooggeschoolden enkel het tweede jaar van de crisis (Herremans e.a. 2010 p. 60).

Die variatie in impact en in de timing ervan, maakt het moeilijk uit te maken in welke richting ze de vergelijking tussen opleidingsniveaus over de twee schoolverlaterscohorten van deze studie beïnvloeden. Globaal is evenwel de gemiddelde werkzaamheidsgraad evenals de ILO-werkloosheidsgraad per opleidingsniveau in Vlaanderen over de laatste decennia heen trouwens behoorlijk stabiel gebleven, en springen de recente crisisjaren en niet opvallend uit (Herremans e.a. 2015 p.14, p.18): ondanks de sterke gevoeligheid van bijvoorbeeld het werkloosheidsrisico voor de

economische conjunctuur, blijven niveauverschillen tussen de opleidingsgroepen gedurende de laatste 30 jaar ongeveer even groot.

Ondanks de eerder vage impact van de crisis voor de vergelijking van opleidingsniveaus over de tijd, gaan we wanneer we beide cohorten vergelijken over de tijd niet alleen de absolute verandering in de opbrengsten van diploma's bekijken, maar ook de verandering in de relatieve meerwaarde van een bepaald diploma ten opzichte van andere diploma's. Door die relatieve vergelijkingen vermijden dat we dat we louter de impact meten van de conjunctuur (al kan deze methode niet de eventuele differentiële effecten naargelang het diplomaniveau mee wegwerken). Ook door een langere observatieduur (vanaf schoolverlaten tot enkele jaren later) te bekijken vermijden we dat we louter voortgaan op een eenmalige meting die mogelijk erg conjunctuurspecifiek (en daardoor afwijkend) is.

Wanneer we evenwel evidentie vinden voor een (absolute) devaluatie van diploma's tussen de twee schoolverlaterscohorten 2008 en 2011, dan maakt dat de case voor devaluatie (als gevolg van onderwijsexpansie) nog sterker aangezien de economische crisis wellicht de arbeidsmarktintrede van de eerste cohorte negatiever heeft beïnvloed dan die van de tweede cohorte (en we op basis daarvan net een tegengestelde tendens kunnen verwachten).

Anderzijds verwachten we een toename van de (relatieve) meerwaarde van hogere diploma's omdat in de huidige samenleving als gevolg van een verzadiging aan de bovenkant van de beroepenstructuur relatieve onderwijsverschillen belangrijker worden. Op die tendens aansluitend verwachten we dat over de tijd, de verschillen tussen opleidingsniveaus voor werkgevers mogelijk net duidelijker zijn geworden sinds de hervorming van het hoger onderwijs. Toen ontstonden immers nieuwe opleidingsniveaus (minstens in de benamingen, cf. bachelor, master). Naarmate werkgevers over de tijd daar meer vertrouwd mee zijn zullen de opleidingsniveaus voor hen dan ook een sterker signaal vormen van ondermeer de kennis en vaardigheden van de betrokken schoolverlaters. Erg grote veranderingen tussen beide schoolverlaterscohorten in die zin verwachten we evenwel niet, gezien de eerder beperkte tijd tussen beide (3 jaar verschil).

2.3 Analysemethode

Zoals reeds aangehaald bekijken we zowel de absolute als de relatieve waarde van diploma's. De indicatoren die we daarvoor gebruiken zijn de effectparameters voor de opleidingsniveaus in regressiemodellen voor de arbeidsmarktposities. Om de relatieve waarde van diploma's te schatting, variëren we met de referentiecategorieën voor de diplomavariabele (laaggeschoolden als referentie, of gediplomeerden secundair onderwijs als referentie). We maken tevens gebruik van een

“difference” contrastcodering, waardoor we telkens twee opeenvolgende diplomacategorieën (paarsgewijs) met elkaar kunnen vergelijken. We geven de resultaten telkens in een grafisch overzicht weer die toelaten de richting en grootte van de effecten snel te zien.

Voor controlevariabelen bestaande uit veel categorieën zonder evidente referentiecategorie (zoals: studiedomein, sector van tewerkstelling) gebruiken we tevens “deviation” codering zodat de referentie van de analyse een gemiddelde over die categorieën blijft. Waar we het effect van die categorische variabelen rapporteren, wordt niet een referentiecategorie weggelaten, maar staan telkens alle categorieën opgelijst met het effect voor elke categorie (in vergelijking met het gemiddelde over de categorieën).²

We doen dat 1) voor arbeidsmarktindicatoren per diplomacategorie; 2) voor verandering in arbeidsmarktsituatie per diplomacategorie. Telkens a) ongecontroleerd (reproductie gemeten waarden, maar het voordeel van de significantietoets) en, b) gecontroleerde modellen.

Voorafgaand aan regressiemodellen, wanneer we rapporteren op een meer beschrijvend niveau, toetsen we vergelijkingen tussen 2 groepen door middel van een t-test, met name de Welch test die geen homogeniteit van varianties veronderstelt.

2.4 Indeling onderwijsdiploma's

We nemen niet, zoals in veel internationale studies het aantal jaren onderwijs als indicator van het onderwijsniveau. Hoewel die courante benadering in de internationale literatuur een aantal voordelen heeft omdat het een continue operationalisatie van het opleidingsniveau betreft, vertrekken we van een meer kwalitatieve indeling van de types diploma's die niet alleen aansluit bij de signaalfunctie van onderwijskwalificaties maar ook toelaat om de meerwaarde van specifieke diploma's apart te beschouwen (eerder dan bijvoorbeeld een gemiddelde impact van een extra jaar onderwijs te schatten). We delen de schoolverlaters in op basis van het hoogst behaalde diploma op het moment van schoolverlaten. We gaan daarbij uit van de internationale ISCED-classificatie van scholingsniveaus (herziene versie 2011; Unesco 2012) met 7 verschillende niveaus gaande van geen kwalificatie of diploma secundair onderwijs tot doctoraat (zie onderstaande Tabel 1).

² Hiervoor lieten we een concreet model telkens 2 keer lopen, 2 keer met een verschillende weggelaten categorie.

Tabel 1: Codering opleidingsniveaus - overeenkomst ISCED-niveaus en onderwijscategorieën

Scholingsniveau		ISCED	categorieën
laaggeschoold	laaggeschoold	2	max. 2e graad ASO/KSO/TSO/BSO en BuSO
middengespoold	secundair onderwijs	3	lt3, dbso3; 3e graad ASO/KSO/TSO/BSO; 7BSO
	post-secundair onderwijs	4	7e jaren ASO/KSO/TSO en SenSe
hooggeschoold	HO korte cyclus	5	HBO5 (tevens 4e graad BSO)
	Bachelor	6	aba, pba, pba+
	Master	7	ma, ma+
	Doctoraat	8	dr

Om maximaal beide schoolverlaterscohorten met elkaar te kunnen vergelijken, is het van belang voor beide cohorten dezelfde indeling te hanteren. In de betrokken periode veranderde er evenwel heel wat in het Vlaams onderwijslandschap met gevolgen voor de mogelijke studiebewijzen die leerlingen of studenten kunnen behalen. Het meest in het oog springend zijn de gevolgen van de graduele invoering van de BaMa-hervorming; de “oude” diploma’s die aan de cohorte van 2008 nog regelmatig werden uitgereikt werden daarom ingeschaald binnen de “nieuwe” graden en diploma’s van bachelor en master (bijvoorbeeld: licentiaat en industrieel ingenieur werden bij de masters geklasseerd; cf. Codex Hoger Onderwijs van 20 december 2013). Een andere noemenswaardige verandering is de invoering geweest van de Se-n-Se’s in het ASO, KSO en TSO, welke de daarvoor bestaande zevende specialisatiejaren in overeenkomstige onderwijsvormen vervangt; beide vormen maken het post-secundair onderwijs uit in de ISCED- en dus ook in de door ons gebruikte classificatie. Een laatste aan te stippen verandering is deze van de omvorming van de opleidingen verpleegkunde van de vierde graad van het BSO naar het HBO5. Die laatste beweging impliceerde een “promotie” in termen van het eraan gekoppelde kwalificatieniveau (HBO5 komt overeen met niveau 5, terwijl voordien diezelfde opleidingen bij het post-secundair onderwijs werden gerekend). Voor de vergelijkbaarheid over de tijd stellen wij in onze indeling van opleidingsniveaus evenwel de vierde graad BSO gelijk aan het HBO5.

2.5 Arbeidsmarktindicatoren

We opteren ervoor om een ruim gamma van arbeidsmarktindicatoren in de analyse te betrekken. We gebruiken de indicatoren of men op een bepaald tijdstip werk heeft (als werknemer of zelfstandige), of men werkloos is (ingeschreven als werkzoekende schoolverlater of uitkeringsgerechtigd) en het salarisniveau.

- * **Werkend:** Voor elk kwartaal weten we wie werkt, hetzij als werknemer, hetzij als zelfstandige.
- * **Werkervaring:** We maken tevens gebruik van de gecumuleerde versie van werkend te zijn op een bepaald ogenblik: een schoolverlater heeft op een bepaald tijdstip werkervaring indien deze heeft gewerkt gerekend vanaf het eerste kwartaal na schoolverlaten.
- * **Werkloos:** We rekenen schoolverlaters tot de werklozen als ze uitkeringsgerechtigd werkloos zijn (op basis van de KSZ-nomenclatuur) of wanneer deze ze ingeschreven zijn als werkzoekende bij de VDAB (inclusief de niet-uitkeringsgerechtigde werkzoekenden, in het bijzonder deze in wachttijd of beroepsinschakelingstijd).
- * **Werkloosheidservaring:** Net als bij werkervaring maken we voor werkloosheid gebruik van een gecumuleerde indicator. Iemand heeft werkloosheidservaring op een bepaald tijdstip indien hij of zij sinds schoolverlaten tot op dat tijdstip minstens 1 kwartaal werkloos is geweest.
- * **Salaris:** Het salarisoniveau dat we analyseren heeft betrekking op het bruto dagloon (onafhankelijk van de arbeidsduur). In de gekoppelde schoolverlatersdata beschikken we over de salarisklasse dat het gemiddeld dagloon van een persoon in gedetailleerde categorieën indeelt. Voor de verwerking hebben we het bereik van elke categorie gehercodeerd naar de middelste waarde van de categorie (midpoints), waarna we het gegeven verder als kwantitatief verwerken. Vervolgens hebben we deze waarden geïndexeerd naar het referentiejaar van 2013, op basis van de indexcijfers van consumptieprijzen die gepubliceerd worden door de FOD Economie.

2.6 Controlevariabelen

Economen zijn doorgaans het meest geïnteresseerd in het “pure” effect van opleiding in de experimentele betekenis van het effect van het “toedienen” van een bepaalde opleiding aan een bepaalde persoon. Dat sluit aan bij het uitgangspunt dat personen maar willen investeren in bijkomende opleiding wanneer ze daarvan voldoende terugverdieneffecten kunnen verwachten (“return to education”). Om dat onderwijseffect te kunnen vaststellen dienen personen met en zonder een opleiding die men vergelijkt zo veel mogelijk dezelfde kenmerken te hebben en is bijgevolg het adequaat in rekening brengen van alle mogelijke verschillen die van invloed kunnen zijn op de productiviteit of inzetbaarheid op de arbeidsmarkt essentieel. Waar die werkwijze evenwel weinig rekening mee houdt, is dat werkgevers bepaalde diploma’s mogelijk zo hoog waarderen niet louter omwille van de kennis en vaardigheden die ze hebben overgedragen, maar precies omdat ze ook verband houden met bepaalde andere relevante kenmerken van de persoon (zoals “ability”).

Om een zo volledig mogelijk beeld te krijgen van de rol van diploma’s op de arbeidsmarkt in Vlaanderen beschrijven we daarom in dit rapport de ongecontroleerde onderwijsverschillen. Maar we

rapporteren de resultaten eveneens gecontroleerd voor een ruime waaier van achtergrondkenmerken: de socio-demografische kenmerken geslacht en etnische herkomst, studievertraging als indicator voor een vlot doorlopen schoolloopbaan (en daardoor proxy voor “ability”), het studiedomein aangezien opleidingsrichtingen kunnen verschillen in de mate waarin er vraag naar is op de arbeidsmarkt en ze kunnen samenhangen met bijvoorbeeld sectorgebonden kansen op de arbeidsmarkt (wat we trouwens uitvoerig in een vorig rapport analyseerden: Laurijssen & Glorieux 2018), werkervaring tijdens de studies omdat leerlingen of studenten die al aan de slag waren voor ze de school verlieten daar voordeel uit kunnen halen na afstuderen, en tot slot nemen we in de analyse van salarisverschillen bijkomend ook de sector van tewerkstelling mee welke in de studie van Mazrekaj en collega’s (2018) naar voor geschoven wordt als mogelijke verklaring voor de genderverschillen die zij vinden in de meerwaarde van een diploma secundair onderwijs.

2.6.1 Geslacht

Mannen vormen de referentiecategorie (50,2% en 50,7% bij respectievelijk schoolverlaterscohorten 2008 en 2011).

Tabel 2: Verdeling over de achtergrondkenmerken, voor schoolverlaterscohorten 2008 en 2011

	2008	2011
Geslacht		
- man	50,2	50,7
- vrouw	49,8	49,3
Etnische herkomst		
- Belgisch	85,1	82,5
- EU-landen	6,8	7,6
- Europese niet-EU-landen	0,9	1,4
- Maghreb en Turkije	4,8	5,4
- andere landen	2,3	3,1
Onderwijsvertraging (theoretisch)		
- geen	35,0	30,3
- 1 jaar vertraging	27,3	26,4
- 2 jaar vertraging of meer	37,7	43,3

	2008	2011
Studiegebied		
- algemeen	15,2	16,2
- onderwijs	8,4	7,0
- humane wetenschappen	5,8	6,4
- sociale wetenschappen	4,6	4,7
- handelswetenschappen	17	17,0
- recht	1,4	1,5
- natuurwetenschappen	2,9	3,2
- ingenieurswetenschappen	20,3	19,0
- landbouw	2,2	2,2
- gezondheid	16,3	16,5
- persoonlijke diensten	6,0	6,4
Werkervaring tijdens studies		
- geen	83,3	83,5
- wel	16,7	16,5
Sector van tewerkstelling (1 jaar na schoolverlaten)		
- laagtechnologische productie	13,6	12,1
- hoogtechnologische productie	3,1	3,3
- technologisch-intensieve diensten	3,8	3,6
- andere kennisintensieve marktdiensten	20,3	25,5
- kennisintensieve niet-marktdiensten	33,5	30,4
- minder kennisintensieve diensten	25,7	25,2

2.6.2 Etnische herkomst

Op basis van de nationaliteitshistoriek van personen en hun ouders uit het Rijksregister, is in het Datawarehouse Arbeidsmarkt en Sociale Bescherming een herkomstvariabele beschikbaar. Een schoolverlater is van buitenlandse herkomst indien de huidige of geboortenationaliteit van de schoolverlater zelf of de geboortenationaliteit van een van de ouders niet-Belgisch is. We groepeerden verschillende herkomstlanden samen, en behouden voor de analyse volgende onderscheiden: Belgisch (referentiecategorie), EU-landen, Europese niet-EU-landen, Maghreb en Turkije, en andere landen (voor de verdeling over deze groepen, zie Tabel 2).

2.6.3 Onderwijsvertraging

Ideaal gezien zouden we indicatoren van de schoolloopbaan in het secundair onderwijs meenemen in de analyses (onderwijsvorm, zittenblijven, maar ook OKI). Deze zijn jammer genoeg niet bruikbaar bij vergelijking over onderwijsniveaus; ze zijn immers wel beschikbaar voor de schoolverlaters van het secundair onderwijs, maar niet voor deze van het hoger onderwijs, of preciezer, voor steeds

kleinere aantallen naarmate het opleidingsniveau (want opleidingsduur) toeneemt, als gevolg van het feit dat de registratie ervan in de databanken van het Departement Onderwijs niet ver genoeg teruggaan in de tijd.³

Als proxy voor voorgaande onderwijsvertraging construeerden we een indicator van de theoretische schoolloopbaanvertraging: indien de leeftijd bij schoolverlaten de theoretische leeftijd bij behalen diplomaniveau bij normale vordering overtreft. Om dit laatste te bepalen gaan we uit van de gedetailleerde diplomacategorieën – we gaan uit van 18 jaar voor gediplomeerden van maximaal het zesde jaar secundair onderwijs of minder, 19 jaar voor wie een zevende jaar of SenSe behaalde (ook 7BSO), 21 voor HBO5 of 4^e graad BSO en voor een bachelor, 22 voor een bachelor-na-bachelor, 23 voor een master, 24 voor een master-na-master en 27 voor een doctoraat. Deze maatstaf is evenwel niet louter door onderwijsvertraging beïnvloed, maar ook door het opeenstapelen van opleidingen of alternatieve trajecten waarbij bijvoorbeeld via een schakeljaar wordt opgestroomd van een professionele bachelor naar het academisch hoger onderwijs.

In elk geval is van de schoolverlaters slechts een minderheid uit het onderwijs uitgestroomd binnen de “normale” termijn waarin een traject kan worden afgelegd dat leidt tot het behaalde diplomaniveau (35% en 30% bij respectievelijk schoolverlaterscohorten 2008 en 2011, cf. Tabel 2). Voor bijna alle opleidingsniveaus schommelt het aandeel met schoolvertraging rond de 75% (zie Tabel 3), maar het aandeel is beperkt voor de laaggeschoolden en voor het niveau van de masters waar de duur van de opleiding niet voor alle opleidingen dezelfde is (we gaan uit van 2 jaar, maar er zijn ook eenjarige masters). Opvallend is verder dat over de twee schoolverlaterscohorten het aandeel met studievertraging toeneemt en dat niet alleen voor de hogere diplomaniveaus, maar evengoed op de lagere diplomaniveau. Die toename vindt in het bijzonder plaats bij de groep die er 2 jaar of langer over doet dan strikt genomen nodig om hun diploma te behalen. Opnieuw, die cijfers wijzen mogelijk niet louter op een toename van het aantal problematische onderwijstrajecten, maar kunnen ook betrekking hebben op het feit dat leerlingen en studenten heroriënteren naar andere opleidingen of gewoonweg meerdere diploma's in verschillende studierichtingen gaan behalen.

³ Voor meer recente schoolverlaterscohorten zouden die gegevens wel bruikbaar zijn, wat uiteraard heel wat meer analyseperspectieven biedt.

Tabel 3: Aandeel met theoretische uitstroomvertraging naargelang opleidingsniveau

Opleidingsniveau	2008			2011		
	Op tijd	1 jaar later	2 jaar of meer vertraging	Op tijd	1 jaar later	2 jaar of meer vertraging
laaggeschoold	51,3%	26,4%	22,3%	46,8%	27,2%	26,0%
secundair onderwijs	26,1%	29,6%	44,2%	22,1%	27,8%	50,1%
post-secundair onderwijs	29,1%	34,4%	36,5%	24,6%	33,2%	42,2%
HO korte cyclus	30,0%	29,3%	40,7%	20,8%	24,9%	54,3%
Bachelor	28,0%	28,9%	43,2%	23,3%	26,0%	50,8%
Master	49,5%	20,5%	30,0%	45,7%	22,4%	31,9%
Doctoraat	25,8%	28,9%	45,3%	23,9%	29,1%	46,9%

2.6.4 Studiegebied

Voor de indeling van de studierichtingen zijn we vertrokken van de door Unesco ontwikkelde ISCED 1997 Fields of Education classificatie (Andersson & Olsson 1999) die in internationale studies (ondermeer OESO en Eurostat) wordt gebruikt. Onze finale indeling komt in grote mate overeen met de categorisering waarin die indeling voorziet op 2-digit level, maar sommige categorieën hebben we (wegens grote aantallen) verder uitgesplitst gebruik makend van het 3-digit level. We onderscheiden volgende studiedomeinen (zonder referentiecategorie): algemeen, onderwijs, humane wetenschappen, sociale wetenschappen, handelswetenschappen, recht, natuurwetenschappen, ingenieurwetenschappen, landbouw, gezondheid, persoonlijke diensten (voor de verdeling over deze groepen, zie Tabel 2).

2.6.5 Werkervaring tijdens studies

Schoolverlaters die reeds in het jaar voorafgaand aan het jaar van schoolverlaten als werkend geregistreerd staan in de KSZ-databank gedurende de meerderheid van het jaar (i.c. minstens 3 van de 4 kwartalen), rekenen we bij degenen met werkervaring tijdens de studies. De reden waarom we zo'n sterke voorwaarden stellen om iemand als werkend voor schoolverlaten te beschouwen, is omdat we niet met zekerheid het exacte moment van schoolverlaten kennen en niet ten onrechte de personen die vroeger uit het onderwijs uitstromen en meteen starten met werken mee willen nemen.

2.6.6 Sector van tewerkstelling

Voor de werkenden beschikken we (per kwartaal) over de sector waarin ze zijn tewerkgesteld. We beschikken over een gedetailleerde indeling van de sectoren (NACEBEL 2008, de Belgische implementatie van de NACE-nomenclatuur, een door de Europese Unie geüniformiseerde codering voor economische activiteiten, tot op 2-digit niveau, die tevens aansluit op de internationale ISIC - International Standard Industrial Classification - rev 4 codering van economische activiteiten). Op basis van die codes, en steunend op internationale indelingen voor high-tech economische activiteiten en kennisintensieve sectoren, ontwikkelden we een indeling van de sectoren gebaseerd op de mate van innovatie, kennisintensiviteit en technologie, bestaande uit 6 categorieën: laagtechnologische productie, hoogtechnologische productie, technologisch-intensieve diensten, andere kennisintensieve marktdiensten kennisintensieve niet-marktdiensten en minder kennisintensieve diensten (voor meer details zie Laurijssen & Glorieux 2018). De verdeling over deze sectoren van de werkende schoolverlaters staat in Tabel 2 voor het observatiemoment van één jaar na schoolverlaten.

3 Een hoger opleidingsniveau - voorkomen en korte termijn verandering

Waar de onderwijsexpansie zich in de volledige populatie maar geleidelijk laat voelen in een toename van het gemiddeld scholingsniveau, vormen hooggeschoolden bij schoolverlaters stilaan een grote groep. Van de schoolverlaters van 2011 heeft 43,5% een diploma van het hoger onderwijs (zie Tabel 4). Ze worden in aantal gevolgd door de groep middengeschoolden met een diploma van het secundair of post-secundair onderwijs (42,9%). De overblijvende groep is lagergeschoold en bedraagt nog 13,7%.

Omdat de focus ligt op het hoger onderwijs, bekijken we niet enkel wie een diploma hoger onderwijs behaalde, maar ook wie van de schoolverlaters uit het hoger onderwijs uitstroomde (laatste kolommen in Tabel 4). Logischerwijs waren zowat alle schoolverlaters met een diploma van het hoger onderwijs in het laatste jaar voor schoolverlaten ingeschreven in het hoger onderwijs. De laatste studie is daarom niet noodzakelijk de studie waarin men het hoogste diploma haalde; het is tevens mogelijk dat iemand bijvoorbeeld een Ma-na-Ma volgde zonder deze succesvol af te ronden.

Voor de schoolverlaters zonder diploma van het hoger onderwijs, zien we daarentegen dat aanzienlijke aantallen het onderwijs verlieten vanuit het hoger onderwijs. Deze groep vatte wel het hoger onderwijs aan, maar ronde dat niet succesvol af. De aandelen zijn in het bijzonder groot bij de personen met maximaal een diploma van het secundair onderwijs (43,2%, Tabel 4), met name bij de groepen binnen die categorie van het ASO en KSO (bijna 3 op 4), gevolgd door deze met maximaal een zesde jaar TSO (ruim 2 op 3), en beperkter voor de andere groepen (cf. Tabel 22 in bijlage).

Tabel 4: Verdeling over scholingsniveau en aandeel schoolverlaters van het HO

Scholingsniveau		Verdeling over scholingsniveaus		Aandeel schoolverlaters van HO	
		2008	2011	2008	2011
laaggeschoold	laaggeschoold	15,08	13,67	2,0	4,4
middengeschoold	secundair onderwijs	39,60	40,25	37,9	43,2
	post-secundair onderwijs	2,05	2,60	14,5	18,0
hooggeschoold	HO korte cyclus	1,29	1,42	9,6	19,2
	Bachelor	21,76	22,00	99,9	99,9
	Master	19,38	19,20	100,0	100,0
	Doctoraat	0,83	0,86	100,0	100,0
Totaal		100,00	100,00	57,7	60,8

Vergelijken we de twee schoolverlaterscohorten dan zien we een lichte afname over de tijd van het aandeel laaggeschoolden (van 15,1% naar 13,7%), die wordt gereflecteerd in een toename van het aantal middengeschoolden (van 41,7% naar 42,9%) terwijl het aandeel hogergeschoolden nagenoeg hetzelfde blijft (van 43,3% naar 43,5%).

Gezien de beperkte tijd tussen beide schoolverlaterscohorten, verwachten we uiteraard geen sterke verschuivingen. Dat het aandeel hogergeschoolden tussen beide schoolverlaterscohorten niet fundamenteel toeneemt is echter toch verrassend, omdat Vlaamse onderwijsstatistieken doorgaans een toename van het aantal studenten hoger onderwijs laten zien. Het aantal ingeschreven studenten in het hoger onderwijs neemt immers reeds jaren systematisch toe, zoals blijkt uit cijfers vanaf 2008-2009 in Dataloep (2018), maar ook al voordien is sprake van een stijgende tendens in het aantal generatiestudenten ingeschreven in een bachelorprogramma, en dan vooral de professionele bachelors (Vlaams indicatorenboek 2017). Die absolute toename in het aantal studenten in het hoger onderwijs blijft overeind wanneer deze naast (de stagnerende) cijfers van het aantal schoolverlaters van het secundair onderwijs wordt gelegd en duidt erop dat leerlingen vanuit het secundair onderwijs vervolgens steeds vaker instromen in het hoger onderwijs (Glorieux, Laurijssen, Sobczyk 2014).

De trend dat er meer studenten inschrijven in het hoger onderwijs impliceert niet noodzakelijk een evenredige toename van het aantal afgestudeerden met een diploma hoger onderwijs. In de periode van de hier beschouwde schoolverlaterscohorten nam het aantal uitgereikte diploma's hoger onderwijs wel toe voor de grootste categorieën (professionele bachelor, master en doctoraat), maar is eveneens sprake van een daling van het aantal uitgereikte diploma's van masters-na-master en bachelor-na-bachelor (Vlaams Indicatorenboek 2018). De meeste van die tendensen zien we ook in de eigen cijfers in de tabellen hierboven terugkomen, uitgezonderd deze voor de professionele bachelors.

De algemene toename van de scholingsgraad in Vlaanderen en met name van het aandeel jongvolwassenen met een diploma hoger onderwijs (OESO 2018) is nog zo'n andere trend die een toename van het aandeel hooggeschoolde schoolverlaters doet verwachten. Maar de cijfers in "Education at a Glance" laten ook zien dat die vooruitgang zich mogelijk niet voordeed in de periode die we hier beschouwen (geen toename maar afname tussen 2010 en 2015), wat ook blijkt wanneer we de cijfers van het aantal afgestudeerden van het hoger onderwijs per jaar bekijken (op OECD.Stat 2018) welke tussen 2008 en 2011 opvallend stabiel zijn.

De toename van het aantal inschrijvingen zonder evenredige toename van het aantal afgestudeerden kan niet anders dan verband houden met de slaagkansen van studenten in het hoger onderwijs. De studievoortgang van bachelorstudenten neemt af – er zijn steeds minder studenten die de opleiding in 3 jaar afronden (cf. cijfers van de Minister van Onderwijs in antwoord op een parlementaire vraag, 8

november 2017). Flexibilisering van het hoger onderwijs, maar ook een bredere instroom (o.m. de kwaliteit van de vooropleiding) worden hiervoor met de vinger gewezen (cf. toegenomen aandacht voor studievoortgangsbewaking en oriënteringsproeven).

Dus waar we geen toename zien bij de twee hier bestudeerde schoolverlaterscohorten in het aandeel hogergeschoolden blijkt er wel een toename van de deelname aan het hoger onderwijs uit de indicator het aandeel van *schoolverlaters van het hoger onderwijs* (van 57,7% naar 60,8%, cf. laatste twee kolommen in bovenstaande Tabel 4). De discrepantie met de cijfers op basis van het hoogst behaalde onderwijsdiploma wijst erop dat er een toename is van het aantal schoolverlaters dat wel hoger onderwijsstudies aanvat, maar deze niet succesvol afrondt. We zien dat in het bijzonder in de toename van het aandeel bij de gediplomeerden van het HO korte cyclus (+9,6 procentpunten)⁴, gevolgd door deze van het secundair (+5,3 procentpunten) en het post-secundair onderwijs (+3,5 procentpunten). Hoger onderwijs verlaten zonder hogeronderwijsdiploma is een ervaring die het meest voorkomt bij de groep met maximaal een diploma van secundair onderwijs, met name ASO en KSO (>70% bij de schoolverlaterscohort 2011), maar binnen die groep het meest toeneemt bij de schoolverlaters met een diploma van de derde graad TSO (+7 procentpunten) als hoogste opleidingsniveau.

Deze cijfers voor de schoolverlaterscohorten 2008 en 2011 illustreren dat er een verschuiving plaatsvindt van laag- naar middengeschoold, dat bij die laatste categorie meer jongvolwassenen bovendien doorstromen naar hoger onderwijs, maar dat dit niet noodzakelijk resulteert in een fundamentele toename in het aandeel schoolverlaters met een hogeronderwijsdiploma.

⁴ De verschuiving heeft niet te maken met de veranderde categorisering van vierde graad BSO naar HOB5; beide categorieën werden bij de hier gebruikte indeling van het onderwijsniveau immers gerekend tot het hoger onderwijs korte cyclus.

4 Arbeidsmarktintrede van schoolverlaters naargelang diplomaniveau

4.1 Schoolverlaterscohort 2011 – situatie een jaar na schoolverlaten

In onderstaande Tabel 5 worden de arbeidsmarktkansen naargelang het diplomaniveau van schoolverlaters van 2011 kort samengevat aan de hand van de gemiddelde scores op de vijf arbeidsmarktindicatoren een jaar nadat ze de school verlieten. Deze laten globaal heel wat minder goede arbeidsmarktposities (lagere werkzaamheidsgraad en minder werkervaring, hogere incidentie van werkloosheid en vaker werkloosheidservaring, lager salaris) zien voor de laaggeschoolden, een betere positie voor de middengeschoolden en de beste posities voor de hooggeschoolden.

Tabel 5: Arbeidsmarktkansen naargelang diplomaniveau, 1 jaar na schoolverlaten, schoolverlaters 2011

Diplomaniveau	werkend	werkervaring	werkloos	werkloosheids-ervaring	salaris
laaggeschoold	41,9%	55,5%	31,7%	57,8%	87,69 €
secundair onderwijs	68,2%	77,2%	14,0%	40,6%	92,79 €
post-secundair onderwijs	85,3%	90,9%	7,4%	38,1%	98,45 €
HO korte cyclus	96,0%	97,7%	2,1%	11,3%	115,23 €
bachelor	86,6%	92,9%	6,2%	29,9%	109,99 €
master	81,3%	86,5%	6,4%	31,7%	119,26 €
doctoraat	87,3%	91,4%	3,9%	15,0%	177,92 €

Er zijn evenwel uitzonderingen op de strikt positieve samenhang tussen het opleidingsniveau en de specifieke arbeidsmarktposities. Voor alle arbeidsmarktindicatoren geldt dat elk van de categorieën van de midden- en hooggeschoolden het steeds beter doet dan de laaggeschoolden (cf Model 1 in Tabel 6; alle verschillen statistisch significant op 0,001-niveau). Eenzelfde eenduidig patroon komt naar voor wanneer de groep van gediplomeerden van het secundair onderwijs als vergelijkingsgroep wordt gebruikt: de laaggeschoolden doen het minder goed, de hogereschoolden doen het beter ($p < 0,05$ voor het verschil in werkloosheidservaring voor post-secundair onderwijs, alle overige verschillen $p < 0,001$; cf. Model 2 in Tabel 6).

Wanneer we tenslotte elk van de diplomaniveaus vergelijken met hun voorgaand of daaropvolgend diplomaniveau, is het beeld evenwel iets meer gemengd (cf. Model 3 in Tabel 6). Meest opvallend is dat de vergelijking bachelor met hoger onderwijs korte cyclus voor elk van de bestudeerde

arbeidsmarktindicatoren telkens in het nadeel van het bachelordiploma uitvalt (steeds $p < 0,001$). Eerder dan uit de toon vallende resultaten voor een bachelordiploma lijkt dit het gevolg van bijzonder goede arbeidsmarktkansen voor het hoger onderwijs korte cyclus. Die laatste categorie even beschouwing gelaten, is er immers wel sprake van een perfect oplopende ordening in de arbeidskansen van de gediplomeerden van het secundair onderwijs, deze met post-secundair onderwijs en de bachelors.

Ook het masterdiploma scoort niet op alle arbeidsmarktindicatoren beter dan het bachelordiploma. Daarbij staan de resultaten op het vlak van werk en werkloosheid tegenover die met betrekking tot het salaris: schoolverlaters met een masterdiploma zijn minder aan het werk en zijn na afstuderen vaker werkloos (voor werkloosheid na 1 jaar niet statistisch significant; voor werkloosheidservaring, werk en werkervaring $p < 0,001$) dan bachelorgediplomeerden, maar, gemiddeld, kunnen ze wanneer ze aan de slag gaan rekenen op een hoger salaris dan bachelors ($p < 0,001$). Alle overige verschillen gaan wel in de richting van betere posities voor de hogere diplomacategorie (voor werkloosheid voor doctoraat versus masters en werkloosheidservaring voor post-secundair onderwijs $p < 0,05$, alle overige verschillen $p < 0,001$).

Tabel 6: Arbeidsmarktkansen naargelang diplomaniveau, 1 jaar na schoolverlaten, schoolverlaters 2011 - regressiemodellen

Diplomaniveau	arbeidsmarkt-indicator	M1		M2		M3	
	werkend						
laaggeschoold	41,9%	(ref)		-1,09	***	-	
secundair onderwijs	68,2%	1,09	***	(ref)		1,09	***
post-secundair onderwijs	85,3%	2,08	***	0,99	***	0,99	***
HO korte cyclus	96,0%	3,52	***	2,43	***	1,44	***
bachelor	86,6%	2,19	***	1,10	***	-1,32	***
master	81,3%	1,79	***	0,71	***	-0,40	***
doctoraat	87,3%	2,26	***	1,17	***	0,46	***

Diplomaniveau	arbeidsmarkt-indicator	M1		M2		M3	
		werkervaring					
laaggeschoold	55,5%	(ref)		-1,00	***	-	
secundair onderwijs	77,2%	1,00	***	(ref)		1,00	***
post-secundair onderwijs	90,9%	2,08	***	1,08	***	1,08	***
HO korte cyclus	97,7%	3,55	***	2,55	***	1,46	***
bachelor	92,9%	2,35	***	1,35	***	-1,20	***
master	86,5%	1,64	***	0,64	***	-0,71	***
doctoraat	91,4%	2,14	***	1,14	***	0,50	***
		werkloos					
laaggeschoold	31,7%	(ref)		1,05	***	-	
secundair onderwijs	14,0%	-1,05	***	(ref)		-1,05	***
post-secundair onderwijs	7,4%	-1,76	***	-0,72	***	-0,72	***
HO korte cyclus	2,1%	-3,09	***	-2,04	***	-1,33	***
bachelor	6,2%	-1,95	***	-0,90	***	1,14	***
master	6,4%	-1,91	***	-0,87	***	0,04	
doctoraat	3,9%	-2,43	***	-1,39	***	-0,52	*
		werkloosheidservaring					
laaggeschoold	57,8%	(ref)		0,70	***	-	
secundair onderwijs	40,6%	-0,70	***	(ref)		-0,70	***
post-secundair onderwijs	38,1%	-0,80	***	-0,10	*	-0,10	*
HO korte cyclus	11,3%	-2,38	***	-1,68	***	-1,58	***
bachelor	29,9%	-1,17	***	-0,47	***	1,21	***
master	31,7%	-1,08	***	-0,39	***	0,08	***
doctoraat	15,0%	-2,05	***	-1,35	***	-0,96	***
		salaris					
laaggeschoold	87,7 €	(ref)		-5,1	***	-	
secundair onderwijs	92,8 €	5,1	***	(ref)		5,1	***
post-secundair onderwijs	98,4 €	10,8	***	5,7	***	5,7	***
HO korte cyclus	115,2 €	27,5	***	22,4	***	16,8	***
bachelor	110,0 €	22,3	***	17,2	***	-5,2	***
master	119,3 €	31,6	***	26,5	***	9,3	***
doctoraat	177,9 €	90,2	***	85,1	***	58,7	***

M1: ref = laaggeschoold; M2: ref = secundair onderwijs; M3: ref = voorgaand diplomaniveau

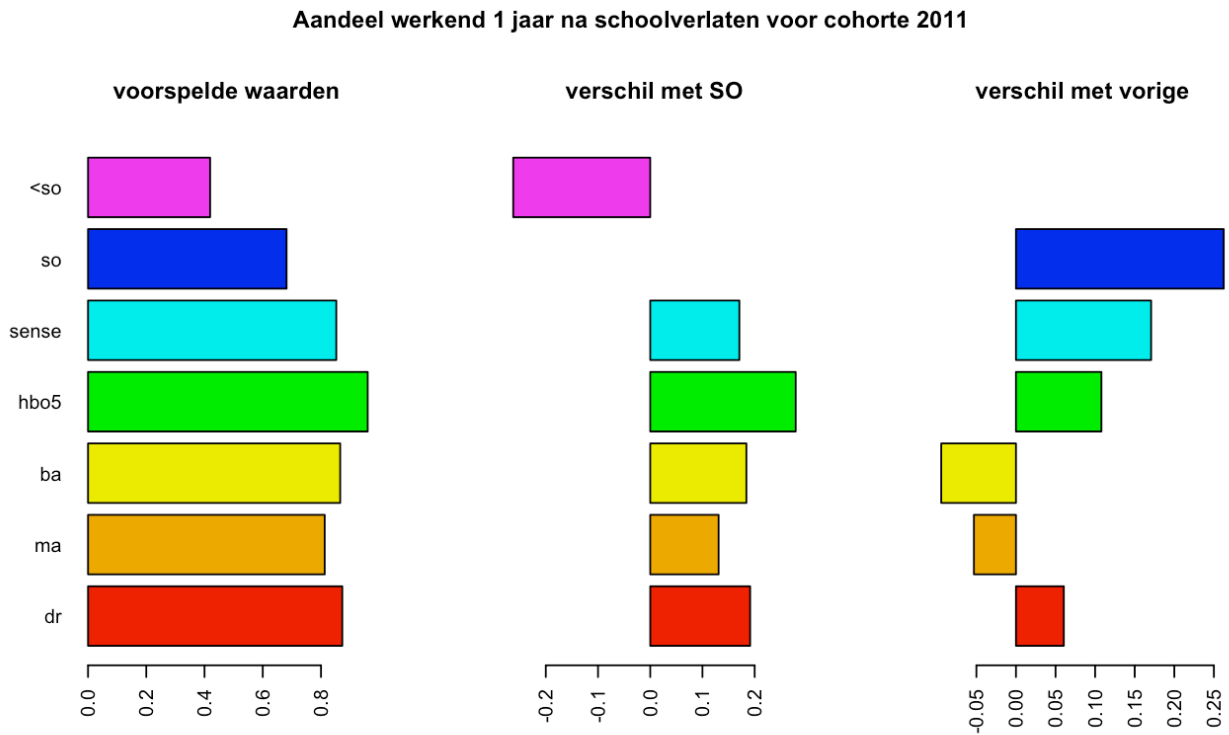
Noot: logistische regressie-analyse voor werkend, werkloosheid en hun gecumuleerde indicatoren; lineaire regressie-analyse voor salarisklasse. Weergegeven in tabel: effectparameters (B) en significantieniveau (p).

We geven deze resultaten eveneens weer in grafieken (Figuren 1 tot 5), met, per arbeidsmarktindicator, een weergave van de verschillen tussen de diplomaniveaus in 3 stappen. Aan de linkerkant worden de gemiddelde (voorspelde) waarden weergegeven per diplomacategorie, in het midden worden de cijfers weergegeven in vergelijking met de gediplomeerden van het secundair onderwijs als referentiegroep (verschilscores) en in het rechterpaneel tenslotte worden de verschilscores weergegeven voor elk diplomaniveau ten opzichte van het net lagere diplomaniveau. Balkjes zijn voller van kleur en hebben een afstekende rand indien de verschillen statistisch significant zijn (cf. modellen gerapporteerd in Tabel 6).

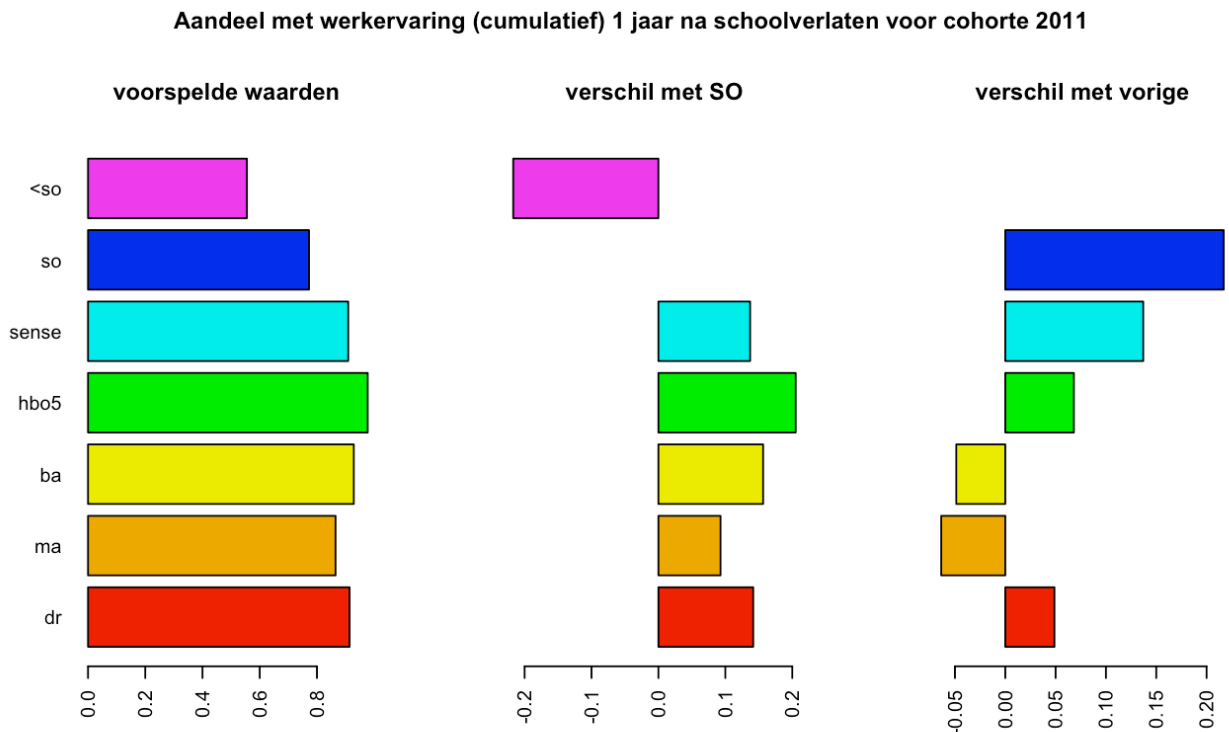
Naast de algemene vaststelling dat arbeidsmarktkansen toenemen met het opleidingsniveau, blijkt ook:

- met een diploma van het HBO5 doen schoolverlaters het bijzonder goed op de arbeidsmarkt, beter zelfs dan bachelors (dit met name omdat het om verpleegkunde gaat, cf. sectie 4.4).
- een masteropleiding biedt minder dan een bachelordiploma onmiddellijk toegang tot werk, maar is wél voordelig voor het salaris
- masters ondervinden na schoolverlaten ook iets meer werkloosheid dan bachelors, maar dat nadeel is slechts tijdelijk (beperkt tot het eerste jaar na schoolverlaten, cf. sectie 4.3) en verdwijnt tevens bij controle voor achtergrondkenmerken (cf. sectie 4.4)
- doctors hebben hogere lonen dan masters; hun gunstigere kansen op het vlak van werk en werkloosheid zijn daarentegen te wijten aan hun achtergrond (in het bijzonder dat ze veel vaker reeds werkervaring opbouwen nog voor het behalen van hun diploma, cf. sectie 4.4) en voor werk ook louter van tijdelijke aard (na het eerste jaar na schoolverlaten niet langer verschillend, cf. sectie 4.3)

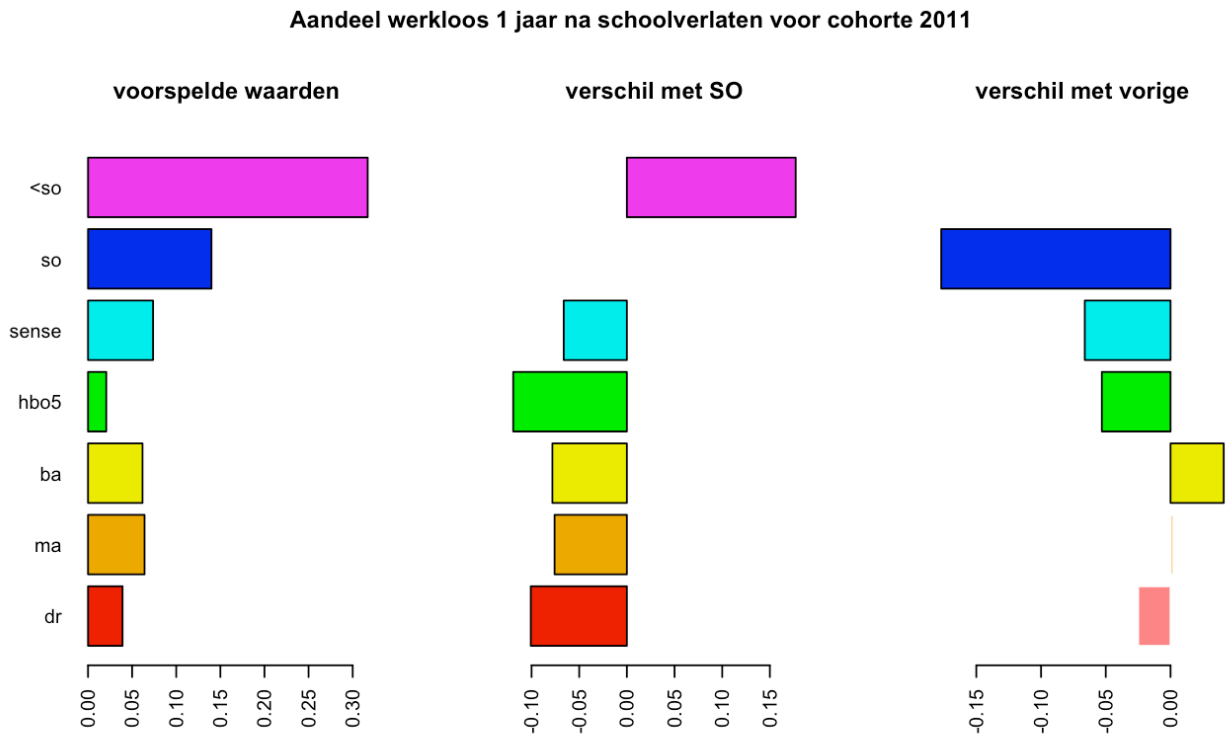
Figuur 1 Werkzaamheid 1 jaar na schoolverlaten, schoolverlaters 2011, vergelijking diplomaniveaus

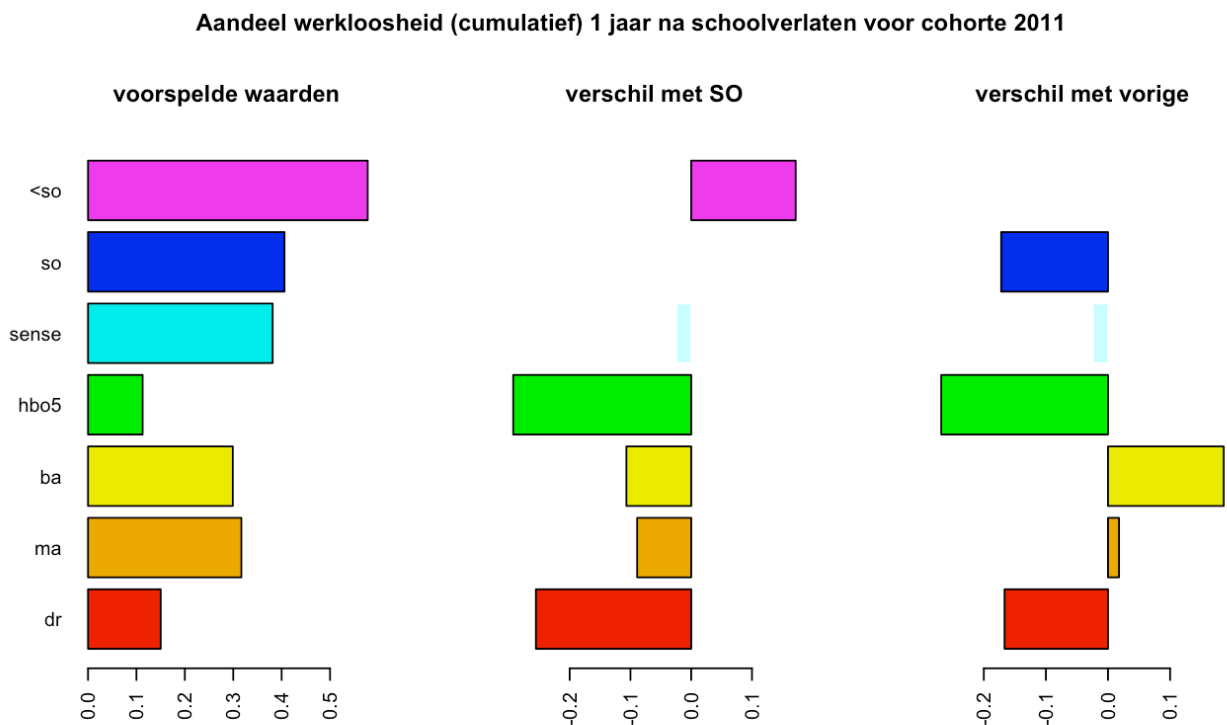
Figuur 2 Werkervaring 1 jaar na schoolverlaten, schoolverlaters 2011, vergelijking diplomaniveaus

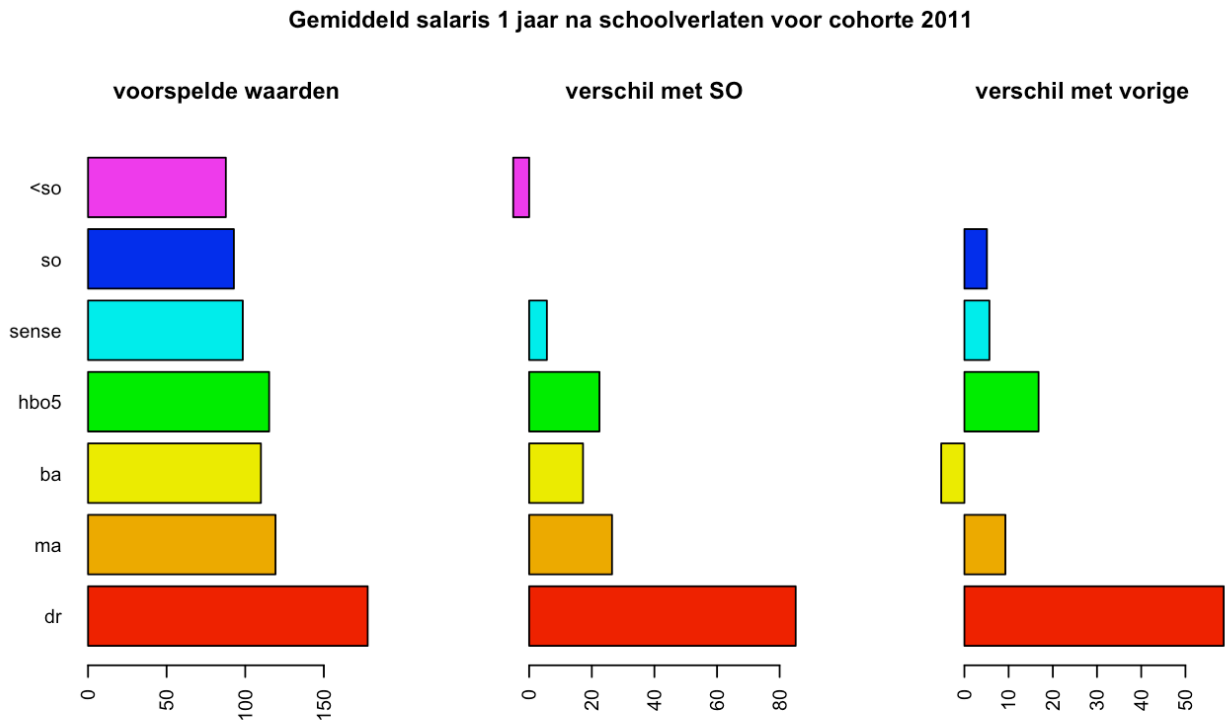
Figuur 3 Werkloosheid 1 jaar na schoolverlaten, schoolverlaters 2011, vergelijking diplomaniveaus

Figuur 4 Werkloosheidservaring 1 jaar na schoolverlaten, schoolverlaters 2011, vergelijking diplomaniveaus

Figuur 5 Salarisniveau 1 jaar na schoolverlaten, schoolverlaters 2011, vergelijking diplomaniveaus

Noot bij de figuren: verschillen bijna allemaal statistisch significant ($p < 0,01$); aangeduid in fellere kleur en omrand.

4.2 Ook voor schoolverlaterscohort 2008

Op dezelfde wijze als we dat hierboven deden voor de schoolverlaterscohort van 2011 kunnen we de arbeidsmarktkansen naar diplomaniveau bekijken voor de schoolverlaterscohort van 2008. De tabellen en figuren zijn beschikbaar in bijlage 10.2; we stippen hier louter de belangrijkste gelijkenissen en verschillen met de gerapporteerde bevindingen aan.

De algemene tendensen met betrekking tot verschillen tussen diplomacategorieën zijn voor de cohort van 2008 analoog aan deze van 2011: de vergelijking met de laaggeschoolden (model 1) en de vergelijking met de gediplomeerden van het secundair onderwijs (model 2) leiden tot dezelfde conclusies: laaggeschoolden doen het een jaar na schoolverlaten minder goed dan deze met een diploma secundair onderwijs, die op hun beurt weer de hogergeschoolden moeten laten voorgaan, zowel op het vlak van werk en werkervaring, werkloosheid(servaring) en salarisniveau.

De paarsgewijze vergelijking van aansluitende diplomaniveaus (model 3) laat eveneens zien dat bachelorstudenten het minder gemakkelijk hebben op de arbeidsmarkt dan deze van hoger onderwijs korte cyclus, wel lijken de verschillen bij cohort 2008 iets beperkter: geen statistisch significant verschil voor werk en werkervaring, en beperktere verschillen voor werkloosheid(servaring) en salaris. Dat het verschil over de tijd iets groter wordt, lijkt meer te wijten aan vooruitgang bij het

hoger onderwijs korte cyclus dan aan achteruitgang voor bachelors (dit zal in het tweede deel van de analyses verder worden getoetst) (cf. de vergelijking met secundair onderwijs). Waar bij de schoolverlaterscohorten van 2011 het HBO5 samengaat met opvallend goede arbeidsmarktprestaties, doen de schoolverlaters van 2008 van de vierde graad BSO het weliswaar ook al goed op de arbeidsmarkt, maar nog niet in dezelfde mate (zie eveneens verder in sectie 5).

Een masterdiploma resulteert bij cohorten 2008 net als bij cohorten 2011 niet in betere kansen op werk, wel integendeel, maar wel in hogere salarissen. Voor de cohorten van 2008 blijkt ook dat de werkloosheidskansen minder gunstig zijn voor de masters dan de bachelors (niet statistisch significant bij cohorten 2011). Voor doctors gelden dezelfde observaties bij cohorten 2008 als bij cohorten 2011, eventueel is hun voordeel ten opzichte van masteropgeleiden bij de vroegere cohorten nog iets groter (ook op het vlak van werkloosheid is het verschil met masters statistisch significant). Een meer systematische analyse van de verschuivingen die plaatsvonden tussen beide schoolverlaterscohorten komt verder nog aan bod, in het volgende deel (sectie 5).

4.3 Ook bij langere observatie van arbeidsloopbaan

We deden dezelfde analyses als hiervoor, maar dan niet louter voor de verschillende arbeidsmarktindicatoren op het ogenblik van een jaar na schoolverlaten, maar voor elk van de kwartaalobservaties waarover we beschikken, dus vanaf het eerste kwartaal na schoolverlaten (derde kwartaal van 2011) tot en met het vierde kwartaal van 2013 (in totaal 2,5 jaar gemeten over 10 kwartalen). In de hiernavolgende grafieken geven we de resultaten grafisch weer. Het stramien van de vergelijkingen is hetzelfde als hiervoor, met eerst de absolute waarden (links), gevolgd door de vergelijking met het diplomaniveau secundair onderwijs (midden), en tot slot de vergelijkingen tussen de opeenvolgende diplomaniveaus (rechts). Per diplomacategorie op de verticale as staan nu elk van de gemeten en geschatte effecten weergegeven over de tijd, geordend van het eerste kwartaal onmiddellijk na schoolverlaten (onderaan) tot het tiende kwartaal (bovenaan).

Wat de grafieken illustreren is dat onmiddellijk na schoolverlaten er duidelijk nog meer onzekerheid is over de arbeidsmarktsituatie (linkerkant) en dat voor alle onderwijscategorieën: we zien over de tijd (van onder naar boven) binnen elke opleidingscategorie telkens het aandeel werkenden oplopen en het aandeel werklozen afnemen. Voor de gecumuleerde werk- en werkloosheidsindicatoren nemen de aandelen met werkervaring en werkloosheidservaring logischerwijze toe met de tijd sinds schoolverlaten. Ook het salaris neemt toe over de tijd.

Belangrijker is echter de vraag of de verschillen tussen de onderwijsniveaus variëren met het ogenblik waarop we de arbeidsmarktsituatie van schoolverlaters bekijken. Daarvoor bekijken we de

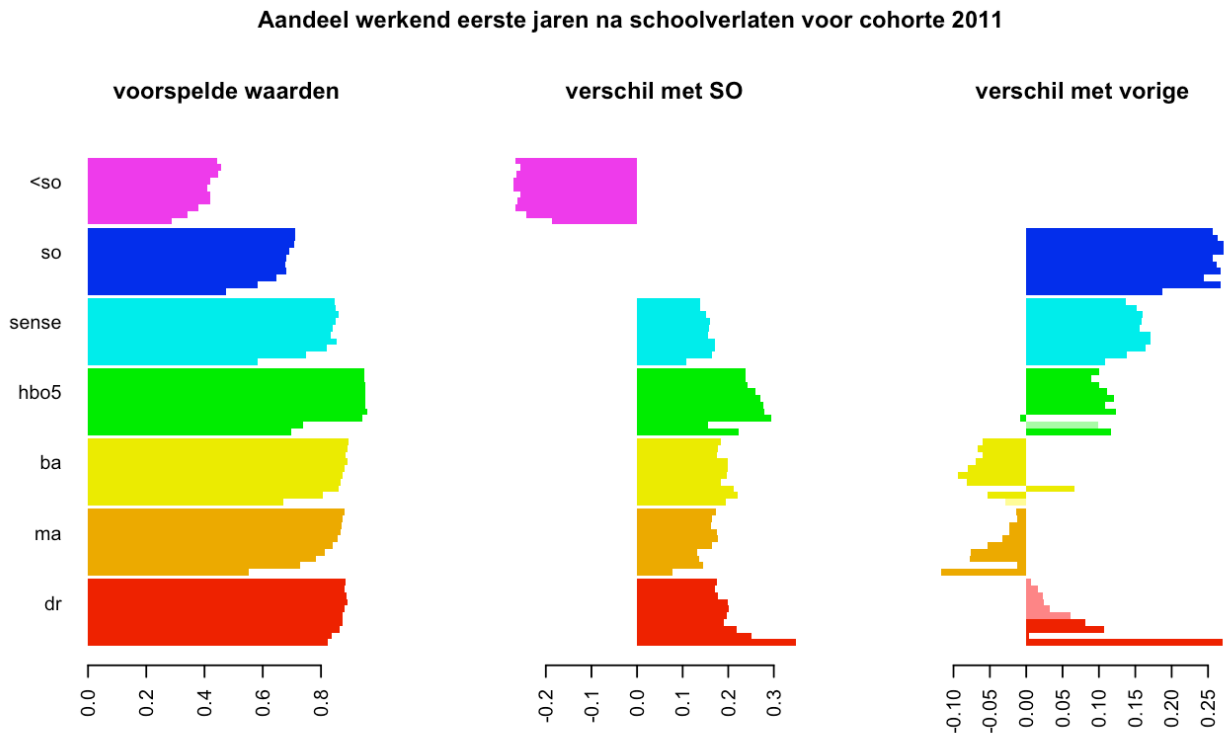
vergelijking tussen de onderwijsniveaus (midden en rechts in de figuren). Duidelijk is dat de meeste verschillen die reeds werden vastgesteld voor het tijdstip van een jaar na schoolverlaten, ook kunnen worden vastgesteld op de andere tijdstippen.

Verschillen tussen opleidingsniveaus in werkzaamheid worden in veel gevallen iets kleiner naarmate schoolverlaters langer op de arbeidsmarkt zijn (mogelijk doordat de werkzaamheid een zeker plafond bereikt), op het vlak van werkloosheidskansen nemen de verschillen tussen opleidingsgroepen evenwel niet af (op voorwaarde dat het allereerste kwartaal buiten beschouwing wordt gelaten, wanneer bepaalde verschillen tijdelijk erg groot zijn), en ook op het vlak van salaris zijn de onderwijsverschillen min of meer constant over de tijd.

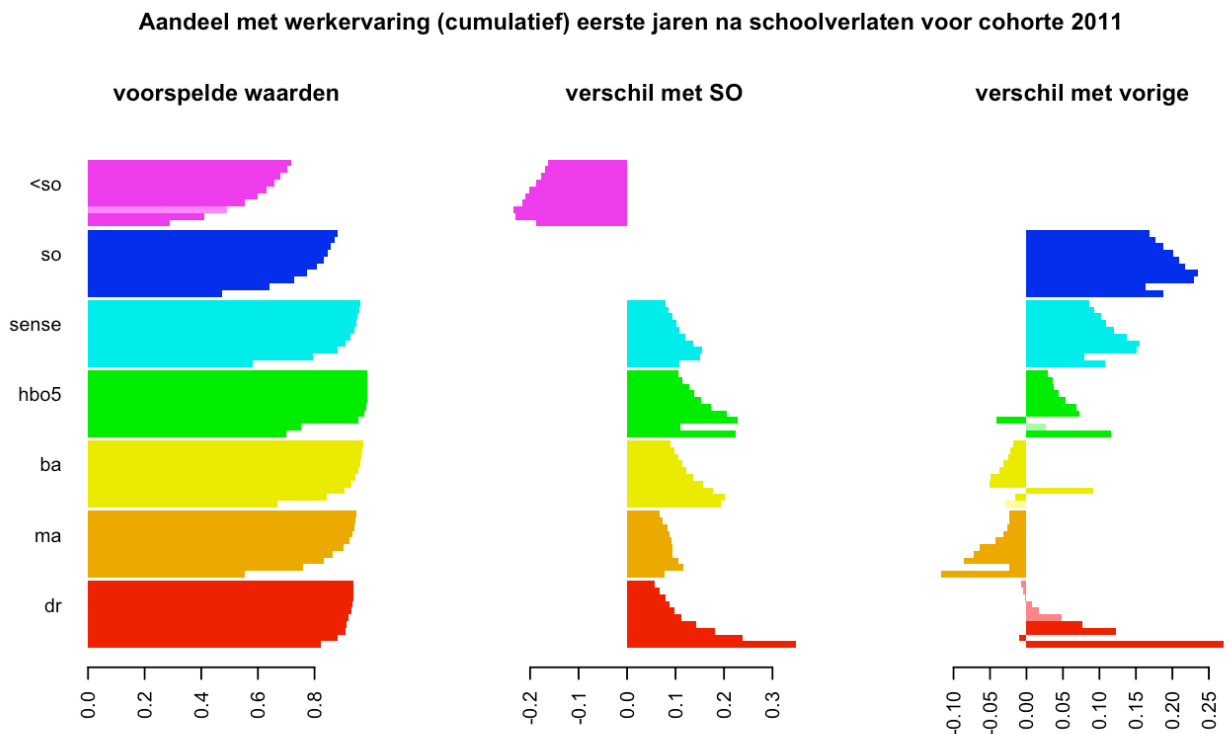
Maar erg veel implicaties heeft het ogenblik van analyse verder niet voor de conclusies; we kunnen op dat vlak slechts drie mogelijke afwijkingen noteren. Voor gedoctoreerden die vaker werkend zijn dan masters (rechts) blijkt dat die voorsprong zodanig afneemt over de tijd zodat het verschil na een à twee jaren niet langer statistisch significant is. Die hogere initiële werkzaamheid bij doctors heeft dan ook vooral te maken heeft met het feit dat ze vaak al aan de slag zijn, veelal aan een universiteit, op het ogenblik dat ze hun doctoraat behalen (wat aansluit bij de bevinding in de volgende sectie dat na controle voor achtergrondkenmerken geen sprake meer is van een hogere maar net van een lagere kans op werk, cf. sectie 4.4).

Op het vlak van werkloosheid konden we vaststellen dat Se-n-Se opgeleiden een jaar na schoolverlaten enerzijds iets minder werkloos zijn dan de gediplomeerden van het secundair onderwijs, maar dat het verschil in werkloosheidservaring op dat ogenblik amper statistisch significant is (enkel op 0,05-niveau). Dat laatste blijkt enkel het geval te zijn omdat in het eerste kwartaal na schoolverlaten de werkloosheid bij Se-n-Se hoger ligt (links), wat in het gecumuleerd effect het verschil tijdelijk onderdrukt. Vanaf een jaar na schoolverlaten blijkt dat ook op het vlak van de gecumuleerde werkloosheid de Se-n-Se opgeleiden het beter doen dan de gediplomeerden van het secundair onderwijs. Bij masters speelt een gelijkaardig fenomeen: waar deze een jaar na schoolverlaten een nog een net iets hogere werkloosheidservaring hebben dan bachelors, maar niet werkloosheid op het moment, zijn de verschillen in werkloosheid in feite enkel statistisch significant gedurende het eerste jaar na schoolverlaten, maar vervolgens verdwijnt dat verschil.

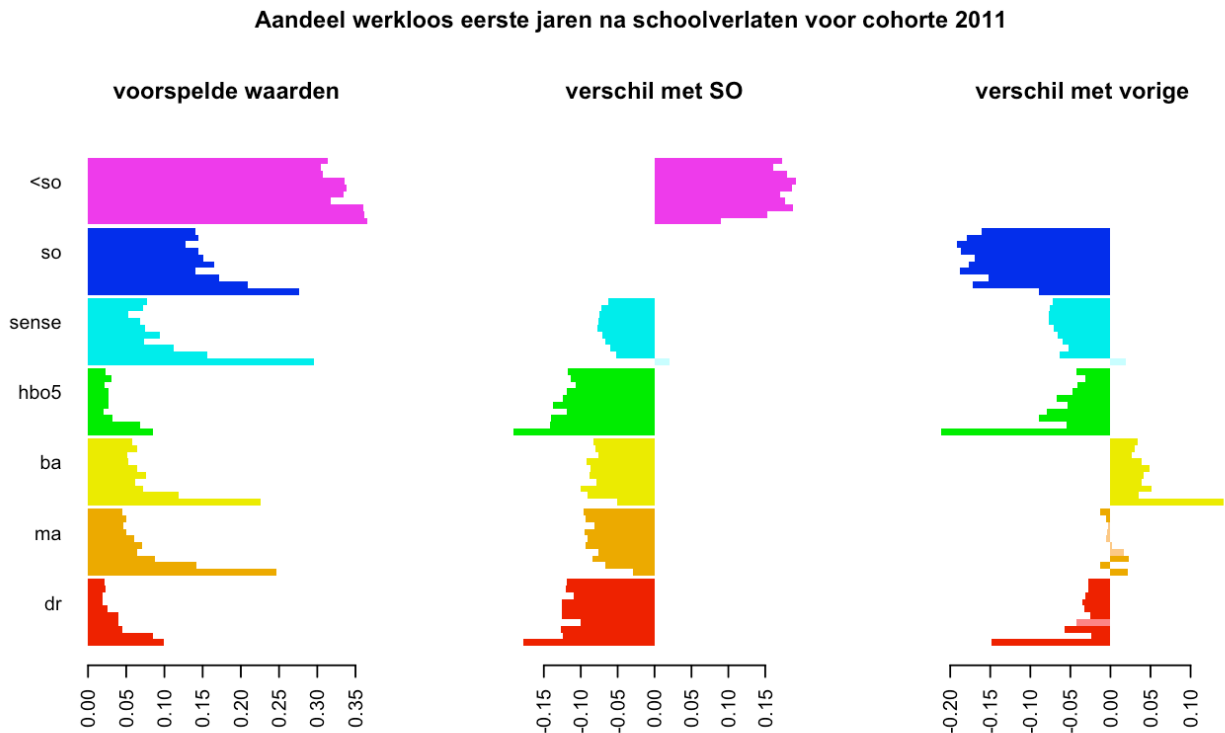
Figuur 6 Werkzaamheid eerste jaren na schoolverlaten, schoolverlaters 2011, vergelijking diplomaniveaus

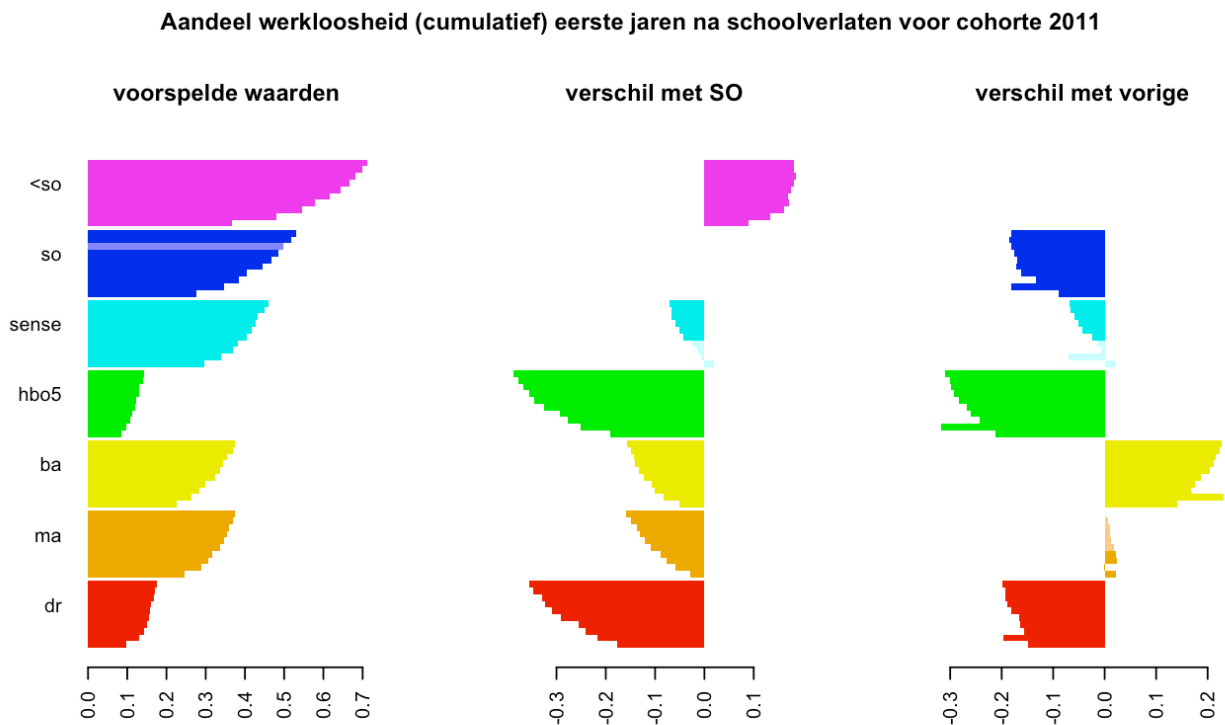
Figuur 7 Werkervaring eerste jaren na schoolverlaten, schoolverlaters 2011, vergelijking diplomaniveaus

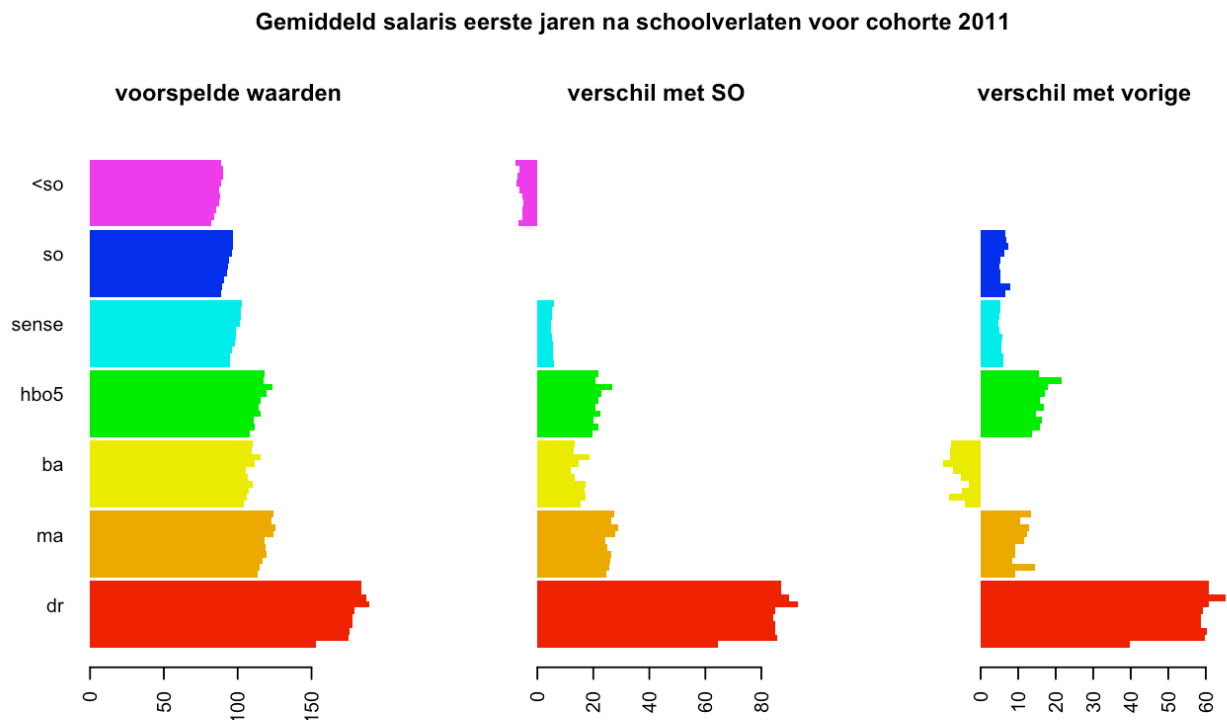
Figuur 8 Werkloosheid eerste jaren na schoolverlaten, schoolverlaters 2011, vergelijking diplomaniveaus

Figuur 9 Werkloosheidservaring eerste jaren na schoolverlaten, schoolverlaters 2011, vergelijking diplomaniveaus

Figuur 10 Salarisniveau eerste jaren na schoolverlaten, schoolverlaters 2011, vergelijking diplomaniveaus

Noot bij de figuren: verschillen bijna allemaal statistisch significant ($p < 0,01$); aangeduid in fellere kleur.

De analyse hier van de mate waarin onderwijsverschillen blijven bestaan wanneer de arbeidsmarktsituatie wordt bekeken op een tijdstip verder dan een jaar na schoolverlaten, is voor de schoolverlaterscohort van 2011 beperkt 2,5 jaar. Voor de schoolverlaterscohort van 2008 beschikken we over een langere observatieduur (4,5 jaar), maar ook wanneer we voor die cohort voor die volledige duur dezelfde analyse maken (grafieken in bijlage 10.3), blijven de hier gemaakte vaststellingen overeind.

4.4 Ook gecontroleerd voor achtergrondkenmerken

In deze sectie bekijken we de onderwijsverschillen maar gecontroleerd voor geslacht, etnische herkomst, studievertraging, studiedomein, werkervaring tijdens de studies en bij de analyse van salarisniveauverschillen bijkomend de sector van tewerkstelling, aangezien elk van deze elementen mee aan de basis kunnen liggen van de gevonden onderwijsverschillen op de arbeidsmarkt.

Ook gecontroleerd voor de achtergrondkenmerken blijven de meeste voorgaande bevindingen overeind. Dat blijkt uit de vergelijking van de effect-parameters in onderstaande Tabel 7 van de voorgaande modellen zonder en deze met controle voor de achtergrondkenmerken (vergelijk modellen A met B). Voor de drie modellen, waarin de diplomaniveaus worden vergeleken met

respectievelijk de laaggeschoolden, de gediplomeerden secundair onderwijs en telkens het vorige opleidingsniveau, hebben de effecten hetzelfde teken en min of meer hetzelfde significantieniveau, met slechts enkele uitzonderingen. Globaal geldt dat ook bij controle voor de achtergrondkenmerken de arbeidsmarktkansen verbeteren met het opleidingsniveau en tevens blijkt ook dan dat het hoger beroepsonderwijs er in positieve zin uit springt, al zijn verschillen doorgaans net iets minder groot.

De opvallend gunstige arbeidsmarktervaringen van schoolverlaters van het hoger beroepsonderwijs, hebben te maken met het feit dat schoolverlaters van een zorgopleiding het bijzonder goed doen op de arbeidsmarkt (zie ook Laurijssen & Glorieux 2018). Waar het hoger beroepsonderwijs stilaan een uitgebreider studie-aanbod kent, is het voor de hier bestudeerde schoolverlaters (zowel van 2011 als 2008) nog grotendeels beperkt tot de studierichting verpleegkunde (>90%). De verpleegkundigen van het HBO5 (of voordien vierde graad BSO) kennen weinig moeilijkheden om aan een baan te geraken na schoolverlaten en verdienen (mede doordat ze vaak in een op hun studie aansluitende job terecht komen, cf. Laurijssen & Glorieux 2018) daarin een relatief hoog salaris. Hetzelfde geldt evenwel ook voor zorgopleidingen van andere studieniveaus. Toch zien we in de hier gerapporteerde analyse, waarin we ook controleren voor het studiedomein (i.c. gezondheidszorg), nog steeds betere arbeidskansen voor het hoger beroepsonderwijs dan voor bachelors, zij het dat de voorsprong door controle vermindert. Wanneer we de vergelijking evenwel strikter maken, en de verpleegkundigen van HBO5 vergelijken met enkel de bachelors van de studierichting verpleegkunde (ongeveer 20% van alle bachelors in studiegebied gezondheidszorg), dan blijken de arbeidsmarktkansen van beide groepen erg gelijkaardig: geen beduidend verschil in werk- en werkloosheidskansen, en het salarisandeel van bachelors wordt een salarisvoordeel voor verpleegkundigen met een bachelor tegenover deze met een HBO5-diploma⁵. De voorsprong van HBO5 verdwijnt in dat geval, maar tegelijk blijven hun arbeidsmarktkansen zeer goed (en blijkt het salarisverschil in lijn met wat kan verwacht worden op basis van de rangorde in termen van opleidingsniveau). De erg gunstige positie van hoger beroepsonderwijs is daarom duidelijk gelinkt aan de specifieke opleiding van verpleegkunde, die voor schoolverlaters een duidelijke garantie biedt op onmiddellijke en passende tewerkstelling.

Van de effecten die door controle voor de achtergrondkenmerken anders blijken, is verder het verhaal voor de gedoctoreerden het meest opvallend: waar schoolverlaters met een doctoraat vaker werken, meer werkervaring hebben, minder werkloos zijn en een hoger loon hebben dan masters (of gediplomeerden van het secundair of laaggeschoolden), blijft hun voordelige positie op elk van de

⁵ Effectparametertoetsingen (BA verpleegkunde versus HBO5 verpleegkunde): -0,07 voor werk; -0,11 voor werkervaring; -0,02 voor werkloosheid; -0,16 voor werkloosheidservaring; 8,95 voor salaris; enkel laatste is statistisch significant (in dat geval $p < 0,001$).

arbeidsmarktindicatoren enkel overeind voor het salaris wanneer we ook rekening houden met de achtergrondkenmerken. Schoolverlaters met een doctoraat zijn gemakkelijker aan het werk en belanden minder in de werkloosheid dan masters (M3) louter en alleen omwille van hun achtergrond; in het bijzonder is het doordat ze reeds een baan hebben nog voordat ze hun doctoraat behalen. Brengen we die werkervaring mee in rekening, dan zijn a) hun kansen op werk niet alleen minder goed dan voor masters (dat voordeel bleek in vorige sectie ook al maar tijdelijk te zijn) maar zelfs niet meer beter dan voor de middengeschoolden (M2); b) ze even vaak als masters werkloos, al blijven ze het op dat vlak beter doen dan de gediplomeerden van het secundair onderwijs. Het voordeel van een doctoraat voor het loon blijft daarentegen wel overeind en wordt niet volledig verklaard op basis van vroegere werkervaring (en de andere achtergrondkenmerken).

De enige andere fundamentele verandering die optreedt door te controleren voor de achtergrondkenmerken is dat masters niet langer een hogere kans op werkloosheidservaring hebben dan bachelors. Dat sluit aan bij de bevinding van een min of meer gelijke kans op werkloosheid (op het moment zelf) voor bachelors en masters die reeds in de ongecontroleerde modellen werd vastgesteld; het nadeel voor masters op de gecumuleerde werkloosheidsindicator bleek in de vorige sectie ook al tijdelijk.

Tabel 7: Arbeidsmarktkansen naargelang diplomaniveau, 1 jaar na schoolverlaten, schoolverlaters 2011 – regressiemodellen, zonder (A) en met controle voor achtergrondkenmerken (B)

	M1		M2		M3	
	A	B	A	B	A	B
werkend						
laaggeschoold	(ref)		-1,09 ***	-0,93 ***	-	
secundair onderwijs	1,09 ***	0,93 ***	(ref)		1,09 ***	0,93 ***
post-secundair onderwijs	2,08 ***	1,71 ***	0,99 ***	0,78 ***	0,99 ***	0,78 ***
HO korte cyclus	3,52 ***	3,04 ***	2,43 ***	2,11 ***	1,44 ***	1,32 ***
bachelor	2,19 ***	1,94 ***	1,10 ***	1,01 ***	-1,32 ***	-1,09 ***
master	1,79 ***	1,69 ***	0,71 ***	0,76 ***	-0,40 ***	-0,26 ***
doctoraat	2,26 ***	1,15 ***	1,17 ***	0,22	0,46 ***	-0,54 ***

	M1		M2		M3	
	A	B	A	B	A	B
werkervaring						
laaggeschoold	(ref)		-1,00 ***	-0,82 ***	-	
secundair onderwijs	1,00 ***	0,82 ***	(ref)		1,00 ***	0,82 ***
post-secundair onderwijs	2,08 ***	1,64 ***	1,08 ***	0,82 ***	1,08 ***	0,82 ***
HO korte cyclus	3,55 ***	2,98 ***	2,55 ***	2,17 ***	1,46 ***	1,34 ***
bachelor	2,35 ***	1,86 ***	1,35 ***	1,05 ***	-1,20 ***	-1,12 ***
master	1,64 ***	1,41 ***	0,64 ***	0,60 ***	-0,71 ***	-0,45 ***
doctoraat	2,14 ***	0,54 ***	1,14 ***	-0,27	0,50 ***	-0,87 ***
werkloos						
laaggeschoold	(ref)		1,05 ***	1,00 ***	-	
secundair onderwijs	-1,05 ***	-1,00 ***	(ref)		-1,05 ***	-1,00 ***
post-secundair onderwijs	-1,76 ***	-1,72 ***	-0,72 ***	-0,72 ***	-0,72 ***	-0,72 ***
HO korte cyclus	-3,09 ***	-2,79 ***	-2,04 ***	-1,79 ***	-1,33 ***	-1,07 ***
bachelor	-1,95 ***	-2,06 ***	-0,90 ***	-1,05 ***	1,14 ***	0,74 ***
master	-1,91 ***	-2,05 ***	-0,87 ***	-1,04 ***	0,04	0,01
doctoraat	-2,43 ***	-1,92 ***	-1,39 ***	-0,92 ***	-0,52 *	0,12
werkloosheidservaring						
laaggeschoold	(ref)		0,70 ***	0,66 ***	-	
secundair onderwijs	-0,70 ***	-0,66 ***	(ref)		-0,70 ***	-0,66 ***
post-secundair onderwijs	-0,80 ***	-0,90 ***	-0,10 *	-0,23 ***	-0,10 *	-0,23 ***
HO korte cyclus	-2,38 ***	-2,08 ***	-1,68 ***	-1,41 ***	-1,58 ***	-1,18 ***
bachelor	-1,17 ***	-1,18 ***	-0,47 ***	-0,52 ***	1,21 ***	0,90 ***
master	-1,08 ***	-1,14 ***	-0,39 ***	-0,48 ***	0,08 ***	0,04
doctoraat	-2,05 ***	-1,32 ***	-1,35 ***	-0,65 ***	-0,96 ***	-0,17
salaris						
laaggeschoold	(ref)		-5,1 ***	-3,6 ***	-	
secundair onderwijs	5,1 ***	3,6 ***	(ref)		5,1 ***	3,6 ***
post-secundair onderwijs	10,8 ***	8,3 ***	5,7 ***	4,7 ***	5,7 ***	4,7 ***
HO korte cyclus	27,5 ***	19,2 ***	22,4 ***	15,6 ***	16,8 ***	10,9 ***
bachelor	22,3 ***	16,4 ***	17,2 ***	12,8 ***	-5,2 ***	-2,8 ***
master	31,6 ***	29,5 ***	26,5 ***	26,0 ***	9,3 ***	13,1 ***
doctoraat	90,2 ***	78,0 ***	85,1 ***	74,4 ***	58,7 ***	48,4 ***

M1: ref = laaggeschoold; M2: ref = secundair onderwijs; M3: ref = voorgaand diplomaniveau

Noot: logistische regressie-analyse voor werkend, werkloosheid en hun gecumuleerde indicatoren; lineaire regressie-analyse voor salarisklasse. Weergegeven in tabel: effectparameters (B) en significantieniveau (p).

In onderstaande tabel rapporteren we tevens de globale rol van de achtergrondkenmerken zoals toegevoegd aan het model waarvoor we de gecontroleerde opleidingsniveau effecten hierboven reeds rapporteerden. Een jaar na schoolverlaten blijkt dat, gecontroleerd voor het opleidingsniveau, vrouwen minder dan mannen aan het werk zijn, een hogere kans maken op werkloosheid en gemiddeld een minder hoog salaris hebben. Een niet-Belgische etnische herkomst gaat voor alle onderscheiden herkomstcategorieën samen met minder goede kansen op werk en meer werkloosheid, maar, opvallend, niet met een lager salaris. Die bevinding komt overeen met de resultaten van het Vlaamse SONAR-onderzoek dat concludeerde dat de start op de arbeidsmarkt voor allochtonen heel wat moeilijker in het bijzonder trager verloopt (veel meer langdurige werkloosheid), maar dat wanneer ze effectief kunnen beginnen in hun eerste baan, ze nog weinig nadelen ondervinden ten opzichte van autochtone schoolverlaters (op het vlak van salaris, werkomstandigheden en het uitdagend karakter van het werk) (Glorieux, Laurijssen & Van Dorsselaer 2009).

De maatstaf voor studievertraging, die louter de theoretische vertraging meet, laat op het vlak van werkloosheid (en –ervaring) minder goede arbeidsmarktkansen zien voor de groep die 2 jaar of meer vertraging heeft, maar voor de andere indicatoren of voor de groep met slechts 1 jaar vertraging komt de verwachting niet uit, en blijkt zelfs dat de schoolverlaters met vertraging net betere kansen op de arbeidsmarkt laten optekenen. Die resultaten suggereren dat de schoolverlaters naast die studievertraging alternatieve ervaringen hebben opgedaan of kunnen voorleggen waardoor ze toch een voetje voor hebben wanneer ze op zoek gaan naar werk, of gewoonweg dat leeftijd en maturiteit van schoolverlaters positief gewaardeerd worden door werkgevers.

Studiedomeinen maken een belangrijk verschil voor de kansen op de arbeidsmarkt. Gecontroleerd voor het studieniveau, hebben de schoolverlaters van de humane wetenschappen de laagste kansen en deze van toegepaste wetenschappen de hoogste kansen op werk (een jaar na schoolverlaten, op het moment en gecumuleerd). De beperktere werkkansen van humane wetenschappen komen ook terug in relatief hoge kansen op werkloosheid (en –ervaring), al is de werkloosheid nog hoger bij de schoolverlaters van sociale wetenschappen. Deze beide studiedomeinen geven ook gemiddeld de laagste salarissen een jaar na schoolverlaten. De goede werkkansen voor toegepaste wetenschappen gaan samen met beperktere kansen op werkloosheid, al ligt ook daar de kans op werkloosheid nog lager bij de schoolverlaters uit een zorgrichting (studiedomein gezondheidszorg). De toegepaste wetenschappen en gezondheidszorg hebben relatief hoge lonen, maar moeten op dat vlak de natuurwetenschappen, recht en het onderwijs laten voorgaan.

Werkervaring tijdens de studies vormt, niet verrassend, een duidelijk pluspunt voor de arbeidsmarktkansen vanaf schoolverlaten: hogere kansen op werk (en –ervaring), minder

werkloosheid (en –ervaring) en hogere lonen. De sector van tewerkstelling ten slotte, maakt bijkomend een verschil voor de salarissen van schoolverlaters; een jaar na schoolverlaten verdienen degenen die werken in hoogtechnologische productie gemiddeld het meest en liggen de lonen het laagst voor de schoolverlaters in de niet-kennisintensieve (markt- of niet-markt) diensten gevolgd door de technologisch-intensieve diensten.

Tabel 8: Effecten van opleidingsniveau en de controlevariabelen, een jaar na schoolverlaten

	werkend	werkervaring	werkloosheid	werkloosheids ervaring	salaris
intercept	-0,34 ***	0,30 ***	-0,66 ***	0,53 ***	92,46 ***
secundair onderwijs	0,93 ***	0,82 ***	-1,00 ***	-0,66 ***	3,59 ***
post-secundair onderwijs	1,71 ***	1,64 ***	-1,72 ***	-0,90 ***	8,33 ***
HO korte cyclus	3,04 ***	2,98 ***	-2,79 ***	-2,08 ***	19,19 ***
bachelor	1,94 ***	1,86 ***	-2,06 ***	-1,18 ***	16,40 ***
master	1,69 ***	1,41 ***	-2,04 ***	-1,14 ***	29,54 ***
doctoraat	1,15 ***	0,54 ***	-1,92 ***	-1,32 ***	77,96 ***
vrouw	-0,13 ***	-0,17 ***	-0,14 ***	-0,13 ***	-6,43 ***
etnische herkomst					
- EU (niet BE)	-0,40 ***	-0,38 ***	0,24 ***	0,11 ***	-0,04
- Europees, niet-EU	-0,52 ***	-0,45 ***	0,41 ***	0,17 **	0,77
- Maghreb en Turkije	-0,42 ***	-0,24 ***	0,67 ***	0,59 ***	3,66 ***
- andere	-0,63 ***	-0,60 ***	0,28 ***	0,11 *	0,22
(theor.) studievertraging					
- vertraging van 1 jaar	0,21 ***	0,28 ***	-0,10 ***	0,02	0,67 **
- vertraging 2 jaar of meer	0,11 ***	0,18 ***	0,10 ***	0,05 *	2,90 ***
studiedomein					
- algemeen	-0,44 ***	-0,67 ***	-0,24 ***	-0,37 ***	-2,18 ***
- onderwijs	0,09 *	1,10 ***	0,45 ***	0,09 **	11,57 ***
- humane wetenschappen	-0,59 ***	-0,64 ***	0,59 ***	0,50 ***	-7,60 ***
- sociale wetenschappen	-0,25 ***	-0,20 ***	0,68 ***	0,64 ***	-6,09 ***
- handelswetenschappen	0,10 ***	-0,04	-0,05	-0,08 ***	-3,61 ***
- recht	-0,37 ***	-0,64 ***	-0,83 ***	-0,91 ***	6,01 ***
- natuurwetenschappen	0,00	-0,18 **	-0,09	0,13 **	3,99 ***
- ingenieurswetenschappen	0,56 ***	0,51 ***	-0,26 ***	-0,18 ***	3,75 ***
- landbouw	0,11 *	0,04	0,09	0,29 ***	-4,82 ***
- gezondheid	0,48 ***	0,39 ***	-0,32 ***	-0,31 ***	1,73 ***
- persoonlijke diensten	0,32 ***	0,32 ***	-0,03	0,21 ***	-2,76 ***
werkend tijdens studies	1,19 ***	1,95 ***	-0,68 ***	-1,16 ***	7,41 ***

	werkend	werkervaring	werkloosheid	werkloosheids ervaring	salaris
sector					
- laagtechnol.. productie					3,00 ***
- hoogtechnol. productie					17,00 ***
- technol.-intensieve diensten					-8,59 ***
- kennisintens. marktdiensten					-6,90 ***
- kennis. niet-marktdiensten					5,05 ***
- niet-kennisintens. diensten					-9,56 ***

Ref.cat. diplomaniveau: laaggeschoold; vertraging: geen vertraging; geslacht: man; herkomst: Belgisch
 Deviation codering voor studiedomeinen en sectoren (vergelijkingen met gemiddelde over de categorieën).

5 Arbeidsmarktintrede van schoolverlaters naargelang diplomaniveau – vergelijking schoolverlaterscohorten

Dat we vinden dat hogere onderwijsdiploma's voor schoolverlaters nog steeds samengaan met betere vooruitzichten op de arbeidsmarkt, sluit niet uit dat er over de tijd veranderingen in de absolute en relatieve kansen hebben plaatsgevonden. In deze sectie vergelijken we de arbeidsmarktkansen voor elk van de diplomaniveaus over de tijd door ze te vergelijken tussen de twee schoolverlaterscohorten. Op die manier kunnen we nagaan of er sprake is van een voor- of achteruitgang in de waarde van diploma's (absolute verandering) en voor welke diploma's die trends het sterkst lijken (relatieve verschillen).

5.1 Schoolverlaterscohort 2011 versus 2008 – situatie een jaar na schoolverlaten

Tabel 9: Arbeidsmarktkansen naargelang diplomaniveau, 1 jaar na schoolverlaten, vergelijking schoolverlaters 2011 met 2008

	werkend		werkervaring		werkloos		werkloosheids- ervaring		salaris	
	2008	2011	2008	2011	2008	2011	2008	2011	2008	2011
laaggeschoold	44,6	41,9	60,5	55,5	33,1	31,7	56,7	57,8	87,2	87,7
secundair onderwijs	69,9	68,2	80,4	77,2	15,5	14,0	40,5	40,6	93,2	92,8
post-secundair onderwijs	85,0	85,3	92,3	90,9	8,4	7,4	32,5	38,1	97,0	98,4
HO korte cyclus	91,9	96,0	93,9	97,7	3,6	2,1	12,8	11,3	111,5	115,2
bachelor	89,4	86,6	95,1	92,9	5,9	6,2	27,1	29,9	108,4	110,0
master	84,0	81,3	89,5	86,5	7,1	6,4	29,2	31,7	123,2	119,3
doctoraat	89,1	87,3	93,9	91,4	2,1	3,9	8,1	15,0	182,4	177,9

In vet aangeduid waar de hoogste waarde voorkomt (vergelijking cohorten door middel van Welch t-test) indien $p < 0,01$.

De schoolverlaters van 2011 hebben in een aantal gevallen minder goede arbeidsmarktervaringen dan die van 2008 (Tabel 9). Er is sprake van een globale achteruitgang in tewerkstellingskansen voor de meeste opleidingsniveaus. Bij de laaggeschoolden en de schoolverlaters van het secundair onderwijs vermindert het aandeel dat werkt en werkervaring heeft, terwijl bij post-secundair onderwijs (i.c. 7TSO, cf. Tabel 23, bijlage 10.1) vooral de kans om werkloos te zijn gedurende het eerste jaar na schoolverlaten (gecumuleerd) sterk is toegenomen.

In het hoger onderwijs kunnen we voor zowel bachelors, masters (eveneens de bachelor-na-bachelor als de master-na-master, cf. Tabel 23, bijlage 10.1) als doctors eveneens een achteruitgang noteren in termen van kansen op werk of van werkloosheid. Opvallend is dat één categorie een duidelijke uitzondering vormt: de schoolverlaters met een HBO5-diploma in 2011 zijn beduidend meer aan het werk na schoolverlaten dan hun voorgangers van 2008.

Opvallend verder is dat resultaten voor salarisniveau anders zijn: voor laag- en middengeschoolde schoolverlaters zijn de salarisniveaus over de tijd opvallend stabiel; voor schoolverlaters met een diploma hoger onderwijs is er voor HBO5 en bachelors sprake van een toename, terwijl voor masters en doctors de absolute lonen fundamenteel achteruit gaan (Tabel 9; uitzondering: ma+; Tabel 23, bijlage 10.1).⁶

Voor bachelors (en ma+) gaat het bijgevolg om een dubbele beweging, met minder werkkansen maar hogere lonen voor de recentere schoolverlaterscohort. Voor masters en doctors is er evenwel sprake van een achteruitgang op beide vlakken. Het hoger onderwijs korte cyclus tenslotte is de enige categorie die ondubbelzinnig vooruitgang boekt op zowel kansen op werk als op het gemiddeld salarisniveau. Die laatste bevinding bevestigt duidelijk het succes van de invoering van het HBO5.

Wanneer we de trends over de tijd willen beoordelen is het nog belangrijker om niet louter naar de absolute veranderingen maar in het bijzonder de veranderingen in de relatieve opbrengsten van diploma's te bekijken. De algemene tendensen kunnen tevens de impact van de economische conjunctuur reflecteren⁷, terwijl de impact daarvan grotendeels wegvalt wanneer we focussen op veranderingen in de relatieve diplomaverschillen. Net zoals in de voorgaande analyses, rapporteren we de absolute mate van verandering in arbeidsmarktposities een jaar na schoolverlaten tussen beide cohorten (in Tabel 10), en vervolgens drie modellen waarin die verandering over de tijd voor elke arbeidsmarktindicator wordt vergeleken eerst met de laaggeschoolden (M1), dan met de schoolverlaters met maximaal een diploma secundair onderwijs (M2) en ten slotte met de voorafgaande opleidingscategorie⁸ (M3). Opnieuw worden die resultaten grafisch weergegeven.

⁶ Voor een goed begrip herhalen we hier dat we niet louter de algemene geldontwaarding over de tijd meten, maar dat we geïndexeerde salarissen vergelijken over de tijd.

⁷ Hoewel de algemene verslechtering van de kansen op werk niet strookt met het economisch herstel in de periode dat de tweede schoolverlaterscohort de arbeidsmarkt betreedt.

⁸ We toetsen die vergelijkingen tussen diplomagroepen van de verandering over de tijd door de interactietermen tussen het diploma en de cohort te nemen in de regressiemodellen.

Tabel 10: Arbeidsmarktkansen naargelang diplomaniveau, 1 jaar na schoolverlaten, vergelijking schoolverlaters 2011 met schoolverlaters 2008 - regressiemodellen

diplomaniveau	arbeidsmarkt-indicator		M1	M2		M3		
werkend								
laaggeschoold	-2,7%	***	(ref)		-0,03		-	
secundair onderwijs	-1,7%	***	0,03		(ref)		0,03	
post-secundair onderwijs	0,3%		0,13		0,10		0,10	
HO korte cyclus	4,2%	***	0,88	***	0,85	***	0,74	***
bachelor	-2,8%	***	-0,16	***	-0,19	***	-1,04	***
master	-2,8%	***	-0,08	*	-0,11	**	0,08	
doctoraat	-1,8%		-0,06		-0,09		0,02	
werkervaring								
laaggeschoold	-4,9%	***	(ref)		-0,01		-	
secundair onderwijs	-3,2%	***	0,01		(ref)		0,01	
post-secundair onderwijs	-1,3%		0,03		0,02		0,02	
HO korte cyclus	3,9%	***	1,24	***	1,23	***	1,21	***
bachelor	-2,2%	***	-0,19	***	-0,20	***	-1,43	***
master	-3,0%	***	-0,08		-0,09	*	0,11	
doctoraat	-2,6%		-0,18		-0,19		-0,09	
werkloos								
laaggeschoold	-1,4%	***	(ref)		0,06		-	
secundair onderwijs	-1,5%	***	-0,06		(ref)		-0,06	
post-secundair onderwijs	-1,0%		-0,07		-0,02		-0,02	
HO korte cyclus	-1,5%	*	-0,50		-0,44		-0,42	
bachelor	0,2%		0,10		0,16	**	0,60	*
master	-0,7%	*	-0,05		0,01		-0,15	*
doctoraat	1,8%		0,72	*	0,77	*	0,77	*
werkloosheidservaring								
laaggeschoold	1,1%	***	(ref)		0,04		-	
secundair onderwijs	0,1%		-0,04		(ref)		-0,04	
post-secundair onderwijs	5,6%	***	0,20	*	0,24	**	0,24	**
HO korte cyclus	-1,5%		-0,19		-0,15		-0,39	*
bachelor	2,8%	***	0,09	*	0,13	***	0,28	*
master	2,5%	***	0,07		0,11	***	-0,02	

diplomaniveau	arbeidsmarkt-indicator		M1		M2		M3	
doctoraat	6,9%	***	0,65	***	0,69	***	0,57	**
	salaris							
laaggeschoold	0,4 €	***	(ref)		0,82		-	
secundair onderwijs	-0,4 €		-0,82		(ref)		-0,82	
post-secundair onderwijs	1,5 €		1,01		1,83	*	1,83	*
HO korte cyclus	3,7 €	***	3,26	**	4,08	***	2,25	
bachelor	1,6 €	***	1,12	*	1,94	***	-2,13	
master	-4,0 €	***	-4,42	***	-3,60	***	-5,54	***
doctoraat	-4,5 €	**	-4,98	***	-4,16	**	-0,56	

Noot: gerapporteerde effect-parameters: verandering over de tijd (interactie met cohorte 2011 versus 2008)

Vergelijken we de laaggeschoolden met de gediplomeerden van het secundair onderwijs dan zijn de verschillen over de tijd niet veranderd (voor geen enkele arbeidsmarktindicator is er een statistisch significant effect). Het HBO5 blijft wel beduidend hoger scoren voor zowel kansen op werk als het salarisniveau. Voor schoolverlaters met een bachelordiploma gaan de werkkansen erop achteruit in vergelijking met HBO5 en SO, ze zijn over de tijd tevens relatief vaker werkloos dan SO maar zijn het relatief beter gaan doen dan de schoolverlaters van SO op het vlak van salaris. Het verschil tussen bachelors en masters bleef over de tijd min of meer hetzelfde voor wat betreft kansen op werk of werkloosheid, maar de lonen van masters zijn er, relatief gezien, fundamenteel op achteruit gegaan. Bij doctors vond dezelfde relatieve achteruitgang in lonen plaats (minder meerwaarde dan SO)

Waar arbeidsmarktkansen globaal gunstiger lijken naarmate het opleidingsniveau toeneemt, is de verandering over de tijd niet lineair met het opleidingsniveau. Met name

- voor HBO5 zijn de arbeidsmarktkansen (absoluut en relatief) verbeterd, terwijl
- voor masters en doctors duidelijk sprake is van achteruitgang
- bachelors leveren in op werkkansen maar gaan vooruit op het vlak van salaris

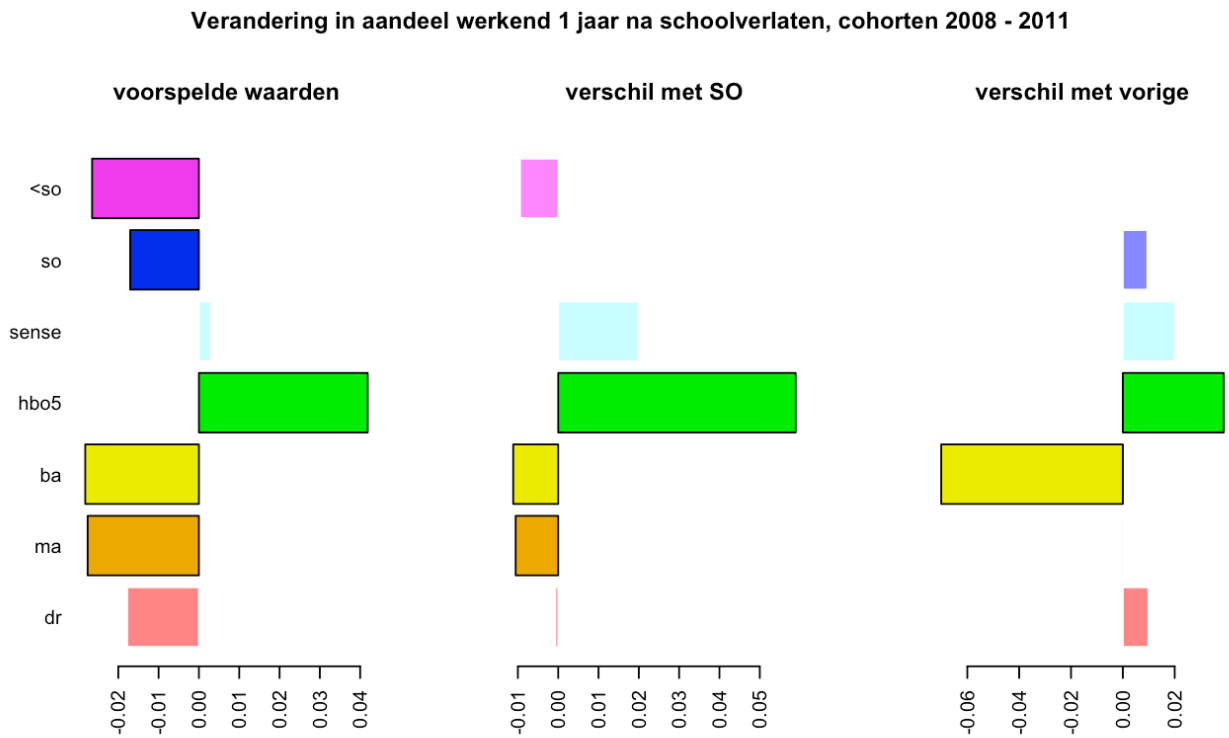
wanneer we de schoolverlaters van 2011 vergelijken met hun voorgangers van 2008.

De achteruitgang die we kunnen vaststellen voor doctors blijkt evenwel grotendeels tijdelijk, zoals blijkt in de volgende sectie 5.2 (enkel tijdens de eerste kwartalen is de werkloosheidskans toegenomen; de afname op loonvlak verandert enkele jaren na schoolverlaten in een toename).

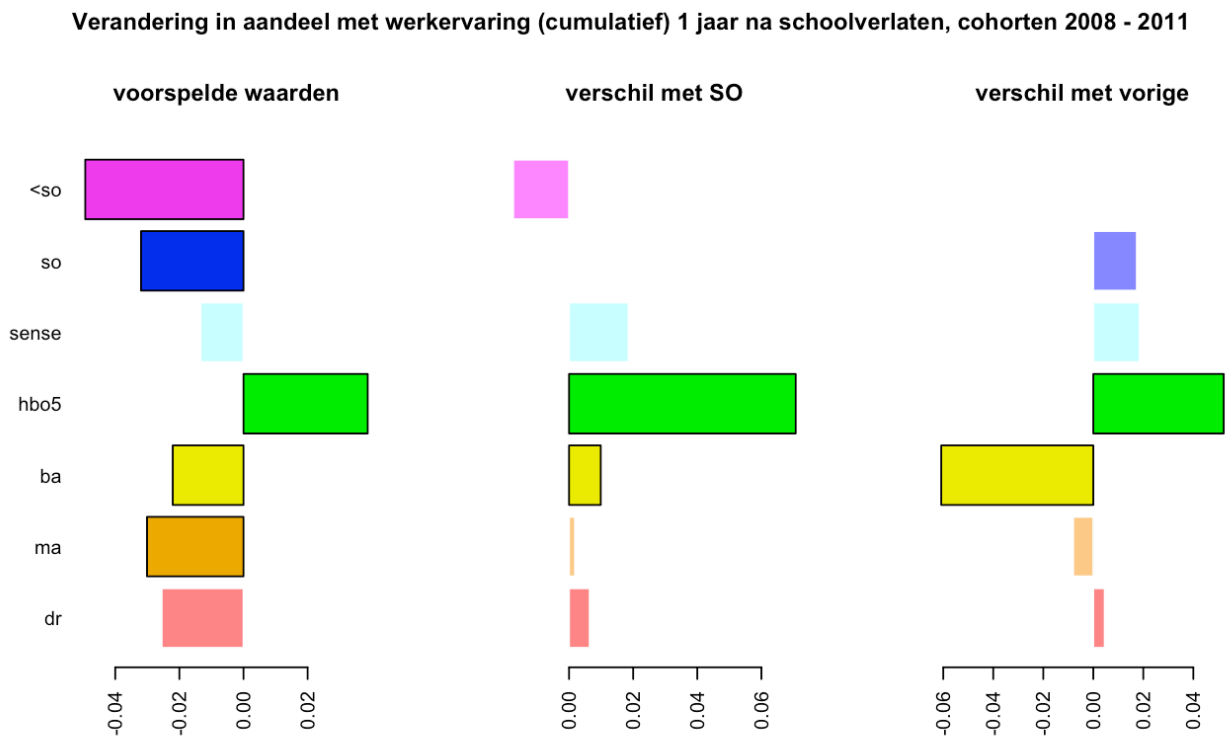
Deze trends worden niet verklaard op basis van veranderde achtergrondkenmerken, tenzij, gedeeltelijk, op het vlak van de relatieve verbetering van het salaris voor HBO5 (sectie 5.3).

waardoor de afstand tussen masters en doctors op dat vlak niet verandert. Doctors kennen wel, in vergelijking met masters, een relatieve toename in werkloosheidservaring.

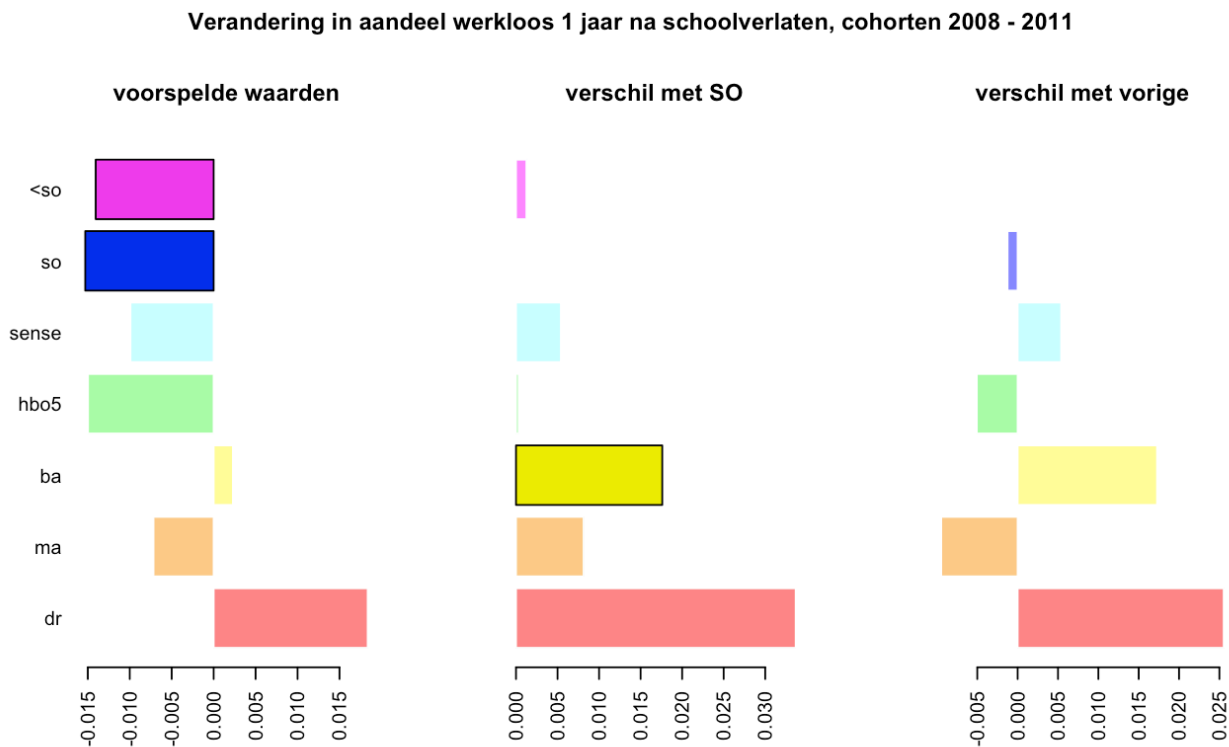
Figuur 11 Werkzaamheid 1 jaar na schoolverlaten, schoolverlaters 2011 versus 2008, vergelijking diplomaniveaus

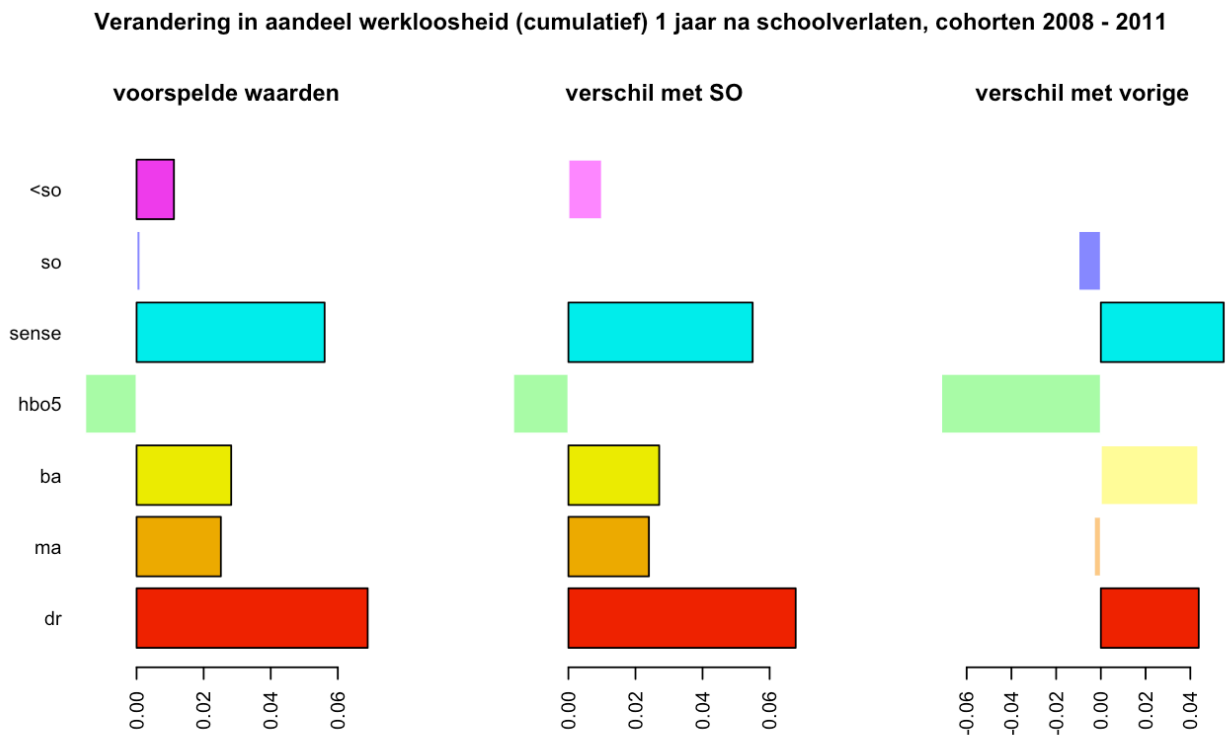
Figuur 12 Werkervaring 1 jaar na schoolverlaten, schoolverlaters 2011 versus 2008, vergelijking diplomaniveaus

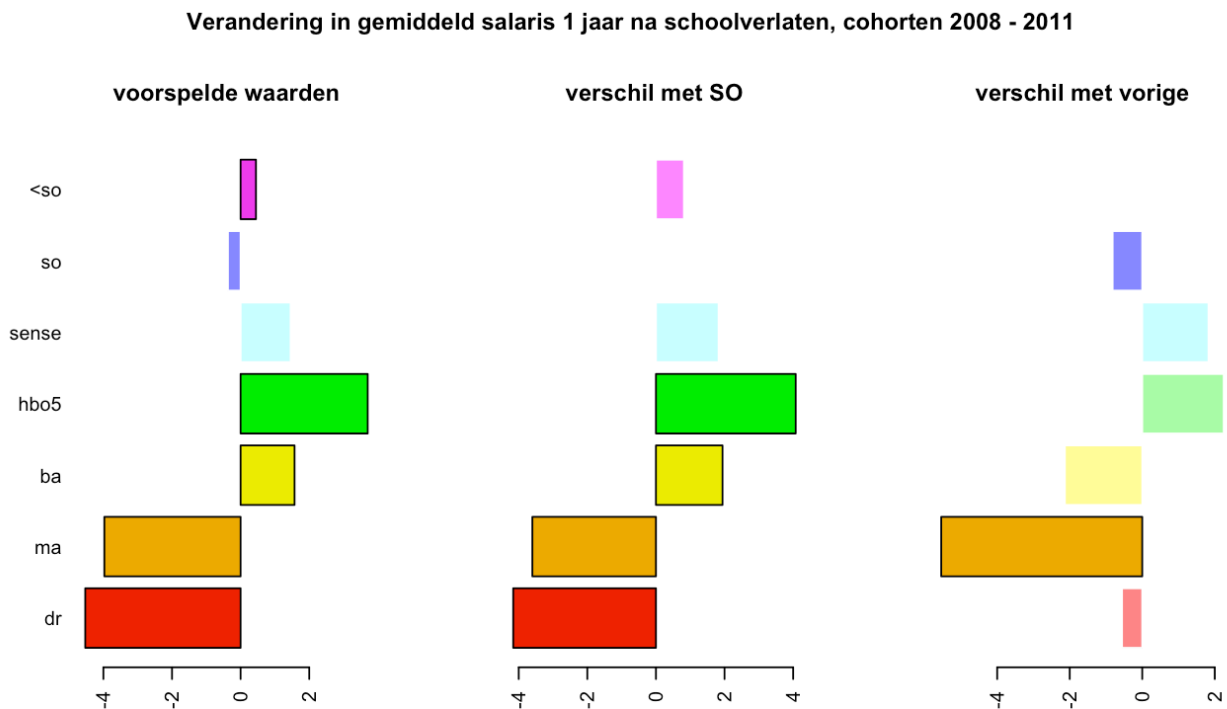
Figuur 13 Werkloosheid 1 jaar na schoolverlaten, schoolverlaters 2011 versus 2008, vergelijking diplomaniveaus

Figuur 14 Werkloosheidservaring 1 jaar na schoolverlaten, schoolverlaters 2011 versus 2008, vergelijking diplomaniveaus

Figuur 15 Salarisniveau 1 jaar na schoolverlaten, schoolverlaters 2011 versus 2008, vergelijking diplomaniveaus

Noot bij de figuren: statistisch significante verschillen ($p < 0,01$) aangeduid in fellere kleur en omrand.

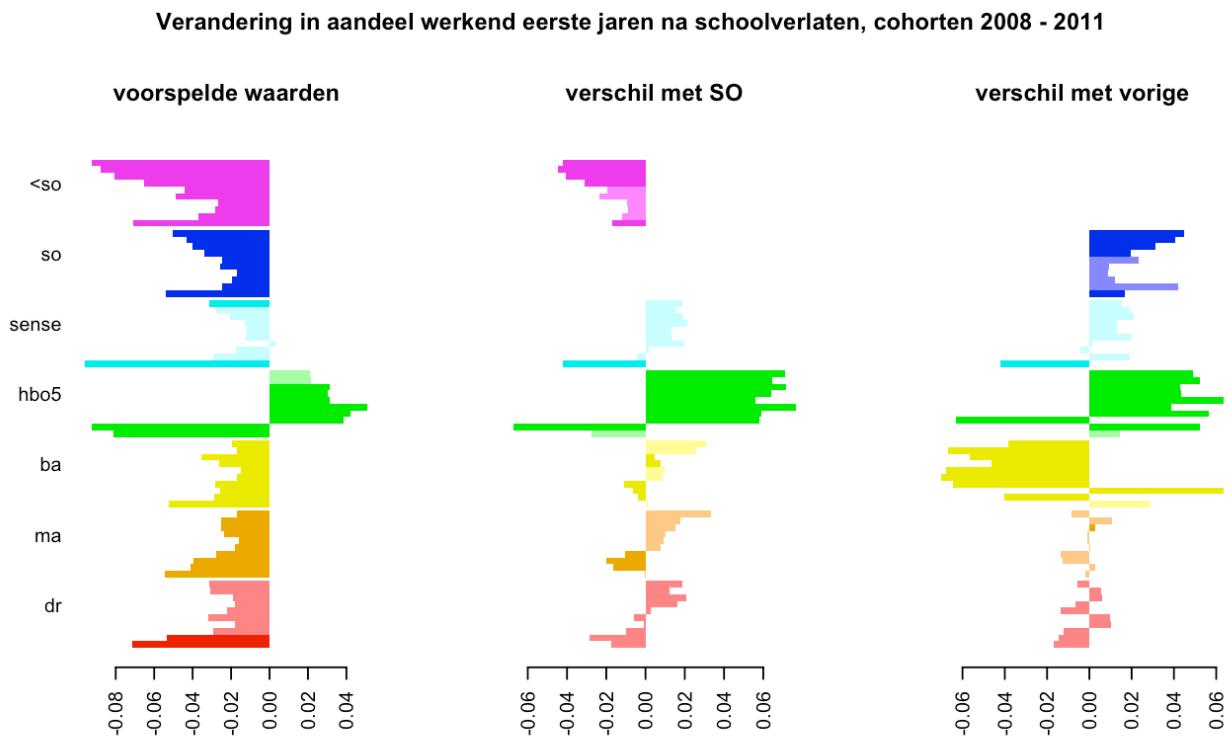
5.2 Ook bij langere observatie van arbeidsloopbaan

Bij bovenstaande cijfers bekeken we enkel de situatie en ervaringen op de arbeidsmarkt tot op het ogenblik van een jaar na schoolverlaten. We beschikken evenwel over veel meer tijdsobservaties. We deden dezelfde analyses systematisch voor elk van de tijdsobservaties (van schoolverlaten tot 2,5 jaar daarna); resultaten rapporteren we enkel grafisch (figuren 16-20).

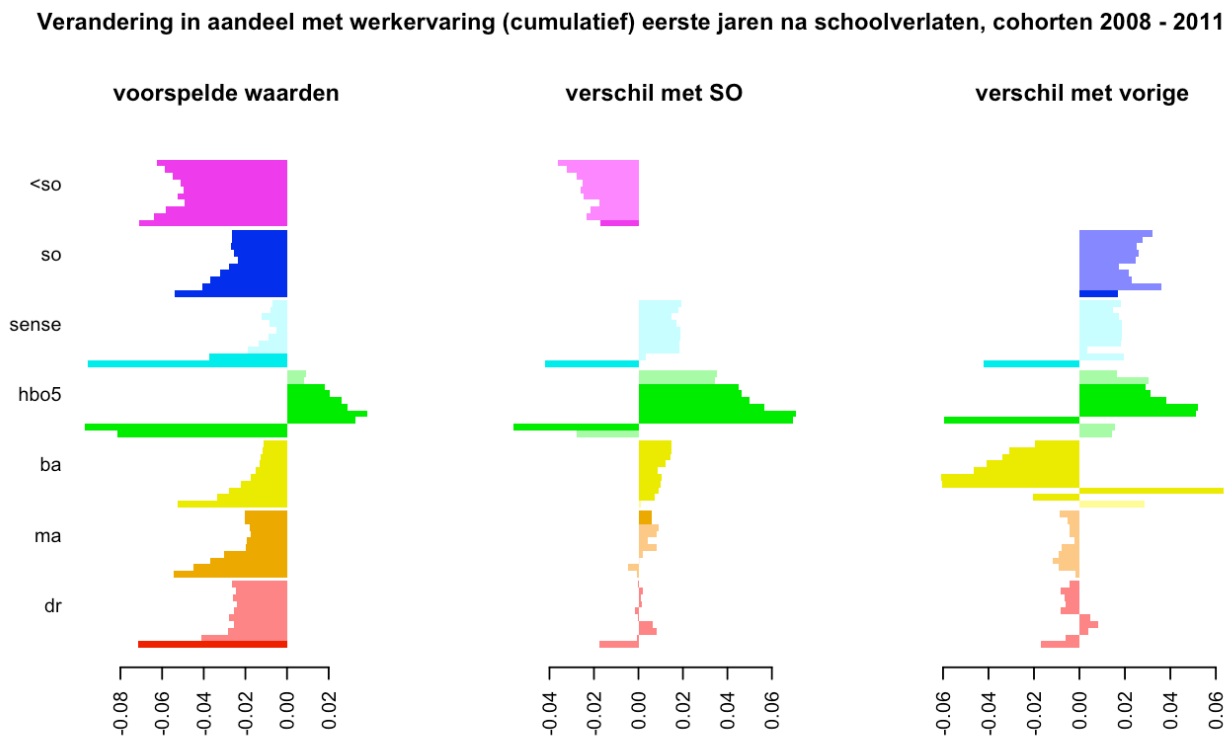
De bevindingen over de periode van schoolverlaten tot enkele jaren daarna bekeken, brengen een aantal nuances aan op de hiervoor vastgestelde tendensen. Voor wat betreft de kansen op werk en de werkervaring blijkt achteruitgang over de tijd voor een aantal onderwijscategorieën louter onmiddellijk na schoolverlaten: voor sense, HBO5 en doctors; vanaf een jaar na schoolverlaten is geen sprake meer van een fundamentele verandering en, zoals reeds vastgesteld hiervoor, bij HBO5 is die negatieve trend een jaar na schoolverlaten al omgekeerd en is op dat observatiemoment sprake van een verbetering, eveneens op de latere observatiemomenten. Dat patroon van tijdelijke verslechtering lijkt ons vooral te maken te hebben met eventuele veranderingen die hebben plaatsgevonden in de duur van de betrokken opleidingen of timing van afstuderen (cf. flexibele trajecten) en dus ook het tijdstip van effectief instromen in de arbeidsmarkt (afwijkend van juni). Die verklaring lijkt in het bijzonder plausibel voor HBO5, omdat de initieel lagere werkzaamheid daar niet samengaat met hogere werkloosheid. Dat laatste is evenwel wel het geval voor Sense en doctors, maar opnieuw is die verslechterde arbeidspositie slechts een tijdelijk fenomeen gedurende enkel de eerste twee kwartalen na schoolverlaten. Die relatief hoge initiële werkloosheid, hoe tijdelijk ook, nemen ze uiteraard wel verder mee in de indicator van de werkloosheidservaring. Het verklaart dan ook waarom schoolverlaters van sense en doctors een jaar na schoolverlaten niet vaker werkloos zijn geworden, maar wel beduidend vaker op dat ogenblik werkloos zijn geweest (ook relatief gezien).

Een tweede element dat naar voor komt als we de resultaten over langere tijd na schoolverlaten bekijken, is dat voor het salarisniveau op iets langere termijn er (ook relatief) meer vooruitgang is bij sense en doctors. Voor sense heeft het als gevolg dat de vooruitgang over de tijd dan ook statistisch significant wordt. Voor doctors keert de initiële verslechtering van het salarisniveau zelfs om naar een verbetering, als in plaats van onmiddellijk na schoolverlaten wordt vergeleken enkele jaren na schoolverlaten.

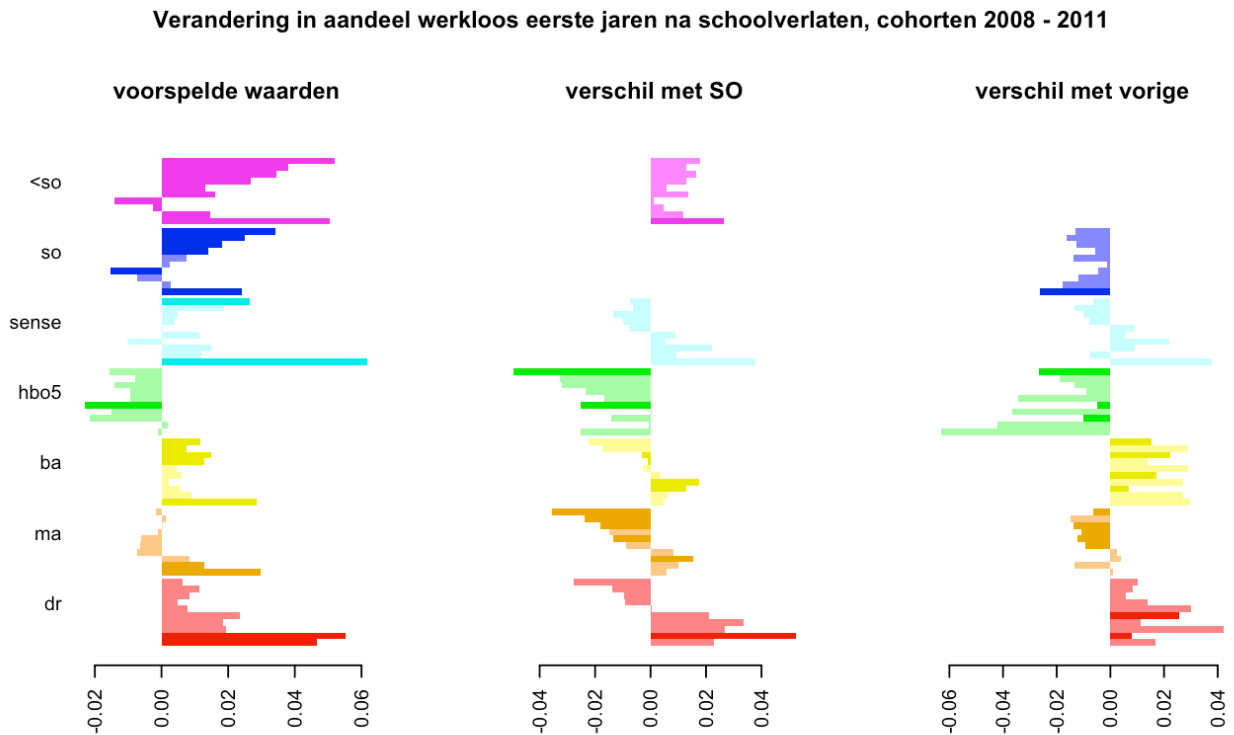
Figuur 16 Werkzaamheid eerste jaren na schoolverlaten, schoolverlaters 2011 versus 2008, vergelijking diplomaniveaus

Figuur 17 Werkervaring eerste jaren na schoolverlaten, schoolverlaters 2011 versus 2008, vergelijking diplomaniveaus

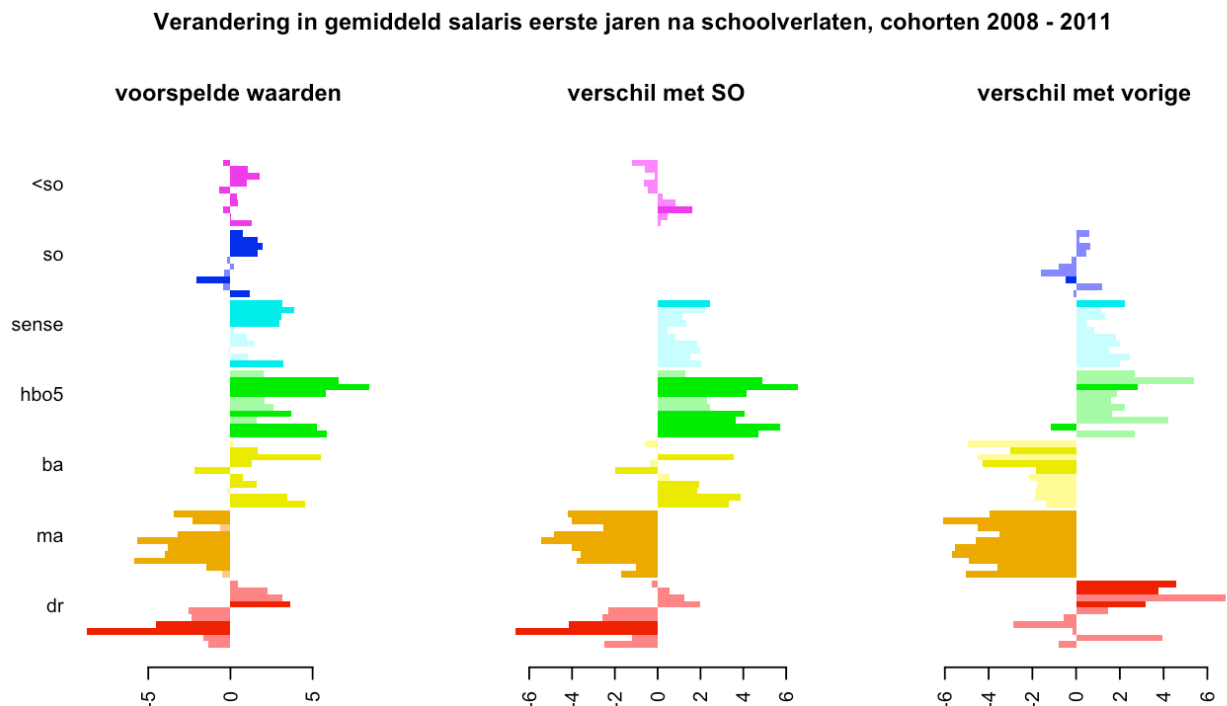
Figuur 18 Werkloosheid eerste jaren na schoolverlaten, schoolverlaters 2011 versus 2008, vergelijking diplomaniveaus

Figuur 19 Werkloosheidservaring eerste jaren na schoolverlaten, schoolverlaters 2011 versus 2008, vergelijking diplomaniveaus

Figuur 20 Salarisniveau eerste jaren na schoolverlaten, schoolverlaters 2011 versus 2008, vergelijking diplomaniveaus

Noot bij de figuren: statistisch significante verschillen ($p < 0,01$) aangeduid in fellere kleur.

5.3 Ook bij controle voor achtergrondkenmerken

Net zoals we dat deden bij de modelschattingen voor de arbeidsmarktkansen van schoolverlaterscohort 2011, voegen we hier bij de modelschattingen voor de verandering in die kansen over de tijd (vergelijking met schoolverlaterscohort 2008) een reeks van controlevariabelen toe. Veranderde arbeidsmarktkansen naar opleidingsniveau kunnen immers ook te maken hebben met veranderingen in de kenmerken van de schoolverlaters in elk van de opleidingsniveaus. Door rekening te houden met geslacht, etnische herkomst, (theoretische) studievertraging, het studiedomein, de werkervaring tijdens de studies, en voor het salarisniveau tevens de sector van tewerkstelling, kunnen we de veranderde opleidingsniveau-effecten bekijken die niet te wijten zijn aan veranderingen in die vermelde achtergrondkenmerken.⁹

⁹ We voegden niet enkel de hoofdeffecten van de achtergrondvariabelen toe, maar tevens hun interactie-effecten met het opleidingsniveau; de focus van vergelijking is hier immers niet over de opleidingscategorieën heen, maar wel over de tijd (i.c. tussen de twee schoolverlaterscohorten) voor elk van de opleidingscategorieën. Omwille van kleine cellen ($N < 5$) voor bepaalde studiegebieden in een specifiek opleidingsniveau, werden

Tabel 11: Arbeidsmarktkansen naargelang diplomaniveau, 1 jaar na schoolverlaten, vergelijking schoolverlaters 2011 met schoolverlaters 2008 – regressiemodellen; A ongecontroleerd, B gecontroleerd.

arbeidsmarkt-indicator; diplomaniveau	M1		M2		M3	
	A	B	A	B	A	B
werkend						
laaggeschoold	(ref)		-0,03	0,02	-	
secundair onderwijs	0,03	-0,02	(ref)		0,03	-0,02
post-secundair onderwijs	0,13	0,12	0,10	0,14	0,10	0,14
HO korte cyclus	0,88***	0,70**	0,85***	0,71***	0,74***	0,58*
bachelor	-0,16***	-0,23***	-0,19***	-0,21***	-1,04***	-0,93***
master	-0,08*	-0,12**	-0,11**	-0,10**	0,08	0,11*
doctoraat	-0,06	-0,03	-0,09	-0,01	0,02	0,10
werkervaring						
laaggeschoold	(ref)		-0,01	0,06	-	
secundair onderwijs	0,01	-0,06	(ref)		0,01	-0,06
post-secundair onderwijs	0,03	-0,02	0,02	0,04	0,02	0,04
HO korte cyclus	1,24***	1,06***	1,23***	1,11***	1,21***	1,08***
bachelor	-0,19***	-0,24***	-0,20***	-0,19***	-1,43***	-1,30***
master	-0,08	-0,11*	-0,09*	-0,06	0,11	0,13*
doctoraat	-0,18	-0,10	-0,19	-0,05	-0,09	0,01
werkloos						
laaggeschoold	(ref)		0,06	0,07	-	
secundair onderwijs	-0,06	-0,07	(ref)		-0,06	-0,07
post-secundair onderwijs	-0,07	-0,12	-0,02	-0,04	-0,02	-0,04
HO korte cyclus	-0,50	-0,34	-0,44	-0,27	-0,42	-0,22
bachelor	0,10	0,11	0,16**	0,18***	0,60*	0,45
master	-0,05	-0,07	0,01	0,00	-0,15*	-0,18**
doctoraat	0,72*	0,79*	0,77*	0,86*	0,77*	0,86*

enkele categorieën voor deze analyse samengenomen (i.c. onderwijs en gezondheidszorg voor doctoraat, en landbouw en toegepaste wetenschappen voor Se-n-Se).

arbeidsmarkt-indicator; diplomaniveau	M1		M2		M3	
	A	B	A	B	A	B
werkloosheidservaring						
laaggeschoold	(ref)		0,04	0,05	-	
secundair onderwijs	-0,04	-0,05	(ref)		-0,04	-0,05
post-secundair onderwijs	0,20*	0,08	0,24**	0,13	0,24**	0,13
HO korte cyclus	-0,19	-0,02	-0,15	0,04	-0,39*	-0,09
bachelor	0,09*	0,12**	0,13***	0,17***	0,28*	0,14
master	0,07	0,05	0,11***	0,10**	-0,02	-0,07
doctoraat	0,65***	0,69***	0,69***	0,75***	0,57**	0,64**
salaris						
laaggeschoold	(ref)		0,82	0,77	-	
secundair onderwijs	-0,82	-0,77	(ref)		-0,82	-0,77
post-secundair onderwijs	1,01	0,36	1,83*	1,13	1,83*	1,13
HO korte cyclus	3,26**	1,49	4,08***	2,25*	2,25	1,13
bachelor	1,12*	1,28**	1,94***	2,04***	-2,13	-0,21
master	-4,42***	-3,00***	-3,60***	-2,23***	-5,54***	-4,28***
doctoraat	-4,98***	-4,96***	-4,16**	-4,19***	-0,56	-1,96

Noot: gerapporteerde effect-parameters: verandering over de tijd (interactie met cohorte 2011 versus 2008)

Er zijn wel een aantal kleine verschuivingen te noteren in de trends als we de vergelijking maken tussen de ongecontroleerde en de gecontroleerde effectparameters (bovenstaande Tabel 11 en hierna volgende figuren). Voor de schoolverlaters zonder diploma van het hoger onderwijs geldt dat van de relatieve veranderingen over de tijd – het waren er al maar enkele, met name voor werkloosheidservaring en salaris voor het diploma van post-secundair onderwijs (Se-n-Se) in vergelijking met laaggeschoolden en met het diploma van secundair onderwijs – geen enkele nog statistisch significant is na controle voor de achtergrondkenmerken (cf. modellen B in Tabel 11). Wat de absolute trends voor die groepen betreft, verklaart een gewijzigde samenstelling van de groep leerlingen de toename van de werkloosheidservaring voor post-secundair onderwijs (vergelijk de linkergrafieken van Figuur 21 tot Figuur 25 met deze van Figuur 11 tot Figuur 15) en is er na controle voor achtergrondkenmerken voor die groep geen sprake (meer) van verandering over de tijd voor geen enkele arbeidsmarktindicator. Wel blijft een beperkte achteruitgang over de tijd op het vlak van werkkansen voor de laaggeschoolden en de gediplomeerden secundair onderwijs overeind, maar neemt ook de kans op werkloosheid voor die groepen af over de tijd. Al bij al gaat het evenwel om

relatief beperkte veranderingen over de tijd, en zijn de veranderingen bij de hogergeschoolde groepen vaak heel wat groter.

Bachelors verliezen terrein ten opzichte van laaggeschoolden op het vlak van werkzaamheid en werkloosheid, en dat vermindert niet door controle voor achtergrondkenmerken (M1 en M2). Op het vlak van werkloosheid verliezen ze niet langer terrein ten opzichte van HBO5 (effect-parameters niet langer statistisch significant; M3); op het vlak van werk blijft de kloof in het nadeel van de bachelors min of meer gelijk (M3). Ook wanneer we de vergelijking van de trends tussen HBO5 en bachelors beperken tot hun respectievelijke studierichtingen verpleegkunde, verandert dit beeld niet: a) de toename van de werkkansen doet zich voor bij HBO5 verpleegkunde, maar niet bij de bachelors verpleegkunde (absoluut), en is dus sprake van een relatief trendverschil in het voordeel van HBO5 en b) voor beide categorieën verpleegkundigen is sprake van een toename van het salarisniveau, maar voor beide is die toename min of meer dezelfde zodat het relatief trendverschil niet statistisch significant is¹⁰. In vergelijking met masters wordt het verschil voor bachelors iets groter over de tijd voor werk (verschil wordt statistisch significant op 0,05-niveau) en werkloosheid, maar neemt af op het vlak van salaris (M3). De voorgaande vaststelling dat bachelors inleveren op werkkansen maar vooruitgaan op het vlak van loon blijft dan ook overeind ook wanneer we rekening houden met eventuele veranderingen in de achtergrondkenmerken van de betrokken afgestudeerden.

Ook de achteruitgang van de arbeidsposities (op alle indicatoren tenzij werkloosheid tijdens het eerste jaar na schoolverlaten) van masters over de tijd blijft overeind na controle voor achtergrondkenmerken. Op het vlak van werk zijn er geen grote verschillen met bachelors (ze worden niet statistisch significant in het voordeel van masters); de verandering in werkloosheid blijft licht in het voordeel van masters, maar voor werkloosheidservaring in hun nadeel wanneer we vergelijken met gediplomeerden secundair onderwijs. Op het vlak van salaris blijven masters terrein verliezen ten opzichte van zowel de gediplomeerden secundair onderwijs als de bachelors, waarbij een (beperkt) deel van de verandering te maken heeft met veranderde samenstelling van de studentengroepen (verschillen worden beperkter door controle voor achtergrondkenmerken, M2B en M3B).

Voor schoolverlaters met een doctoraat verandert controle voor de achtergrondkenmerken niets aan de vastgestelde trends: voor dit diplomaniveau is sprake van een (absolute) toename van de werkloosheidservaring en afname van het salarisniveau. Op het vlak van werkloosheidservaring is

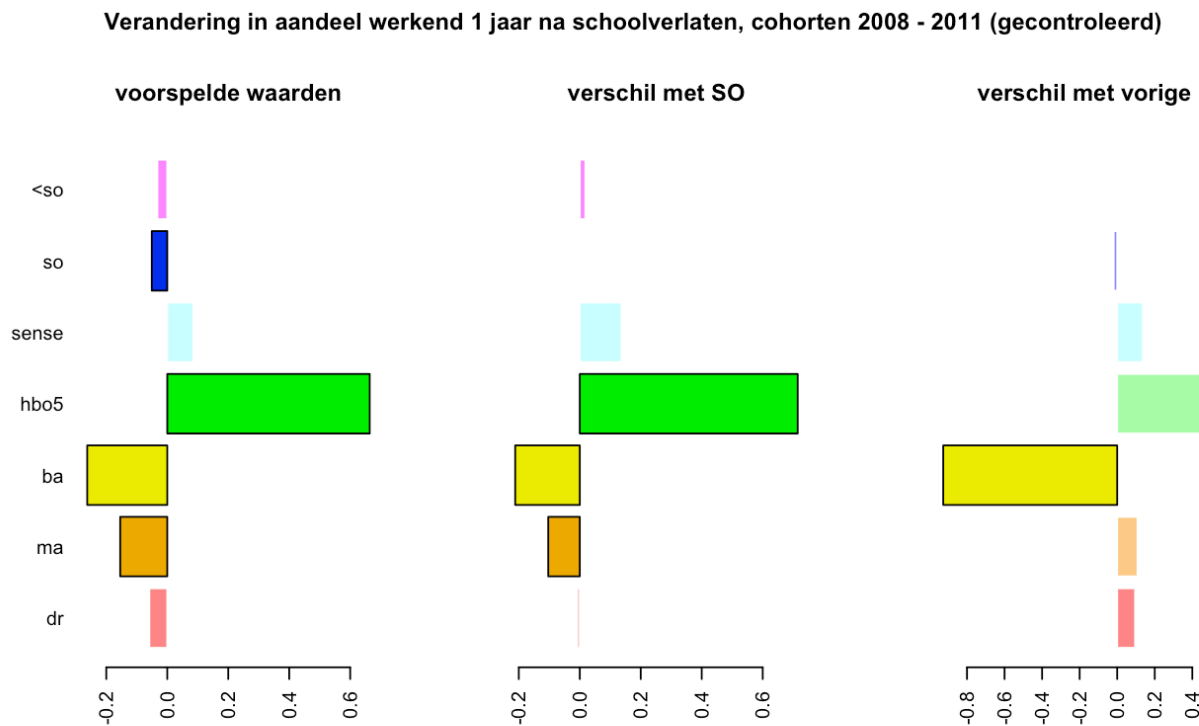
¹⁰ Effectparameters voor de trendvergelijking van bachelors verpleegkunde versus hoger beroepsonderwijs verpleegkunde zijn: -1,20 ** voor werk ; -2,18 ** voor werkervaring ; 1,20 (ns) voor werkloosheid ; 0,09 (ns) voor werkloosheidservaring ; -1,42 (ns) voor salarisniveau.

het relatieve verschil met masters (in het nadeel van doctors) erg opvallend, meer nog na controle voor de achtergrondkenmerken. Hetzelfde geldt voor het salaris, waar de effectparameters voor de relatieve verandering ook na controle groot blijven en doctors duidelijk salaris moeten inleveren in vergelijking met middengeschoolden, maar niet fundamenteel meer dan masters (verschil is statistisch niet significant, cf. M3). Anders geformuleerd, leveren zowel de doctors als de masters min of meer evenveel in op hun loon en wordt de kloof met bachelors en middengeschoolden kleiner.

Voor schoolverlaters van HBO5 is de relatieve verbetering van de positie op het vlak van werk nog steeds erg uitgesproken bij controle voor achtergrondkenmerken. Op het vlak van werkloosheid is geen sprake van trendverschillen, wat ook al ongecontroleerd bleek. Tevens vermindert de relatieve vooruitgang in salarisniveau wanneer wordt vergeleken met het diploma secundair onderwijs bijna met de helft (en wordt statistisch significant slechts op 0,05-niveau). Op het vlak van kansen op werkging de invoering van HBO5 daarom wel samen met een hogere waardering door werkgevers van de (hervormde) opleiding (dat blijkt ook wanneer we de verpleegkundigen van HBO5 en bachelorniveau met elkaar vergelijken); de relatieve toename van de salarissen voor die schoolverlaters heeft daarentegen ook te maken met veranderde kenmerken op het vlak van instroom- en tewerkstellingskenmerken.

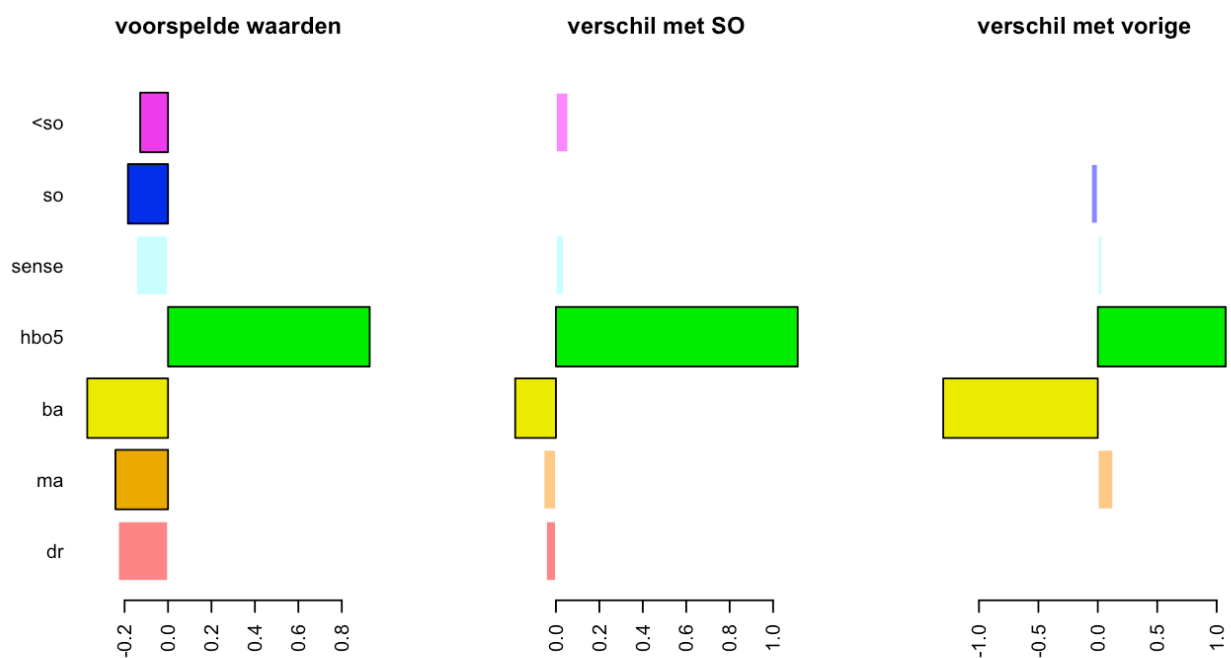
Deze eerder kleine verschuivingen door de controles nemen niet weg dat de eerder vastgestelde globale trends grotendeels overeind blijven. Ook na controle voor achtergrondkenmerken blijven de opvallendste trends: een globale verbetering van de arbeidskansen voor HBO5 (maar dan vooral op het vlak van werk, want de sterke groei in salarisniveau wordt deels door de achtergrondkenmerken verklaard) terwijl de situatie over de tijd minder gunstig wordt voor masters en doctors (veranderingen over de tijd worden door controle voor achtergrondkenmerken niet systematisch minder groot voor masters en doctors). Voor bachelors ten slotte is nog steeds sprake van een achteruitgang in de kansen op werk of werkloosheidservaring, die evenwel samen gaat met een lichte (zowel absolute en relatieve) verbetering in hun loon.

Figuur 21 Werkzaamheid 1 jaar na schoolverlaten, schoolverlaters 2011 versus 2008, vergelijking diplomaniveaus (gecontroleerde effectparameters)

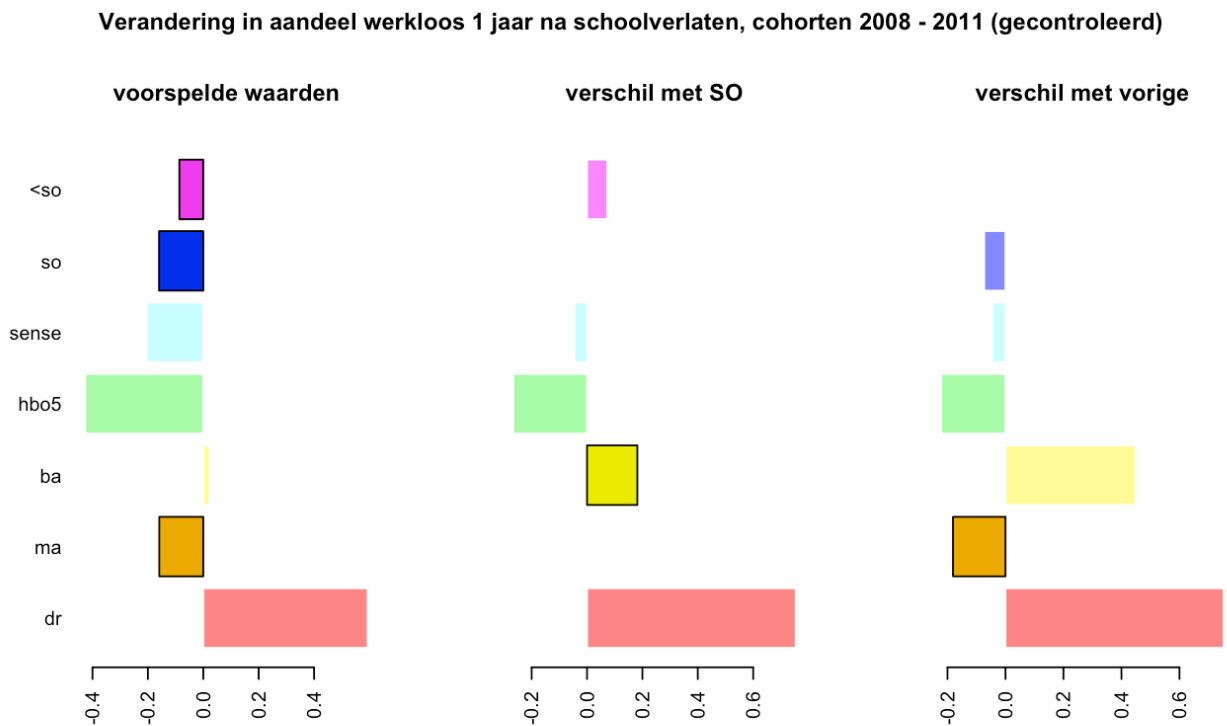

Figuur 22 Werkervaring 1 jaar na schoolverlaten, schoolverlaters 2011 versus 2008, vergelijking diplomaniveaus (gecontroleerde effectparameters)

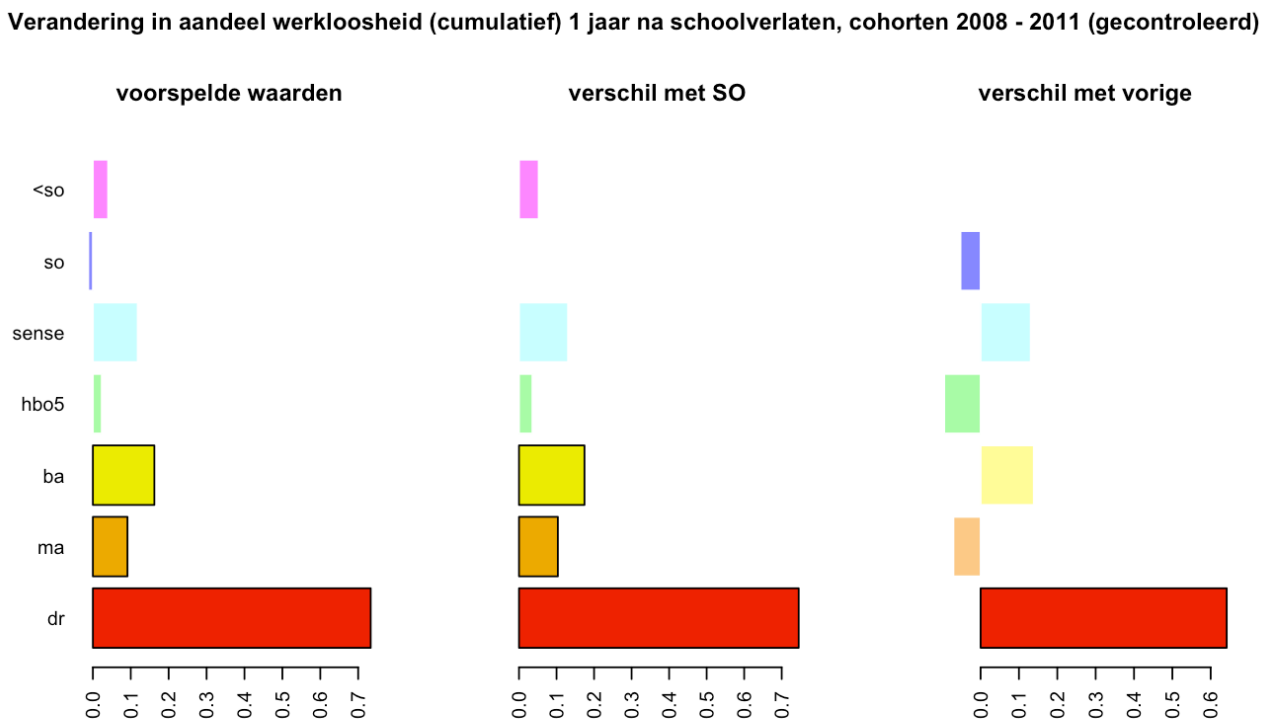
Verandering in aandeel met werkervaring (cumulatief) 1 jaar na schoolverlaten, cohorten 2008 - 2011 (gecontroleerd)

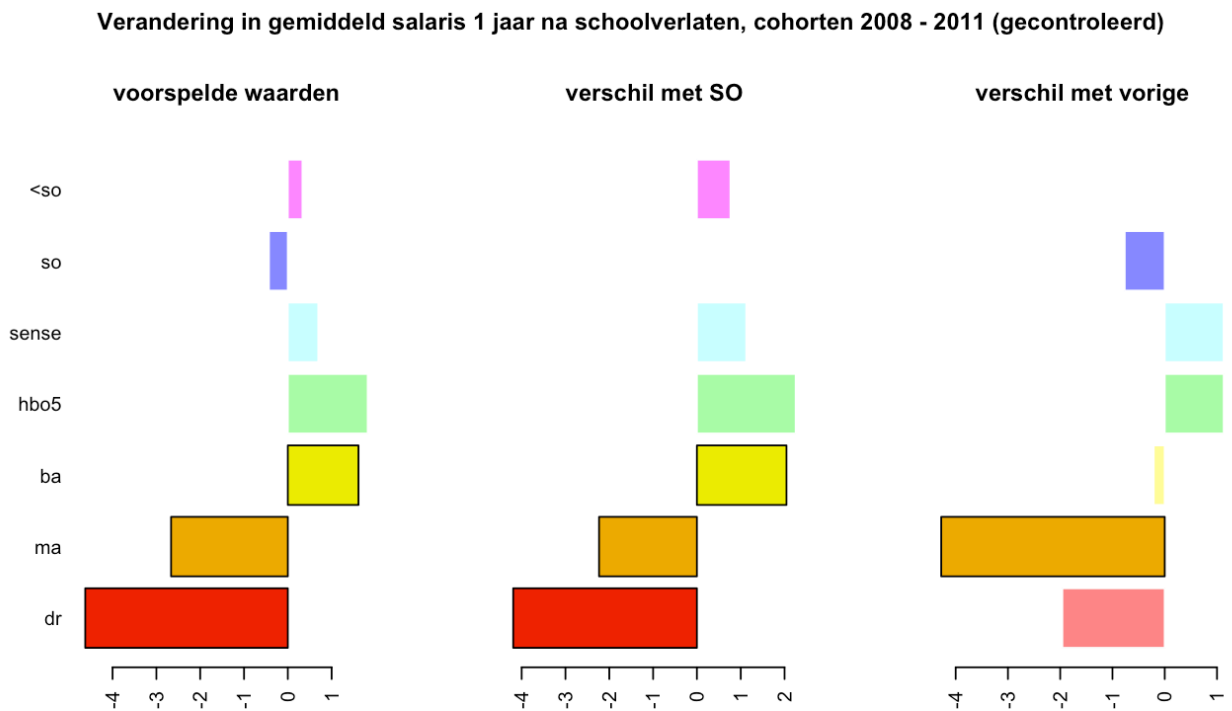
Figuur 23 Werkloosheid 1 jaar na schoolverlaten, schoolverlaters 2011 versus 2008, vergelijking diplomaniveaus (gecontroleerde effectparameters)

Figuur 24 Werkloosheidservaring 1 jaar na schoolverlaten, schoolverlaters 2011 versus 2008, vergelijking diplomaniveaus (gecontroleerde effectparameters)

Figuur 25 Salarisniveau 1 jaar na schoolverlaten, schoolverlaters 2011 versus 2008, vergelijking diplomaniveaus (gecontroleerde effectparameters)

Noot bij de figuren: statistisch significante verschillen ($p < 0,01$) aangeduid in fellere kleur en omrand.

6 Maakt hoger onderwijs “uitproberen” een verschil?

Hoger onderwijs loont wel degelijk, zoals onze resultaten ook bevestigen. Een hogeronderwijsdiploma is veel meer dan vroeger de norm geworden, met steeds meer studenten die een diploma hoger onderwijs nastreven. Echter slagen niet alle studenten die aan hoger onderwijs beginnen er ook in om dat diploma effectief te behalen. Heel wat factoren beïnvloeden de slaagkansen in het hoger onderwijs, van individuele achtergrondkenmerken en academische prestaties tot institutionele kenmerken die betrekking hebben op de opleiding. Er is dan ook heel wat theorie en onderzoek naar wie meer of minder kans maakt om te slagen in het hoger onderwijs. Er is evenwel veel minder aandacht voor de impact van de gevolgde studie voor de verdere loopbanen van degenen die wel een hogere studie aanvatten, maar niet slagen. De verwachting gaat meestal niet verder dan louter dat deze studenten het minder goed zullen doen op de arbeidsmarkt dan wanneer ze wel hun opleiding zouden afgerond hebben.

Qua verwachting voor het effect van dergelijke niet-succesvolle deelname aan hoger onderwijs, kunnen we putten uit de verschillende types verklaringen in de literatuur voor het waarom dat hogergeschoolden betere kansen hebben op de arbeidsmarkt. In de mate dat arbeidsmarktkansen immers niet louter door diploma's bepaald worden, maar ook, of zelfs in essentie, door kennis, ervaringen en vaardigheden, kunnen we immers veronderstellen dat degenen die hoger onderwijs volgden, een voordeel daarvan ondervinden bij hun zoektocht naar werk, ook als ze de opleiding niet noodzakelijk afronden met een diploma. We kunnen in die context denken aan betere vaardigheden bij de zoektocht naar werk enerzijds en een hogere door werkgevers verwachte productiviteit van die drop-outs, in vergelijking met degenen die niet de poging waagden, anderzijds. Dat laatste hoeft niet alleen met de hogeronderwijservaring zelf maar kan evengoed te maken hebben met een vorm van selectie op de kenmerken van de leerling/student, in de zin dat de “betere” leerlingen (academische prestaties, motivatie, ...) de stap zetten om verder te studeren. In beide gevallen kan de deelname aan het hoger onderwijs voor werkgevers een positief signaal vormen over de potentiële productiviteit van de schoolverlater. In lijn met deze interpretatie stelden we vast dat het effect van (theoretische) schoolvertraging op de arbeidsmarktintrede van schoolverlaters positief bleek, en niet zoals we verwachtten negatief (cf. analyse in sectie 4.4): schoolverlaters die langer deden over het behalen van hun diploma dan strikt gezien noodzakelijk om dat diplomaniveau te behalen, blijken een jaar na schoolverlaten vaker te werken en gemiddeld meer te verdienen dan wie met eenzelfde diploma maar zonder schoolse vertraging instroomt op de arbeidsmarkt.

Aan de andere kant, wanneer de focus niet ligt op hoger onderwijs volgen als positief kenmerk van iemands achtergrond en vaardigheden, maar eerder op het falen in het hoger onderwijs, kunnen we eerder negatieve effecten verwachten van de “mislukte” deelname aan het hoger onderwijs. De situatie en ook de perceptie kan zijn dat de leerling/student de eigen capaciteiten onvoldoende correct kan inschatten, of dat de tijd in het hoger onderwijs voornamelijk diende om de toetrede tot de arbeidsmarkt en daarmee de wereld van de volwassenheid uit te stellen omdat men (nog) niet klaar was of wist wat men wou. Dat die elementen voorop komen te staan zou volledig stroken met de literatuur naar “drop-out”.

Een studie bij “drop-outs” van het hoger onderwijs in Australië (Norton e.a. 2018), een land met een hoge doorstroom naar hoger onderwijs maar ook een licht stijgende uitval uit het hoger onderwijs, lijst op dat de ervaring van het jaar (of langer) hoger onderwijs zowel positieve als negatieve kanten heeft. De perceptie van de betrokken studenten verschilt erg, met een grote groep die, als ze opnieuw konden kiezen, opnieuw hoger onderwijs zou aanvatten, maar ook een betrekkelijk grote groep die dat niet meer zou doen. Qua financiële gevolgen lijken hun loonperspectieven er in Australië wel door verbeterd, wellicht door opgedane kennis en verbeterde vaardigheden, anderzijds zijn ze in de tijd dat ze hoger onderwijs volgden heel wat inkomsten misgelopen en hebben ze zelfs schulden opgebouwd. Niet-financiële gevolgen van hoger onderwijs, ook zonder diploma, worden positief geëvalueerd, in het bijzonder: interessante kennis opdoen en vriendschappen of netwerken vormen, maar tegelijk blijkt gezondheid of stress een belangrijke reden om te stoppen met de studie in het hoger onderwijs. Tegelijk ervaren veel van de “drop-outs” dat ze, omdat ze met hun studies zijn gestopt, zichzelf of anderen hebben teleurgesteld.

6.1 Analyse

In het licht van de groeiende aantallen studenten die hun studie hoger onderwijs niet afronden, en in het bijzonder de grote aandelen bij schoolverlaters met het diplomaniveau van secundair onderwijs die “mislukten” in het hoger onderwijs (43% voor de schoolverlaterscohort van 2011, zie Tabel 4), bekijken we hier de mate waarin arbeidsmarktprestaties verschillen tussen degenen die rechtstreeks van het secundair onderwijs doorstromen naar de arbeidsmarkt en deze die 1 of meerdere jaren een studie in het hoger onderwijs nastreefden zonder hierin een diploma te behalen. We vergelijken met andere woorden de schoolverlaters van het secundair onderwijs en deze van het hoger onderwijs gegeven dat ze hetzelfde hoogste diplomaniveau hebben. Met die vergelijking gaan we na of het een verschil maakt of men hoger onderwijs heeft uitgeprobeerd zonder succes. We maken deze analyse trouwens niet voor alle schoolverlaters met diplomaniveau secundair onderwijs, maar weerhouden enkel de diplomacategorieën van waaruit er doorstroom naar het hoger onderwijs kan plaatsvinden

of effectief plaatsvindt (met name: ASO, KSO, TSO en zevende jaar BSO; uitgesloten werden: leertijd, dbso en derde graad BSO).

Het effect van het volgen van hoger onderwijs zonder dat het resulteert in een diploma, kan, zoals hierboven reeds besproken, zowel positief als negatief zijn. Een belangrijk element dat daarin een verschil kan maken lijkt ons het type diploma waarop de schoolverlater dan “terugvalt”. De groep van schoolverlaters met een diplomaniveau van secundair onderwijs, omvat immers schoolverlaters uit de verschillende onderwijsvormen van het Vlaamse onderwijssysteem: ASO, KSO, TSO en (zevende jaar) BSO. Hoewel hun kwalificatieniveau hetzelfde is, verschilt de door hen gevolgde opleiding kwalitatief. Daarbij vormt het ASO in principe geen rechtstreekse voorbereiding op de arbeidsmarkt maar is deze bedoeld als voorbereiding en om door te stromen naar het hoger onderwijs. Het BSO ligt aan de andere kant van het spectrum en voorziet als finaliteit de onmiddellijke inzetbaarheid op de arbeidsmarkt. Het KSO en TSO bieden opleidingen met een doorstroomfinaliteit en andere met dubbele finaliteit (doorstroom en arbeidsmarkt) aan en bevinden zich dan als groep beschouwd tussen ASO en BSO in. Naast het feit dat schoolverlaters met een meer beroepsgerichte opleiding kunnen verwachten om sneller aan de slag te kunnen, kunnen we tevens verwachten dat hoger onderwijs volgen zonder succes een verschillende meerwaarde of een ander signaal geeft naargelang de gevolgde onderwijsvorm. Aangezien van leerlingen van het ASO verwacht wordt dat ze verder zullen studeren, kan het niet beginnen aan hoger onderwijs een negatief signaal vormen naar potentiële werkgevers. Voor de andere onderwijsvormen is die verwachting minder sterk, of, in het geval van het BSO, mogelijk net omgekeerd.¹¹ We verwachten dan ook dat het beginnen aan hoger onderwijs zonder daarin een diploma te behalen, met name positief is voor de arbeidsmarktkansen van de schoolverlaters van het ASO, eventueel ook het KSO, maar minder positief of zelfs negatief voor het BSO en eventueel voor het TSO.

6.2 Resultaten

Uit Tabel 12 kunnen we aflezen dat het globale verschil dat hoger onderwijs uitproberen maakt bij deze schoolverlaters met een diploma van secundair onderwijs negatief is voor de kans op werk, positief voor werkloosheidsrisico en negatief voor het salaris een jaar na schoolverlaten. Globaal blijken de personen die hoger onderwijs uitproberen dus minder goede arbeidsmarktkansen en –

¹¹ Dit strookt tevens met de verklaring die Mazrekaj, De Witte en Vansteenkiste (2018 p.16) geven voor hun bevinding dat schoolverlaters van ASO die niet aan hoger onderwijs begonnen veel minder uit hun diploma secundair onderwijs halen, terwijl voor schoolverlaters van het BSO het diploma behalen wel een voordeel blijkt op de arbeidsmarkt (in vergelijking met ongekwalficeerde schoolverlaters).

posities in te nemen een jaar schoolverlaten. Controleren we evenwel op de verdeling over de vier onderscheiden onderwijsvormen, dan verandert de richting van het verschil voor de kansen op werk in het voordeel van degenen die via hoger onderwijs (met maximaal diploma secundair onderwijs) uitstroomden. Bijkomende controle voor de achtergrondkenmerken (geslacht, etnische herkomst, studiegebied en werkervaring tijdens de studies en ook sector van tewerkstelling in het geval van salaris) verandert de verschillen voor werk en werkloosheid niet fundamenteel, maar verklaart wel het lagere salaris van degenen die aan hoger onderwijs begonnen. Rekening houdend met onderwijsvorm en achtergrondkenmerken hebben de personen met als hoogste diploma dat van secundair onderwijs die hoger onderwijs probeerden, zowel een hogere kans op werk als een hogere kans op werkloosheid dan degenen die rechtstreeks vanuit het secundair onderwijs instroomden op de arbeidsmarkt; voor salaris geeft dat geen verschil. Erg consistent lijken die resultaten niet.

Maar mogelijk verschilt het effect van hoger onderwijs uitproberen naargelang de onderwijsvorm. Die hypothese wordt duidelijk bevestigd door de resultaten. Wat betreft de kans om werkend te zijn, sporen de effectparameters voor hoger onderwijs proberen in Tabel 12 met de verwachte verschillen naargelang de beroepsoriëntatie: hoger onderwijs proberen is positief voor de academisch georiënteerde diplomacategorieën (ASO en KSO), maar negatief voor de meer beroepsgericht opgeleiden van TSO en BSO. Bij salaris komt hetzelfde verwachte patroon eveneens terug, met een duidelijk positief effect voor ASO, een verwaarloosbaar effect voor KSO, een negatief effect voor TSO en een zevende jaar BSO (weliswaar sterker negatief voor TSO dan BSO).

Voor werkloosheid zien we evenwel het omgekeerde opduiken: voor TSO en BSO is de effectparameter voor werkloosheid een jaar na schoolverlaten weliswaar positief, maar voor werkloosheidservaring negatief. Voor schoolverlaters met een diploma van ASO (en in mindere mate van KSO) is de effectparameter van hoger onderwijs uitproberen eveneens positief. Voor ASO-ers neemt de kans op werkloosheid met andere woorden toe wanneer ze hoger onderwijs probeerden maar er niet in slaagden, terwijl voor hen in dat geval ook de kans op werk toeneemt. Voor BSO- en TSO-afgestudeerden gaat hoger onderwijs uitgeprobeerd hebben samen met beperktere kansen op werk en hogere werkloosheid, maar ook minder onmiddellijke werkloosheidservaring. Controle voor de achtergrondkenmerken verandert weinig aan de onderwijsvormspecifieke effecten voor hoger onderwijs uitproberen voor werk en werkloosheid, wel verdwijnt het negatieve effect voor het salaris van de TSO-ers en 7^e BSO-ers.

De resultaten zijn met andere woorden consistent als we enkel de kansen op werk en het salarisniveau een jaar na schoolverlaten beschouwen: voor schoolverlaters van ASO (of KSO) gaat hoger onderwijs

geprobeerd hebben samen met betere arbeidskansen terwijl dat voor schoolverlaters eerder samengaat met slechtere arbeidskansen.¹²

Tabel 12: Het effect van het “uitproberen” van hoger onderwijs voor de schoolverlaters met een diplomaniveau van secundair onderwijs (kenmerken arbeidsmarktsituatie 1 jaar na schoolverlaten; schoolverlaterscohort 2011)

	werkend	werkervaring	werkloosheid	werkloosheids- ervaring	salaris
globaal effect	-0,42 ***	-0,42 ***	0,36 ***	0,00	-2,87 ***
gecontroleerd voor					
- diplomacategorie	0,02	0,12 ***	0,40 ***	0,13 ***	-2,43 ***
- én achtergrondkenmerken	0,05	0,15 ***	0,37 ***	0,19 ***	0,13
per diplomacategorie					
- ASO	2,06 ***	2,16 ***	0,97 ***	1,36 ***	4,75 **
- KSO	1,33 ***	1,57 ***	0,20	0,71 ***	0,40
- TSO	-0,43 ***	-0,47 ***	0,21 **	-0,13 **	-3,22 ***
- 7e BSO	-0,76 ***	-0,98 ***	0,43 ***	-0,09 .	-2,81 ***
per diplomacategorie (gecontroleerd voor achtergrondkenmerken)					
- ASO	1,92 ***	2,03 ***	1,01 ***	1,44 ***	4,71 ***
- KSO	1,31 ***	1,59 ***	0,24	0,80 ***	-0,65
- TSO	-0,33 ***	-0,38 ***	0,15 *	-0,08	-0,62
- 7e BSO	-0,68 ***	-0,89 ***	0,32 ***	-0,13 *	0,99

Noten:

- modelschattingen door middel van deviation codering van diplomacategorieën in interactie met uitstromen uit hoger onderwijs, met weglating van hoofdeffect van uitstromen uit hoger onderwijs;
- logistische regressiemodellen voor de werk- en werkloosheidsindicatoren, lineaire regressiemodellen voor salaris;
- controlevariabelen: geslacht, etnische herkomst, studiegebied, werkervaring tijdens studies (niet meegenomen: schoolvertraging, wegens logische samenhang met al dan niet schoolverlater zijn van hoger onderwijs); alle controlevariabelen in interactie met de diplomacategorieën opgenomen (resultaten komen bijgevolg overeen met aparte analyses per diplomacategorie)

¹² Hoewel de aanpak in de studie van Mazrekaj, De Witte en Vansteenkiste (2018) anders is, kunnen we met deze resultaten hun conclusies over de meerwaarde van een diploma secundair onderwijs naargelang onderwijsvorm herinterpreteren. Zo vonden ze een systematisch positiever effect van een diploma voor de schoolverlaters van het BSO dan van het ASO. Net voor die groepen is het effect van hoger onderwijs uitproberen verschillend. Wanneer die laatste groepen worden weggelaten, en enkel de personen worden behouden die niet hoger onderwijs probeerden (zoals in de vermelde studie) dan zal het effect van een diploma secundair onderwijs sterker positief worden voor de BSO-ers en minder positief voor de overblijvende ASO-ers.

Bekijken we evenwel de kans op werkloosheid, dan is het beeld niet zo consistent, en vinden we tegenstelde effecten voor werk versus werkloosheid, in het bijzonder bij de ASO-ers. Bij ASO-ers die hoger onderwijs probeerden zijn de kansen op zowel werk als werkloosheid hoger dan bij de ASO-ers die geen hoger onderwijs probeerden maar rechtstreeks uitstroomden in de arbeidsmarkt. Waar dit op wijst is dat het grootste verschil tussen beide groepen vooral betrekking heeft op inactiviteit, die bij de berekening van beide arbeidsmarktindicatoren telkens deel uitmaakt van de noemer. De ASO-ers die hoger onderwijs probeerden zijn vaker actief op de arbeidsmarkt (zij het werkend zij het werkzoekend) terwijl de andere ASO-ers vaker inactief (niet-werkend) zijn (77% versus 23%, zie ook Tabel 13).

6.3 Verdere toetsing bij ASO-ers

Ongemeten kenmerken van die groepen zouden dat verschil kunnen verklaren. Het onderwijs verlaten met enkel een ASO-diploma is immers niet de bedoeling, wat we ook terugzien in het feit dat het overgrote merendeel van schoolverlaters met maximaal een diploma van ASO eerst nog hoger onderwijs aanvatte, maar daarin vervolgens zonder succes uitstroomde. De beperkte groep ASO-ers die niet naar hoger onderwijs doorstroomde, bestaat mogelijk voor een deel uit personen met bijzondere kenmerken of situaties, zoals bijvoorbeeld ziekte, die we niet of onvoldoende meten op basis van de door ons gekende achtergrondkenmerken.

Hetzelfde kan evenwel het geval zijn voor de groep ASO-ers die wel aan hoger onderwijs begon, maar die studie niet afrondde met een diploma. De reden daarvoor kan ook erg specifiek zijn. Opvallend in die context is ook dat van die groep studie-onderbrekers een relatief groot deel (26%) binnen de drie daaropvolgende academiejaren studies in het hoger onderwijs hervat. Omdat we voor deze studie enkel gegevens over het hoger onderwijs ontvingen voor de schoolverlaters van dat onderwijsniveau, beschikken we voor de groep ASO-ers die rechtstreeks vanuit het secundair het onderwijs verliet, niet over de cijfers over hun mogelijk later aanvatten van een studie in het hoger onderwijs. Maar duidelijk is dat ook tijdelijke onderbrekingen van de onderwijsloopbaan een rol kunnen spelen. Voor de schoolverlaters van het hoger onderwijs kan een geregistreerde functiebeperking verder licht werpen op de mate waarin het gaat om personen met specifieke kenmerken; het aantal ligt evenwel erg laag (slechts 3) en is tevens niet geconcentreerd bij de inactieve ASO-ers (2 zijn werkend); voor de schoolverlaters van het secundair onderwijs beschikken we niet over vergelijkbare indicatoren, enkel over kansarmoedegerelateerde indicatoren.

Een ander probleem kan de hoge mate van inactiviteit, die we in het bijzonder observeren bij de groep ASO-ers die niet hoger onderwijs uitprobeerde, zelf zijn. We kennen immers niet de concrete situatie van personen in inactiviteit; het betekent in deze studie niet meer dan de afwezigheid van gegevens over een betaalde baan of werkloosheid in de Belgische socialezekerheidsgegevens. In het bijzonder wanneer die inactiviteit in feite een verderzetting van de onderwijsloopbaan verbergt, vormt dat een probleem. Schoolverlaters werden immers eveneens geïdentificeerd louter op basis van het afwezig zijn van een inschrijving in het Vlaamse onderwijssysteem. Wanneer personen elders hoger onderwijs gaan volgen (in het buitenland of ook het Franstalig onderwijs) komen zij ten onrechte terecht in onze data als schoolverlater en van dergelijke onterechte schoolverlaters kunnen we inderdaad hoge graden van inactiviteit verwachten op basis van de socialezekerheidsgegevens, waarin we “studenten” niet eenduidig kunnen identificeren.

Tabel 13: Werksituatie een jaar na schoolverlaten voor schoolverlaters met maximaal een diploma van ASO

	Uitstromers van SO	Uitstromers van HO	Totaal
werkend	16,7%	61,3%	49,8%
werkloos	6,3%	15,2%	12,9%
inactief met uitkering	66,9%	15,7%	28,9%
inactief zonder uitkering	10,0%	7,8%	8,3%

De kwestie is met andere woorden dat de hier gebruikte cijfers heel wat “ruis” kunnen verbergen, in het bijzonder met betrekking tot mogelijk elders verder studeren wat in onze data dan naar voor komt als inactiviteit. Daarom dat we hier even verder inzoomen op de aard van de inactiviteit van de schoolverlaters van het ASO.¹³ Nadere inspectie van de sociale zekerheidsdata laat zien dat het grootste deel van de inactiviteit bij die groep (een jaar na schoolverlaten) samengaat met een uitkering (78%); meer specifiek gaat het bij deze groep om kinderbijslag. Het recht op kinderbijslag voor personen vanaf 18 jaar is in principe beperkt tot niet-werkenden (inkomensgrens), tot de leeftijd van 25 en enkel mogelijk voor a) schoolgaanden, b) personen ingeschreven als werkzoekende (tot een jaar na schoolverlaten), of c) personen met een erkende handicap (tot de leeftijd van 21 jaar). Om de

¹³ In de mate dat “valse” studenten naar het Franstalig onderwijs gaan, kunnen we verwachten dat hun aandeel hoger ligt bij schoolverlaters die in Brussel wonen – het aandeel Brusselaars ligt inderdaad hoger bij de ASO-schoolverlaters van het secundair dan deze van het hoger onderwijs (8% versus 3%) maar slechts net iets hoger bij de inactieven (9% versus 4%).

tweede categorie (werkzoekende schoolverlaters) kan het hier niet gaan, want dan werden ze bij de werklozen en niet de inactieven gerekend; blijven als mogelijkheid: een erkende handicap en het volgen van onderwijs. Het eerste kunnen we niet uitsluiten, maar waarschijnlijker is dat het hoofdzakelijk om het tweede gaat, in elk geval is het mogelijk om ook tijdens studies in het buitenland als kinderbijslaggerechtigd erkend te blijven (weliswaar aan te vragen en beperkt tot landen van de Europese Economische Ruimte en landen met wie een bilateraal akkoord werd afgesloten).

Niet alleen is sprake van een hoge graad van inactiviteit bij de ASO-ers die niet aan hoger onderwijs begonnen (77% versus 23%), bovendien blijkt het grootste deel van die inactieve groep nog kinderbijslaggerechtigd (87%) en ook dat meer dan de bij ASO-ers die wel hoger onderwijs probeerden (67%). Dat verschil kan wijzen op verschillen in de mate waarin men toch nog onderwijs volgt, maar is wellicht ook gerelateerd aan leeftijdsverschillen (gemiddelde leeftijd in beide groepen is 18,4 en 21,8). We voeren bovenstaande analyses van het effect van hoger onderwijs proberen daarom opnieuw uit, maar laten de personen die mogelijk elders nog verder studeren weg uit beide groepen. We hanteren daarbij 3 verschillende maten van selectiviteit: 1) we laten deze weg die inactief zijn maar een uitkering (i.e. kinderbijslag) ontvangen, 2) vervolgens laten we bijkomend ook de andere inactieven (zonder uitkering) weg uit de analyse, en 3) tot slot, laten we alle personen weg die gedurende het eerste jaar na schoolverlaten inactief waren (concreet: tijdens het tweede, derde of vierde kwartaal – op het eerste kwartaal selecteren we niet omdat de periode onmiddellijk na schoolverlaten vaak nog een oriëntatiefase is).

Tabel 14: Het effect van het “uitproberen” van hoger onderwijs voor de schoolverlaters met een diplomaniveau van algemeen secundair onderwijs (kenmerken arbeidsmarktsituatie 1 jaar na schoolverlaten; schoolverlaterscohort 2011)

ASO-ers	werkend	werkervaring	werkloosheid	werkloosheids-ervaring	salaris
globaal effect					
- zonder selectie	2,06 ***	2,16 ***	0,97 ***	1,36 ***	4,75 **
- selectie 1	0,95 ***	1,02 ***	-0,08	0,26 *	3,98 **
- selectie 2	0,42 **	0,46 **	-0,42 **	-0,21	3,92 **
- selectie 3	0,34 *	0,30	-0,34 *	-0,16	3,57 *

ASO-ers	werkend	werkervaring	werkloosheid	werkloosheids-ervaring	salaris
gecontroleerd voor achtergrondkenmerken					
- zonder selectie	1,92 ***	2,03 ***	1,01 ***	1,44 ***	4,71 ***
- selectie 1	0,83 ***	0,86 ***	0,01	0,38 ***	4,13 **
- selectie 2	0,33 *	0,35 *	-0,33 *	-0,08	4,15 **
- selectie 3	0,24	0,19	-0,24	0,00	4,34 **

Noot met betrekking tot selecties:

- zonder selectie: alle ASO-schoolverlaters – N=4.722

- selectie 1: zonder inactieven met uitkering – N=3.359

- selectie 2: zonder inactieven – N=2.779

- selectie 3: zonder inactieven tijdens eerste jaar na schoolverlaten – N=2.603

Door de categorieën niet-werkenden weg te laten uit de analyse (zie Tabel 14), verdwijnen de tegenstrijdige effecten voor de kansen op werk versus werkloosheid die we vonden in de volledige analyse voor ASO-ers waarvoor we hierboven verdere verklaring zochten – nog niet helemaal in de eerste selectie, waar het positief effect op werkloosheid wel al is verdwenen maar nog niet dat op werkloosheidservaring, maar wel in de daaropvolgende selecties.

De voorgaande conclusies voor werk, werkervaring en salarisniveau blijven verder overeind: de schoolverlaters die na het ASO nog een studie in hoger onderwijs uitprobeerden maar daarin geen diploma behaalden, zijn bij hun intrede op de arbeidsmarkt vaker aan het werk en werken in een baan met een hoger salaris dan de ASO-schoolverlaters die onmiddellijk na het secundair het onderwijs verlaten. Effectparameters worden bij elke verdere selectie wel minder groot. Hetzelfde geldt voor het effect dat overblijft na controle voor achtergrondkenmerken voor wat de kansen op werk betreft, waarbij het gecontroleerd effect in de laatste groep (met de strengste selectie) niet meer statistisch significant is. Voor het salarisniveau daarentegen blijft het effect van hoger onderwijs proberen sterk positief, ook in de analyse van de beperktere groepen en in het bijzonder ook na controle voor de achtergrondkenmerken.

De resultaten van deze bijkomende analyses bevestigen dan ook de eerder geformuleerde hypothese en conclusie dat voor schoolverlaters met maximaal een ASO-diploma de ervaring van studeren in het hoger onderwijs geen nadeel, maar eerder een voordeel blijkt op de arbeidsmarkt (in het bijzonder voor het salaris; hun hogere werkzaamheid valt grotendeels weg bij de strengste selectie met controles), een conclusie die voor TSO- en BSO-ers evenwel in de andere richting gaat (maar in die gevallen dan weer in het bijzonder betrekking heeft op de kansen op werk en werkloosheid eerder dan het salarisniveau).

6.4 Verdere toetsing bij TSO-ers

Als laatste verdere toetsing bekijken we de verschillen in arbeidsmarktkansen bij de groep TSO-schoolverlaters naargelang of ze uit het hoger dan wel het secundair onderwijs uitstroomden iets meer in detail. Er zijn in de praktijk immers verschillen tussen de TSO-richtingen waarbij bepaalde TSO-richtingen kunnen beschouwd worden als een doorstroomrichting die vooral voorbereidt op hoger onderwijs terwijl andere bedoeld zijn als een richting die (ook) voorbereidt op onmiddellijke arbeidsmarktintrede.

In het kader van de modernisering van de organisatie en structuur van het secundair onderwijs, werden de bestaande studierichtingen onder de loep gelegd en de weerhouden richtingen werden ingedeeld in studies met een doorstroomfinaliteit, een arbeidsmarktfinaliteit of de dubbele finaliteit (doorstroom en arbeidsmarkt). Voor TSO-richtingen gaat het om richtingen met ofwel een doorstroomfinaliteit ofwel een dubbele finaliteit. Die indeling¹⁴ gebruikten we om de studierichtingen van de TSO-schoolverlaters van 2011 (76) in te delen naargelang de finaliteit (zie ook Tabel 15).

Tabel 15: Indeling studierichtingen TSO-schoolverlaters naargelang finaliteit

	Richtingen		Schoolverlaters	
Doorstroomfinaliteit	8	10,5%	583	5,7%
Dubbele finaliteit (doorstroom / arbeidsmarkt)	43	56,6%	3.641	35,7%
Niet toe te wijzen	25	32,9%	5.966	58,5%
Totaal	76	100,0%	10.190	100,0%

Dat het een recentere indeling betreft voor een toekomstige lijst van studierichtingen, maakt evenwel dat het niet mogelijk bleek om alle richtingen van de hier onderzochte schoolverlaters in één van die twee groepen te plaatsen (25), enerzijds omdat sommige studierichtingen intussen geschrapt werden uit het onderwijsaanbod¹⁵, anderzijds omdat bepaalde van de bestaande richtingen werden omgezet

¹⁴ De indeling naargelang de finaliteit zoals ze wordt toegepast in de matrix van het secundair onderwijs, gebruikten we, samen met de concordantielijst die weergeeft hoe het toekomstige studieaanbod zich verhoudt tot het huidige aanbod, beide gepubliceerd als bijlagen bij het Besluit van de Vlaamse Regering over de modernisering van het secundair onderwijs van 1 juni 2018.

¹⁵ Het gaat om slechts 2 geschrapte studierichtingen, nl. glastechnieken en kunststoftechnieken.

naar meerdere studierichtingen die verschillen in hun finaliteit¹⁶. Van de andere richtingen komt het overgrote merendeel terecht bij deze met doorstroomfinaliteit (43), minder bij de dubbele finaliteit (8). Bekeken in termen van het aantal schoolverlaters met een TSO-diploma (in laatste kolommen in Tabel 15), bevindt ruim de helft zich in de groep zonder duidelijke finaliteitscategorie (59%), gevolgd door deze in een studierichting met de dubbele finaliteit (doorstroom en arbeidsmarkt; 36%).

Net zoals we hierboven verwachtten dat aan hoger onderwijs beginnen, ook zonder het behalen van een hoger diploma, een positief signaal zou vormen voor schoolverlaters van een onderwijsvorm gericht op doorstroom naar het hoger onderwijs maar eerder negatief zou kunnen zijn voor de arbeidsmarktkansen voor schoolverlaters van een arbeidsmarktgerichte onderwijsvorm, kunnen we verwachten dat voor TSO-schoolverlaters hoger onderwijs uitgetoetst hebben in het bijzonder minder goed is voor de arbeidsmarktkansen als ze hun TSO-diploma behaalden in een richting met zowel een doorstroom- als een arbeidsmarktfinaliteit eerder dan enkel de doorstroomfinaliteit. We analyseren daarom hier het effect van hoger onderwijs aangevat hebben zonder hoger diploma voor elk van de groepen op basis van finaliteit van de studierichting apart.

Tabel 16: Het effect van het “uitproberen” van hoger onderwijs voor de schoolverlaters met een diplomaniveau van technisch secundair onderwijs (kenmerken arbeidsmarktsituatie 1 jaar na schoolverlaten; schoolverlaterscohort 2011)

TSO-ers	werkend	werkervaring	werkloosheid	werkloosheids- ervaring	salaris
globaal effect					
- hele groep	-0,43 ***	-0,47 ***	0,21 **	-0,13 **	-3,22 ***
- naargelang finaliteit					
- doorstroomfinaliteit	0,13	0,11	0,28	0,36	-0,03
- dubbele finaliteit	-0,51 ***	-0,61 ***	0,21 *	-0,18 **	-2,77 **
- niet toe te wijzen	-0,23 ***	-0,20 **	0,08	-0,16 *	-2,08 *

¹⁶ Hier betreft het 23 studierichtingen, met als grootste: sociale en technische wetenschappen, handel, boekhouden-informatica, secretariaat-talen, en gezondheids- en welzijnswetenschappen.

TSO-ers	werkend	werkervaring	werkloosheid	werkloosheids-ervaring	salaris
gecontroleerd voor achtergrondkenmerken					
- hele groep	-0,33 ***	-0,38 ***	0,15 *	-0,08	-0,62
- naargelang finaliteit					
- doorstroomfinaliteit	0,01	-0,06	0,39	0,45 *	-1,16
- dubbele finaliteit	-0,42 ***	-0,54 ***	0,15	-0,16 *	0,04
- niet toe te wijzen	-0,25 ***	-0,24 ***	0,09	-0,09	-0,63

De resultaten (zie Tabel 16) sluiten aan bij de algemene hypothese: het eerder vastgestelde patroon voor de groep van alle TSO-ers van minder gunstige arbeidsmarktposities indien ze hoger onderwijs probeerden, komt duidelijk terug bij de groep TSO-ers van een studierichting met dubbele finaliteit (eveneens bij de categorie van studierichtingen die niet aan een van beide finaliteiten konden worden toegewezen, zij het minder sterk), maar niet bij de TSO-ers van richtingen met doorstroomfinaliteit. Het gaat in dat laatste geval ook niet louter om het ontbreken van statistische significantie (mogelijk door de kleinere aantallen), maar de richting van de effectparameters gaat vaak effectief in de andere richting. Controle voor achtergrondkenmerken maakt de effecten van hoger onderwijs proberen voor werkloosheid en salarisoniveau kleiner en zelfs niet meer statistisch significant; wat wel overeind blijft is dat TSO-ers van een richting met dubbele finaliteit beduidend minder vaak aan het werk zijn op het moment van en gedurende het eerste jaar na schoolverlaten (dezelfde tendensen stelden we hiervoor vast voor de hele groep van TSO-ers).

Op basis van deze resultaten kunnen we concluderen dat aan hoger onderwijs beginnen zonder daarin een diploma te behalen niet negatief is voor de TSO-ers van een doorstroomrichting, maar wel negatief blijkt voor de kansen op werk voor de TSO-ers van een studierichting met de dubbele finaliteit. Daarmee sluiten de bevindingen aan op de verwachting; ook al konden we deze slechts gedeeltelijk toetsen (cf. studierichtingen die we niet eenduidig bij doorstroom- dan wel dubbele finaliteit konden indelen). Schoolverlaters van de groep TSO-ers die hoger onderwijs probeerden hebben bovendien ook lagere lonen dan deze die onmiddellijk na het afronden van hun TSO-studie met dubbele finaliteit instromen op de arbeidsmarkt, maar dat verschil verdwijnt wanneer we ook rekening houden met de verschillen in de samenstelling van beide groepen.

De verdere toetsingen van de globale resultaten hier voor de TSO-ers apart, evenals hiervoor voor de ASO-ers apart, bevestigen daarmee de eerder geformuleerde hypothese en bevindingen, en versterken nog de conclusie dat hoger onderwijs uitproberen zonder daarin een diploma te halen niet voor alle schoolverlaters eenzelfde resultaat op de arbeidsmarkt blijkt te geven, maar afhangt van de oriëntatie van de gevolgde opleiding. Hoger onderwijs uitproberen blijkt eerder positief bij de schoolverlaters

van de doorstroomrichtingen van het ASO (in bijzonder voor salaris; de hogere kansen op werk zijn niet meer statistisch significant in de meest doorgedreven selectie met controles), hoger onderwijs uitproberen maakt geen systematisch verschil voor de doorstroomrichtingen van het TSO, is eerder negatief voor de kansen op werk voor de richtingen met een dubbele finaliteit van het TSO, en is het meest negatief voor de kansen op werk voor de richtingen met een arbeidsmarktfinaliteit van het BSO (salarisverschillen zijn voor die groepen gerelateerd aan achtergrondkenmerken).

7 Meerwaarde zevende jaren in TSO en BSO

Tot slot kunnen we met de gekoppelde schoolverlatersdata een update maken van de evaluatie van de zevende jaren TSO en BSO. Die analyse biedt veel meer een “pure” meting van het effect van “meer” opleiding dan bijvoorbeeld de vergelijking bachelor en master, waar niet alleen meer of langer onderwijs een verschil vormt tussen beide opleidingsniveaus maar tevens veelal sprake is van een verschillende oriëntatie (cf. meer beroepsgerichte oriëntatie van professionele bacheloropleidingen versus meer academische oriëntatie van masters; zie ook Laurijssen & Glorieux 2017). Ook qua achtergrond kunnen we veronderstellen dat verschillen veel beperkter zijn tussen de leerlingengroepen die de arbeidsmarkt betreden met een diploma van een zesde dan wel een zevende leerjaar in eenzelfde onderwijsvorm.

Louter beschrijvend, blijkt een zevende jaar een voordeel te bieden wanneer schoolverlaters de overgang maken naar de arbeidsmarkt. In de meest recente schoolverlatersstudie van de VDAB (2018) wordt gesteld dat een diploma van het secundair onderwijs – dat wordt verworven met het zevende jaar BSO – bij schoolverlaters van het BSO een duidelijke meerwaarde biedt op de arbeidsmarkt (een beperkter aandeel van de schoolverlaters van het zevende jaar BSO is een jaar na schoolverlaten werkzoekend, namelijk 11,0% versus 17,8%). Voor de schoolverlaters van het TSO blijkt een extra jaar (en dus het behalen van een Se-n-Se) de kans om werkzoekend te zijn eveneens aanzienlijk te reduceren (6,4% versus 12,4%).

Bekijken we de arbeidsmarktposities van de schoolverlaters van 2011 een jaar na schoolverlaten, dan sluiten de cijfers daaropaan: niet alleen is sprake van gelijkaardige lagere werkloosheidsgraden, maar tevens is de tewerkstellingsgraad hoger evenals het gemiddelde loon wanneer we zevendejaars vergelijken met de zesdejaars schoolverlaters uit de overeenkomstige onderwijsvormen (zie Tabel 17).

Tabel 17: Arbeidsmarktposities een jaar na schoolverlaten naargelang diploma voor de schoolverlaters van 2011 met een diploma van technisch of beroepssecundair onderwijs (TSO of BSO; derde graad, zevende jaar of Se-n-Se)

	werkend	werkervaring	werkloosheid	werkloosheids- ervaring	salaris
6 BSO	70,4%	82,1%	18,8%	48,9%	93,05 €
7 BSO	79,5%	87,5%	11,9%	41,7%	93,92 €
6 TSO	66,7%	75,1%	12,9%	38,4%	93,44 €
7 TSO of Se-n-Se	87,0%	92,6%	6,9%	37,9%	98,81 €

Met de data waarover we beschikken, kunnen we evenwel verder gaan, en de meerwaarde van een zevende jaar over de tijd onder loep leggen. Tussen de schoolverlaterscohorten 2008 en 2011 kunnen in het bijzonder mogelijk veranderingen verwacht worden wat betreft de meerwaarde van een zevende jaar TSO, gegeven de omvorming vanaf 2009 van die zevende jaren tot post-secundair onderwijs (Se-n-Se). De vraag is evenwel of op die korte termijn ook werkgevers voldoende op de hoogte zijn van de doorgevoerde veranderingen om reeds tussen beide cohorten effecten daarvan op de arbeidsmarkt te kunnen vaststellen. Daarom is het interessant dat we de bevindingen ook kunnen leggen naast de resultaten van Knipprath en De Rick (2001) die een uitgebreide meting deden van de arbeidsmarktwaarde van de zevende jaren op basis van de SONAR-data, i.c. geboortecohorte 1976, dus geruime tijd voor de hervorming naar Se-n-Se. Getoetst op een heel aantal indicatoren van de eerste baan en van de baan op 26-jarige leeftijd, vonden deze auteurs geen statistisch significant voordeel van een zevende jaar TSO of BSO in vergelijking met het overeenkomstige zesde jaar. Zelf schuiven ze die analyse ook expliciet naar voor als een nulmeting om de effecten van de onderwijshervorming te kunnen nagaan voor latere cohorten.

Tabel 18: Aandeel naargelang diploma voor de schoolverlaters met een diploma van technisch of beroepssecundair onderwijs (TSO of BSO; derde graad, zevende jaar of Se-n-Se)

	Schoolverlaters 2008	Schoolverlaters 2011
6TSO	42,3	41,9
7TSO of Se-n-Se	6,2	7,6
6BSO	12,7	10,4
7BSO	39,0	40,1

Bij de vergelijking tussen schoolverlaterscohorten 2008 en 2011 van de cijfers van de verdeling van de verschillende diploma's van de gediplomeerden van het technisch en beroepssecundair onderwijs (Tabel 18) valt op dat bij er een tendens is om vaker het onderwijs te verlaten met een diploma van een zevende jaar in plaats van enkel een zesde jaar (toename aandeel 7TSO en 7BSO terwijl de aandelen 6TSO en 6BSO afnemen).

7.1 Meting effect zevende jaar: weglaten uitproberen hoger onderwijs

Om het effect van het volgen van een zevende jaar zo zuiver mogelijk te toetsen, is het van belang om wie begon aan hoger onderwijs zonder er een diploma te behalen uit te sluiten van de vergelijking. Immers, falen in het hoger onderwijs kan een belangrijk signaal vormen waar werkgevers mee aan de slag gaan, en daarom de resultaten vertekenen. Een jaar iets uitproberen in het hoger onderwijs zonder resultaat bleek in de vorige sectie van dit rapport reeds zelden positief voor de daaropvolgende arbeidsmarktkansen (tenzij voor ASO), wat wijst op (gepercipieerde) devaluatie van de opgedane kennis en vaardigheden in de basisopleiding. In dat opzicht is het evenwel van belang te noteren dat die uitsluiting niet werd toegepast in de studie van Knipprath en De Rick (2001). Bij de beschrijving van de controlevariabelen gaan ze daarop wel in, blijkbaar analyseerden ze in de voorbereiding het effect van een vervolgopleiding aanvatten zonder diploma, maar bleek dit geen effect te hebben op de resultaten.

In onze analyses laten we die groep daarom niet gewoon weg, maar bekijken we hen apart. Van de gediplomeerden van (maximaal) het tweede leerjaar van de derde graad TSO is zelfs een ruime meerderheid schoolverlater van het hoger onderwijs. Dit aandeel bedraagt bij de schoolverlaters van 2011 bijna 68% (zie Tabel 19), net iets minder dan bij de ASO- en KSO-schoolverlaters (ongeveer 74%, zie Tabel 4). Ook bij de groep van het zevende jaar BSO heeft nog een relatief groot aandeel (20%) vervolgens hoger onderwijs geprobeerd maar zonder succes. Voor sommigen was mogelijk net het behalen van een diploma van secundair onderwijs om vervolgens toegang te krijgen tot hoger onderwijs de motivatie om het zevende jaar BSO te doen. Die toegangsvoorwaarde verklaart tevens het quasi ontbreken van schoolverlaters van het hoger onderwijs met een diploma van maximaal 6BSO. Tot slot heeft evenwel ook een beperkte groep van gediplomeerden van 7TSO (16,1%) het hoger onderwijs uitgeprobeerd zonder daarin een diploma te behalen.¹⁷

¹⁷ Deze cijfers over hoger onderwijs uitproberen (zonder diploma daarin te behalen) zijn grotendeels vergelijkbaar met de cijfers gerapporteerd door Knipprath en De Rick (2011, p. 14). In vergelijking met toen blijkt er intussen een duidelijke toename van het aandeel bij 6TSO (dat toen al 57% bedroeg). Ook bij 7TSO is sprake van een lichte stijging (11% voor geboortecohorte 1976). Cijfers voor 7BSO zijn dezelfde gebleven. Verder werd in die studie bij 6BSO wel een groep genoteerd die een vervolgopleiding aanvatte, maar in dat geval zal het gaan om het volgen van 4BSO, een studieniveau dat in onze data niet wordt meegenomen voor de berekening van doorstroom naar hoger onderwijs.

Tabel 19: Aandeel van schoolverlaters van het hoger onderwijs voor de gediplomeerden van TSO en BSO

	Schoolverlaters 2008	Schoolverlaters 2011
6TSO	60,7	67,7
7TSO	13,4	16,1
6BSO	0,8	1,4
7BSO	15,5	20,3

Tevens zien we wanneer we vergelijken tussen de twee schoolverlaterscohorten een duidelijk tendens dat steeds grotere aandelen eerst nog een opleiding hoger onderwijs probeerden in plaats van rechtstreeks in te stappen op de arbeidsmarkt; die tendens kan dan ook de meerwaarde van een zevende jaar over de tijd vertekenen, wat we opvangen door de groep die nog hoger onderwijs uitprobeerde niet mee te nemen in de berekening van het effect van een zevende jaar.

7.2 Analyse

Voor de analyse weerhouden we voor beide onderwijsvormen telkens 3 groepen van interesse: personen die het zesde jaar deden en geen hoger onderwijs probeerden (vergelijkingsgroep), personen die een zevende jaar behaalden en evenmin hoger onderwijs aanvatten (met deze groep testen we het zevende jaar effect), en een laatste groep om na te gaan welke rol hoger onderwijs uitproberen zonder daarin een diploma te behalen kan hebben. Voor die laatste groep nemen we voor TSO de groep die met een diploma 6TSO naar hoger onderwijs ging, voor BSO nemen we de groep 7BSO die hoger onderwijs uitprobeerde (de grootste groepen werden met andere woorden weerhouden, de kleinste categorieën weggelaten).

De effectparameters in Tabel 20 en Tabel 21 zijn consistent: zowel bij TSO als BSO is een zevende jaar gevolgd hebben zeker een voordeel, op alle gebruikte indicatoren voor de arbeidsmarktpositie (betere kansen op werk, lagere werkloosheid, hogere lonen). Zowel het behalen van een diploma van secundair onderwijs via een zevende jaar voor BSO-ers als een Se-n-Se behalen voor TSO-ers biedt een voordeel op de arbeidsmarkt, een voordeel dat niet verklaard wordt op basis van verschillen in achtergrondkenmerken (we controleren in de analyses voor: geslacht, etnische herkomst, studievertraging, studiedomein en werkervaring tijdens studies).

Tegelijk blijkt ook dat het zinvol is om de groep die hoger onderwijs aanvat apart te beschouwen, want deze doet het duidelijk niet zo goed (i.c. lagere kans op werk, hoger salaris, voor werkloosheid en werkloosheidservaring soms gemengde resultaten) – zo valt op dat de 7BSO-ers die nadien hoger onderwijs uitproberen geen enkel voordeel realiseren van hun zevende jaar maar net minder goede

arbeidsmarktposities neerzetten dan de 6BSO-ers. Als we die groep niet apart zouden beschouwen (zoals in de studie van Knipprath en De Rick 2011), zouden we voor TSO een veel sterker positief effect van een zevende jaar vinden, terwijl we voor BSO net een minder sterk effect zouden vinden.

Tabel 20: Analyse effect zevende jaren voor TSO; ref = 6TSO niet HO

	werkend	werkervaring	werkloosheid	werkloosheids- ervaring	salaris
Schoolverlaterscohort 2008					
- effect zevende jaar	0,135 ***	0,109 ***	-0,057 ***	-0,092 ***	2,443 **
- effect HO geprobeerd (na 6TSO)	-0,094 ***	-0,081 ***	0,025 ***	-0,024 *	-1,707 **
Gecontroleerd voor achtergrondkenmerken					
- effect zevende jaar	0,116 ***	0,090 ***	-0,047 ***	-0,084 ***	2,977 ***
- effect HO geprobeerd (na 6TSO)	-0,094 ***	-0,102 ***	-0,001	-0,055 ***	-0,885
Schoolverlaterscohort 2011					
- effect zevende jaar	0,157 ***	0,129 ***	-0,052 ***	-0,012	3,520 ***
- effect HO geprobeerd (na 6TSO)	-0,092 ***	-0,083 ***	0,022 **	-0,031 **	-3,225 ***
Gecontroleerd voor achtergrondkenmerken					
- effect zevende jaar	0,143 ***	0,113 ***	-0,049 ***	-0,019	4,121 ***
- effect HO geprobeerd (na 6TSO)	-0,099 ***	-0,101 ***	-0,002	-0,052 ***	-2,015 **

Noot: logistische regressiemodellen voor de werk- en werkloosheidsindicatoren, lineaire regressiemodellen voor salaris.

Effectparameters enkel statistisch significant ($p < 0,05$) verschillend over beide cohorten voor effect 7^e jaar voor werkloosheidservaring en effect HO geprobeerd voor salaris

Tabel 21: Analyse effect zevende jaren voor BSO; ref=6BSO niet HO

	werkend	werkervaring	werkloosheid	werkloosheids- ervaring	salaris
Schoolverlaterscohort 2008					
- effect zevende jaar (geen HO)	0,100 ***	0,059 ***	-0,075 ***	-0,074 ***	1,798 ***
- zevende jaar + HO geprobeerd	-0,137 ***	-0,107 ***	0,049 ***	-0,011	-2,868 ***
Gecontroleerd voor achtergrondkenmerken					
- effect zevende jaar (geen HO)	0,106 ***	0,063 ***	-0,075 ***	-0,074 ***	3,066 ***
- zevende jaar + HO geprobeerd	-0,097 ***	-0,078 ***	0,010	-0,049 **	0,297

	werkend	werkervaring	werkloosheid	werkloosheids- ervaring	salaris
Schoolverlaterscohort 2011					
- effect zevende jaar (geen HO)	0,118 ***	0,080 ***	-0,079 ***	-0,069 ***	1,386 **
- zevende jaar + HO geprobeerd	-0,138 ***	-0,128 ***	0,050 ***	-0,021	-2,807 ***
Gecontroleerd voor achtergrondkenmerken					
- effect zevende jaar (geen HO)	0,120 ***	0,084 ***	-0,076 ***	-0,067 ***	1,952 ***
- zevende jaar + HO geprobeerd	-0,100 ***	-0,107 ***	0,019 *	-0,058 ***	0,365

Noot: logistische regressiemodellen voor de werk- en werkloosheidsindicatoren, lineaire regressiemodellen voor salaris.

Effectparameters enkel statistisch significant ($p < 0,05$) verschillend over beide cohorten voor werkervaring voor zowel het effect van 7^e jaar als van HO geprobeerd.

De bevinding van een duidelijk voordeel van de zevende jaren is des te opmerkelijker gegeven de conclusies van Knipprath en De Rick dat een zevende jaar volgen geen meerwaarde biedt op de arbeidsmarkt.¹⁸ Dat zij werken met een geboortecohorte en wij met een schoolverlaterscohort vormt hiervoor geen verklaring.¹⁹ Voor wat betreft het effect van het zevende jaar in het TSO, biedt het niet in rekening brengen van het aanvatten van hoger onderwijs evenmin een verklaring; het maakt de verschillende bevinding voor het effect van 7TSO tussen beide studies net sterker. In het bijzonder voor het zevende jaar TSO kunnen we dan ook concluderen dat er een duidelijke opwaardering is opgetreden over de tijd. Diezelfde conclusie kunnen we maken door de (gecontroleerde) effecten van 7TSO te vergelijken over de beide schoolverlaterscohorten (2011 versus 2008). Hoewel slechts weinig van de effecten statistisch significant verschillen over beide cohorten (zie ook noot bij de tabel), blijkt wel dat de effecten bij de latere schoolverlaterscohort sterker positief zijn, met name voor de werksituatie en het salarisniveau (uitzondering: de werkloosheidservaring). Die toegenomen meerwaarde van 7TSO (nu Se-n-Se) ten opzichte van 6TSO is overeenkomstig de doelstelling van de

¹⁸ Verschillen blijken voor de meeste van de gebruikte arbeidsmarktindicatoren niet statistisch significant. Nadere inspectie van de gemiddelde waarden voor de arbeidsmarktindicatoren die het meest aansluiten bij de indicatoren die in deze studie worden gebruikt, namelijk werkloosheidsduur en loon, laat zien dat het nettoloon voor 7BSO net iets hoger is, maar beduidend lager voor 7TSO (beide niet statistisch significant), en er wel een beperkt voordeel is voor 7TSO (maar niet statistisch significant) maar niet voor 7BSO op het vlak van werkloosheidsduur. De kans op werk op 26-jarige leeftijd (enige leeftijd waarop die wordt bekeken) is consequent hoger voor afgestudeerden van zevende jaren, en zelfs statistisch significant beter voor 7BSO dan 6BSO (bij TSO niet statistisch significant).

¹⁹ Dat zou wel zo zijn als ze enkel een meting van de arbeidsmarktpositie op een specifieke leeftijd zouden doen, maar ze gebruiken ook de kenmerken van de eerste job, waardoor verschillen op het vlak van arbeidsmarktvering de resultaten niet kunnen vertekenen.

onderwijshervorming om het zevende jaar TSO op te waarderen en er formeel een post-secundaire opleiding van te maken. Het feit dat de gunstige effecten van een zevende jaar in de laatste schoolverlaterscohorten ook sterker blijken (alle statistisch significant, $p < 0,05$), uitgezonderd voor opnieuw de werkloosheidservaring, in het TSO dan het BSO waar geen expliciete onderwijsverandering werd doorgevoerd²⁰, verleent bijkomende ondersteuning voor de conclusie dat de omvorming van 7TSO naar Se-n-Se effectief gepaard ging met een opwaardering zoals we dat kunnen meten in de arbeidsmarktposities van de betrokken schoolverlaters.

Hoewel we voor beide schoolverlaterscohorten ook voor BSO een gunstig arbeidsmarkteffect vinden van een zevende jaar (op alle arbeidsmarktindicatoren) en dat in de studie van Knipprath en De Rick niet zo naar voor komt, zijn er redenen om te twijfelen of het over een echte verandering over de tijd gaat. Het gegeven dat in die laatstgenoemde studie (2011) ook de groep wordt meegenomen die nadien nog hoger onderwijs aanvatte maar daarin niet slaagde (toch zo'n 20% van 7BSO, in beide studies), wat duidelijke nadelen oplevert bij arbeidsmarktintrede, kan mee verklaren waarom ze geen duidelijke meerwaarde van een zevende jaar vinden. Ook bleek voor de kans op werk er in de betrokken studie ook al wel een gunstig effect van een zevende jaar. Voor het effect van het zevende jaar in BSO kunnen we bijgevolg niet met zekerheid stellen of er sprake is van een fundamentele verandering over de tijd. De vergelijking van de (gecontroleerde) effectparameters voor beide schoolverlaterscohorten geeft eveneens een gemengd beeld, zo is er bijvoorbeeld een kleine vooruitgang op het vlak van de werksituatie, maar eerder sprake van achteruitgang op het vlak van loon. De meest waarschijnlijke conclusie is dan ook dat er over de tijd niet zo veel is veranderd op het vlak van de meerwaarde van 7BSO ten opzichte van 6BSO, een conclusie die ook aansluit bij het gegeven dat in de beschouwde periode die opleidingen geen fundamentele veranderingen hebben gekend.

In welke mate hebben die gunstige arbeidsmarkteffecten van een zevende jaar, zowel in het BSO als het TSO, te maken met de beoordeling van de diploma's door werkgevers of met de kenmerken van de leerlingen? Controle voor de achtergrondkenmerken doet in elk geval niet de gevonden effecten systematisch afnemen, wat meer sterkte geeft aan de interpretatie in termen van een signaaleffect. Voor het volgen van een zevende jaar is dat wellicht ook terecht, aangezien zij in dat bijkomende jaar opleiding ook meer kennis en vaardigheden hebben kunnen opdoen. De ervaringen die worden opgedaan bij het uitproberen van hoger onderwijs worden voor de schoolverlaters van TSO en BSO evenwel niet bijkomend gewaardeerd op de arbeidsmarkt; integendeel worden deze schoolverlaters

²⁰ Bij de eerste schoolverlaterscohorten verschillen de effecten van een zevende jaar tussen TSO en BSO enkel voor wat betreft de werksituatie, en dus niet voor het salarisniveau dat trouwens in het gecontroleerde model zelfs een gunstiger effect laat optekenen in BSO dan TSO.

afgestraft voor het niet onmiddellijk op de arbeidsmarkt brengen van hun kennis en vaardigheden na het behalen van hun diploma van secundair onderwijs.

8 Conclusies

Net als in vele Europese landen neemt ook in Vlaanderen de deelname aan het hoger onderwijs toe. Daardoor zijn jongvolwassenen in principe beter uitgerust om hun arbeidsloopbaan aan te vatten en verder vorm te geven. Het belang van een goede opleiding voor het verwerven én behouden van een gunstige en zekere arbeidsmarktpositie wordt ook door het beleid erkend. Ook recenter EU-beleid houdt vast aan de doelstellingen om het aantal hogerschoolden te verhogen en de ongekwalificeerde uitstroom terug te dringen. De vraag is evenwel of met die toenemende onderwijsexpansie de toewijzing van arbeidsmarktposities op basis van onderwijsdiploma's wel dezelfde blijft, en twijfels rijzen over de kansen op de arbeidsmarkt die nog weggelegd zijn voor hooggeschoolden.

Met behulp van de gekoppelde schoolverlatersdata analyseerden we de verschillen in de arbeidsmarktposities van schoolverlaters naargelang onderwijsniveau voor twee Vlaamse schoolverlaterscohorten, en gingen we in bijzonder na hoe de verschillende diploma's hoger onderwijs ten opzichte van elkaar en ten opzichte van het secundair onderwijs presteren. De cijfers voor de schoolverlaterscohorten 2008 en 2011 sluiten aan bij de globale tendens van een toename van het scholingsniveau, met name vindt er tussen beide cohorten een verschuiving plaats van laag naar middengespoold. Bij die laatste categorie stromen bovendien meer jongvolwassenen door naar hoger onderwijs, maar dit resulteert niet in een fundamentele toename in het aandeel schoolverlaters met een hogeronderwijsdiploma.

We vinden nog steeds een zeer duidelijke rangordening tussen de verschillende onderwijsniveaus in termen van de kansen die ze aan schoolverlaters bieden op de arbeidsmarkt: globaal zijn de kansen op werk beter, ligt het werkloosheidsrisico lager en zijn de salarisniveaus hoger voor doctors dan voor masters die op hun beurt de bachelors overtreffen die het dan weer beter doen dan de gediplomeerden secundair onderwijs. Naast de algemene vaststelling dat arbeidsmarktkansen toenemen met het opleidingsniveau, zijn er voor masters en doctors enkele nuances te maken: een masteropleiding biedt minder dan een bachelordiploma onmiddellijk toegang tot werk, maar is wél voordelig voor het salaris, masters ondervinden na schoolverlaten ook iets meer werkloosheid dan bachelors, maar dat nadeel is slechts tijdelijk, en doctors hebben hogere lonen dan masters maar hun gunstigere kansen op het vlak van werk en werkloosheid zijn te wijten aan hun achtergrond (werkervaring). En daarnaast, valt op dat schoolverlaters met een diploma van het HBO5 het bijzonder goed doen op de arbeidsmarkt, beter zelfs dan bachelors, en die goede prestaties zijn niet terug te brengen tot tijdelijke fenomenen noch hun achtergrondkenmerken.

Erg grote veranderingen tussen beide schoolverlaterscohorten verwachtten we niet, gezien de eerder beperkte tijd tussen beide (3 jaar verschil), toch konden we aantal verschuivingen vaststellen in de meerwaarde van een hoger onderwijsdiploma. Waar arbeidsmarktkansen globaal gunstiger lijken naarmate het opleidingsniveau toeneemt, is de verandering over de tijd niet lineair met het opleidingsniveau. Wanneer we de schoolverlaters van 2011 vergelijken met hun voorgangers van 2008, dan zijn met name voor HBO5 de arbeidsmarktkansen (absoluut en relatief) verbeterd, leveren bachelors in op werkkansen maar gaan vooruit op het vlak van salaris terwijl voor masters en doctors duidelijk sprake is van achteruitgang, wel blijkt de achteruitgang die we vaststellen voor doctors grotendeels tijdelijk. De meeste diploma-inflatie situeert zich duidelijk bij de hogergeschoolden. Deze trends worden niet verklaard op basis van veranderde achtergrondkenmerken (sectie 5.3).

Het tijdsvenster waarbinnen we de analyse over de tijd maken, is sterk gekleurd door de economische crisis van 2008. Bij de vergelijking tussen beide cohorten bekeken we niet alleen de absolute verandering in de opbrengsten van diploma's, maar ook de verandering in de relatieve meerwaarde van een bepaald diploma ten opzichte van andere diploma's. Door die relatieve vergelijkingen vermijden dat we dat we louter de impact meten van de conjunctuur (al kan deze methode niet de eventuele differentiële effecten naargelang het diplomaniveau mee wegwerken). Ook door een langere observatieduur (vanaf schoolverlaten tot enkele jaren later) te bekijken vermijden we dat we louter voortgaan op een eenmalige meting die mogelijk erg conjunctuurspecifiek (en daardoor afwijkend) is.

De evidentie die we echter vinden voor enerzijds een absolute devaluatie van zowat alle diploma's (behalve HBO5) en een relatieve devaluatie van de hogeronderwijsdiploma's van master en doctoraat tussen de twee schoolverlaterscohorten 2008 en 2011, is niet in lijn met wat we zouden verwachten op basis van de economische crisis. De economische crisis heeft wellicht de arbeidsmarktintrede van de eerste cohorte negatiever beïnvloed dan die van de tweede cohorte, en op basis daarvan zouden we net een tegengestelde tendens kunnen verwachten. Dat maakt de interpretatie van de resultaten in de zin van een afname van de meerwaarde van hoger onderwijsdiploma's als gevolg van een verzadiging aan de bovenkant van de beroepenstructuur alleen maar sterker. Tegelijk lijkt het bachelordiploma, minstens gedeeltelijk (salaris) wel in toenemende mate aanvaard als kwalificatie voor hogere beroepen. De hervorming van het hoger onderwijs, en in het bijzonder dan de invoering van dat nieuwe onderwijsniveau van de bacheloropleiding (althans in benaming) ligt hieraan mogelijk, weliswaar met enige vertraging, aan de basis.

In het licht van de groeiende aantallen studenten die hun studie hoger onderwijs niet afronden, en in het bijzonder de grote aandelen bij schoolverlaters van het secundair onderwijs die "mislukken" in het hoger onderwijs, bekeken we ook de mate waarin arbeidsmarktprestaties verschillen tussen

degenen die rechtstreeks van het secundair onderwijs doorstromen naar de arbeidsmarkt en deze die 1 of meerdere jaren een studie in het hoger onderwijs nastreefden zonder hierin een diploma te behalen. We vergeleken met andere woorden de schoolverlaters van het secundair onderwijs en deze van het hoger onderwijs gegeven dat ze hetzelfde hoogste diplomaniveau hebben. Met die vergelijking gaan we na of het een verschil maakt of men hoger onderwijs heeft uitgeprobeerd zonder succes. Het blijkt dat de richting waarin dat een verschil maakt, verschilt naargelang de onderwijsvorm. Voor schoolverlaters met maximaal een diploma van ASO (ook KSO) biedt hoger onderwijs geprobeerd hebben positieve effecten, terwijl voor schoolverlaters van BSO (ook TSO) hoger onderwijs uitproberen in plaats van rechtstreeks in te stromen op de arbeidsmarkt geen voor- maar eerder nadelen biedt wat wijst op (gepercipieerde) devaluatie van de opgedane kennis en vaardigheden in de beroepsgerichte basisopleiding.

Tot slot maakten we met de gekoppelde schoolverlatersdata een update van de evaluatie van de zevende jaren TSO en BSO. Die analyse biedt ook veel meer een “pure” meting van het effect van “meer” opleiding dan bijvoorbeeld de vergelijking bachelor en master, waar niet alleen meer of langer onderwijs een verschil vormt tussen beide opleidingsniveaus maar tevens is er veelal sprake van een verschillende oriëntatie (cf. meer beroepsgerichte oriëntatie van professionele bacheloropleidingen versus meer academische oriëntatie van masters). Ook qua achtergrond kunnen we veronderstellen dat verschillen veel beperkter zijn tussen de leerlingengroepen die de arbeidsmarkt betreden met een diploma van een zesde dan wel van een zevende leerjaar in eenzelfde onderwijsvorm. De resultaten zijn eenduidig, zowel voor TSO als BSO biedt een zevende jaar een duidelijke meerwaarde op de arbeidsmarkt. Er zijn verder meerdere aanwijzingen die de conclusie onderschrijven dat 7TSO sinds de hervorming naar Se-n-Se er nog verder op vooruitging.

9 Literatuur

- Andersson, R. & A.-K. Olsson (1999). *Fields of Education and Training. Manual*. Statistics Sweden – Eurostat.
- Bol, T. (2011): Onderwijsexpansie en onderwijs als positioneel goed. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 27 (4), 437-454.
- Cedefop - European Centre for the Development of Vocational Training (2012). *Future skills supply and demand in Europe. Forecast 2012*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Cockx, B. (2013): Youth Unemployment in Belgium: Diagnosis and Key Remedies. *Intereconomics*, 48 (4), 202–209.
- Glorieux, I., I. Laurijssen, O. Sobczyk (2014): *De instroom in het hoger onderwijs van Vlaanderen: Een beschrijving van de huidige instroompopulatie en een analyse van de overgang van secundair onderwijs naar hoger onderwijs*. Research paper SSL/2013.16/4.1.2, Leuven: Steunpunt Studie- en Schoolloopbanen.
- Glorieux, I., I. Laurijssen, Y. Van Dorsselaer (2009): *Zwart op wit. De intrede van allochtonen op de arbeidsmarkt*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Goos, M., A. Manning & A. Salomons (2014): Explaining Job Polarization: Routine-Biased Technological Change and Offshoring. *American Economic Review*, 104 (8), 2509-2526.
- Herremans, W., W. Vanderbiesen, R. Boey, S. Braes (2010): Trendrapport Vlaamse arbeidsmarkt 2010. De Vlaamse arbeidsmarkt klimt uit het dal. Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie.
- Herremans, W., W. Vanderbiesen, A. Rober, S. Vansteenkiste, B. Neefs, G. Theunissen, L. Sels & M. Sourbron (2015). *Terugblik op de Vlaamse arbeidsmarkt. Ontwikkelingen sinds de jaren tachtig* (Steunpunt WSE Report 2015 nr.1). Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie.
- Hoge Raad voor de Werkgelegenheid (2016): Digitale economie en arbeidsmarkt. Verslag 2016.
- Jacobs, M. (2013). De arbeidsmarktpositie van Vlaamse jongeren bekeken in Europees perspectief. *Over.Werk – Tijdschrift van het Steunpunt WSE*, 23, 54-69.
- Knipprath, H. & K. De Rick (2011): *De waarde van 7de (specialisatie)jaren BSO en TSO op de arbeidsmarkt*. Leuven: HIVA - KuLeuven.
- Laurijssen, I. & I. Glorieux (2017): *De arbeidsmarktperspectieven van een beroepsgerichte opleiding. Een analyse van de eerste jaren van Vlaamse schoolverlaters op de arbeidsmarkt*. Gent: Steunpunt Onderwijsonderzoek, Research paper SONO/2017/OL1.7/1.
- Laurijssen, I. & I. Glorieux (2018): *Arbeidsmarktintrede van schoolverlaters in Vlaanderen. Werken salaristrajecten en (mis)match bij schoolverlaters van een leraren-, zorg- of STEM-opleiding*. Gent: Steunpunt Onderwijsonderzoek, Research paper SONO/2018/OL1.7/2.

- Laurijssen, I., W. Van Trier & M. Wolbers (2016): De aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt in de Lage Landen. In: Bram Eidhof, Mieke Van Houtte & Marc Vermeulen (red.), *Sociologen over onderwijs. Inzichten, praktijken en kritieken*, Antwerpen-Apeldoorn: Garant: 133-151 - TOR 2016/19.
- Mazrekaj, D., K. De Witte & S. Vansteenkiste (2018): *Labour market consequences of a high school diploma*. Leuven: Department of Economics.
- Norton, A., I. Cherastidtham & W. Mackey (2018): Dropping out: the benefits and costs of trying university. Australia: Grattan Institute.
- Sourbron, M., & Herremans, W. (2011). De vruchten van het hoger onderwijs. *Over.Werk – Tijdschrift van het Steunpunt WSE*, 3, 89-95.
- Unesco (2012): *International Standard Classification of Education. ISCED 2011*. Canada: UNESCO Institute for Statistics.
- VDAB (2010): *Kansengroepen in kaart: Laaggeschoolden op de arbeidsmarkt*. Brussel: Studiedienst VDAB.
- VDAB (2018): *Werkzoekende schoolverlaters in Vlaanderen - editie 2018*. Brussel: Studiedienst VDAB.
- Dataloep (2018): *Inschrijvingen hoger onderwijs en hbo5 Verpleegkunde*. <http://dataloep-publiek.vlaanderen.be>.
- Vlaams indicatorenboek (2017). *8e Vlaams Indicatorenboek Wetenschap, Technologie en Innovatie*. Leuven: Interuniversitair Expertisecentrum Onderzoek en Ontwikkelingsmonitoring (ECOOM).
- Verhaest, D., S. Baert, K. De Rick, K. De Witte, I. Laurijssen, M. Smet & I. Tobback (2018a): *De invoering van duaal leren in Vlaanderen: een wetenschappelijke reflectie*. Gent: Steunpunt Onderwijsonderzoek (SONO) (te verschijnen).
- Verhaest, D., E. Bogaert, J. Dereymaeker, L. Mestdagh & S. Baert (2018b): Do employers prefer overqualified graduates? A field experiment. *Industrial Relations*, 57 (3), 361-388.
- Verhaest, D. & R. van der Velden (2013): Cross-country Differences in Graduate Overeducation, *European Sociological Review*, 29, 642-653.
- Wolbers, M.H.J. (2011). Dynamiek in overscholing en verdringing op de arbeidsmarkt. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 27, 398-413.

10 Bijlagen

10.1 Naar gedetailleerde diplomacategorieën

Tabel 22 Verdeling over opleidingscategorieën en aandeel schoolverlaters van het HO

opleidingsniveau	Aandeel in schoolverlaterscohort		Aandeel schoolverlaters van het HO	
	2008	2011	2008	2011
vsv	13,14	11,72	2,3	5,1
buso	1,94	1,95	0,0	0,1
lt3	0,58	1,03	0,0	1,2
dbso3	1,7	1,87	0,3	1,1
bso3	4,14	3,39	0,8	1,4
kso3/7	0,91	1,04	67,8	73,6
aso3/7	5,74	6,34	69,7	74,3
7bso	12,75	13,06	15,5	20,3
bso4/hbo5	1,29	1,42	9,6	19,2
tso3	13,84	13,65	60,7	67,7
7tso/sense	1,99	2,48	13,4	16,1
pba	19,53	19,30	99,9	99,9
pba+	1,69	1,55	100,0	100,0
aba	0,55	1,15	99,7	99,8
ma	14,44	16,13	100,0	100,0
ma+	4,94	3,07	99,9	100,0
dr	0,83	0,86	100,0	100,0
Totaal	100,00	100,00	57,7	60,8

Tabel 23 Werk- en loonevolutie over beide cohorten, per kwalificatieniveau (in vet: $p < 0,01$ - hoogste categorie), situatie 1 jaar na schoolverlaten

	werkend		werkervaring		werkloosheids- ervaring		salaris	
	2008	2011	2008	2011	2008	2011	2008	2011
vsv	42,9	39,2	58,6	52,9	55,0	56,3	86,7	87,2
buso	56,1	58,6	73,2	71,2	67,7	66,6	90,1	89,7
lt3	79,8	76,4	90,8	87,7	38,4	39,9	86,0	85,7
dbso3	63,1	62,8	81,0	78,9	55,5	59,0	92,5	91,6
bso3	71,8	70,4	84,9	82,1	48,3	48,9	92,8	93,0
kso3/7	51,0	48,7	65,1	61,2	44,4	45,2	85,7	86,0
aso3/7	51,5	49,9	60,9	58,1	32,6	32,7	91,2	90,4
7bso	79,7	79,5	89,2	87,5	40,9	41,7	94,2	93,9
bso4	91,9	96,0	93,9	97,7	12,8	11,3	111,5	115,2
tso3	69,5	66,7	79,5	75,1	39,0	38,4	93,6	93,4
7tso	86,2	87,0	93,5	92,6	32,3	37,9	97,2	98,8
pba	90,0	88,0	95,7	94,1	28,0	30,8	107,6	109,1
pba+	93,4	88,0	97,6	94,6	15,7	17,6	118,0	125,5
aba	58,2	62,1	66,4	69,3	31,7	31,4	105,1	101,5
ma	82,6	80,9	88,1	85,9	31,8	33,0	120,6	116,6
ma+	88,4	83,5	93,7	89,8	21,4	24,9	130,2	132,5
dr	89,1	87,3	93,9	91,4	8,1	15,0	182,4	177,9

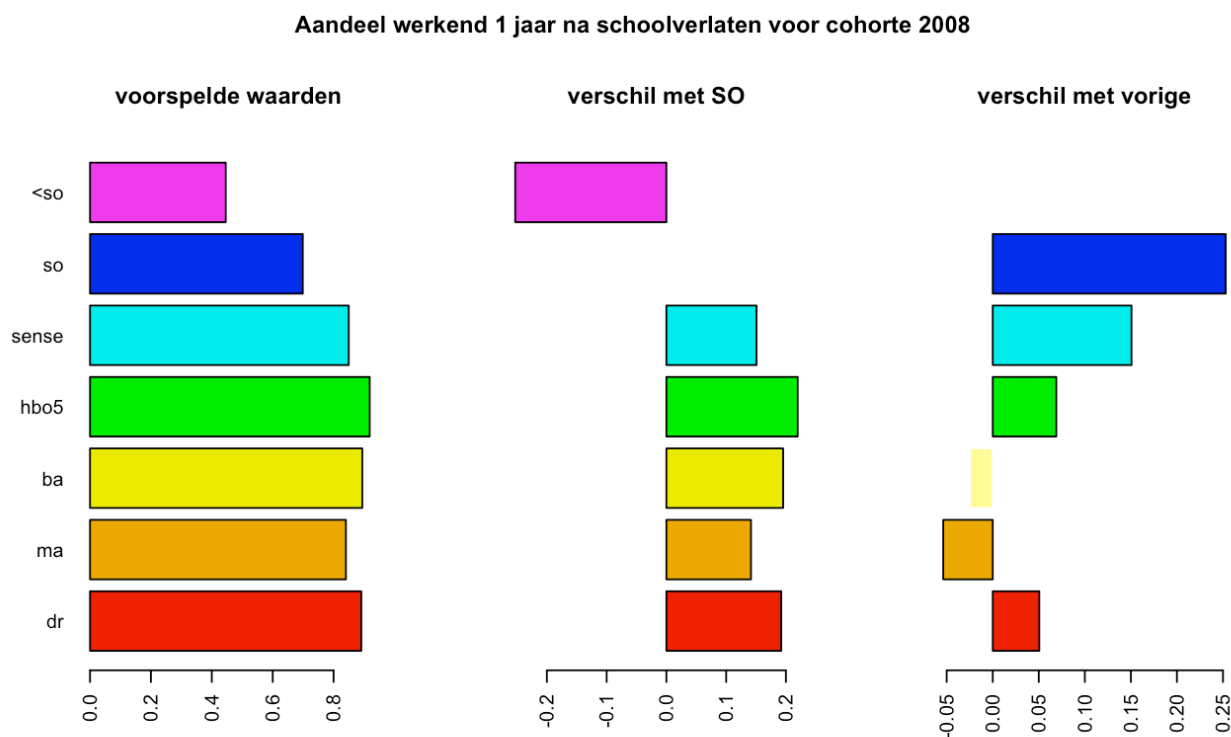
10.2 Diplomaverschillen een jaar na schoolverlaten voor schoolverlaterscohort 2008

Tabel 24 Arbeidsmarktkansen naargelang diplomaniveau, 1 jaar na schoolverlaten, schoolverlaters 2008 - regressiemodellen

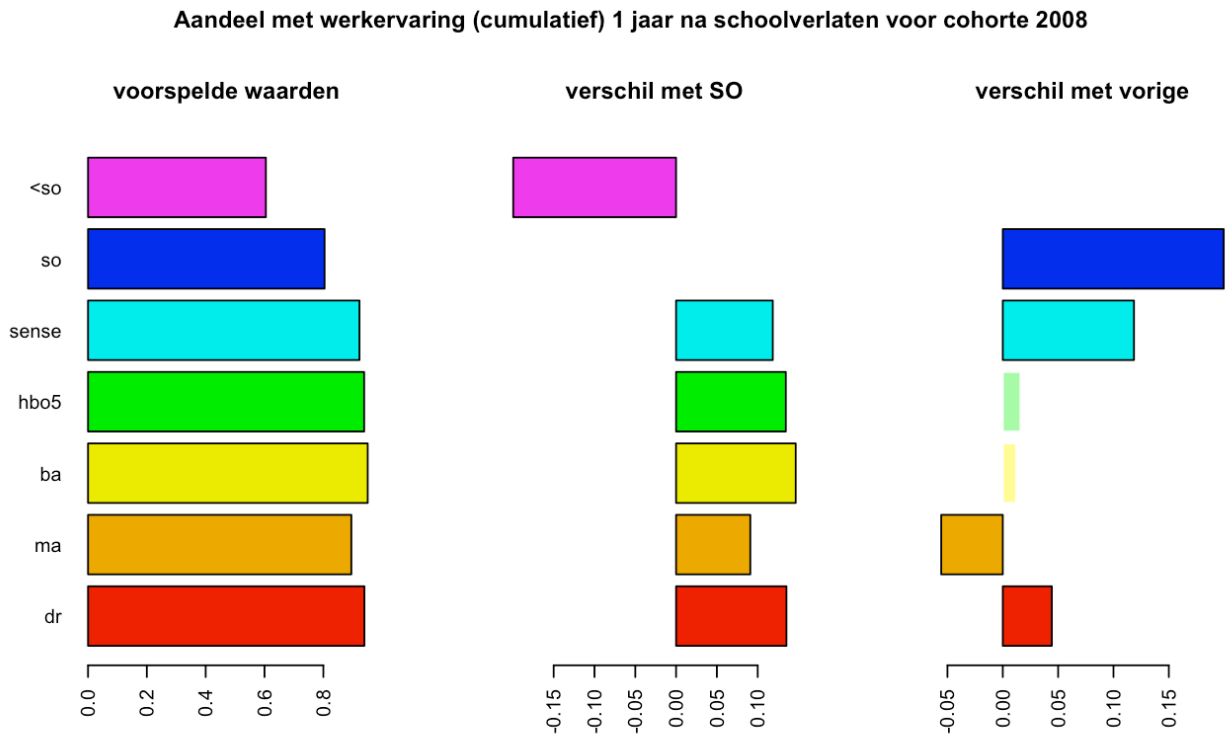
diplomaniveau	arbeidsmarkt- indicator	M1		M2		M3	
werkend							
laaggeschoold	44,6%	(ref)		-1,06	***	-	
secundair onderwijs	69,9%	1,06	***	(ref)		1,06	***
post-secundair onderwijs	85,0%	1,95	***	0,89	***	0,89	***
HO korte cyclus	91,9%	2,64	***	1,58	***	0,69	***
bachelor	89,4%	2,35	***	1,29	***	-0,29	*
master	84,0%	1,88	***	0,82	***	-0,47	***
doctoraat	89,1%	2,32	***	1,26	***	0,44	**
werkervaring							
laaggeschoold	60,5%	(ref)		-0,99	***	-	
secundair onderwijs	80,4%	0,99	***	(ref)		0,99	***
post-secundair onderwijs	92,3%	2,05	***	1,07	***	1,07	***
HO korte cyclus	93,9%	2,30	***	1,32	***	0,25	
bachelor	95,1%	2,54	***	1,55	***	0,23	
master	89,5%	1,72	***	0,73	***	-0,82	***
doctoraat	93,9%	2,32	***	1,33	***	0,60	***
werkloos							
laaggeschoold	33,1%	(ref)		0,99	***	-	
secundair onderwijs	15,5%	-0,99	***	(ref)		-0,99	***
post-secundair onderwijs	8,4%	-1,69	***	-0,70	***	-0,70	***
HO korte cyclus	3,6%	-2,59	***	-1,60	***	-0,90	***
bachelor	5,9%	-2,06	***	-1,07	***	0,54	**
master	7,1%	-1,86	***	-0,87	***	0,19	***
doctoraat	2,1%	-3,15	***	-2,16	***	-1,29	***

diplomaniveau	arbeidsmarkt-indicator	M1		M2		M3	
werkloosheidservaring							
laaggeschoold	56,7%	(ref)		0,65	***	-	
secundair onderwijs	40,5%	-0,65	***	(ref)		-0,65	***
post-secundair onderwijs	32,5%	-1,00	***	-0,34	***	-0,34	***
HO korte cyclus	12,8%	-2,19	***	-1,53	***	-1,19	***
bachelor	27,1%	-1,26	***	-0,60	***	0,93	***
master	29,2%	-1,16	***	-0,50	***	0,10	***
doctoraat	8,1%	-2,69	***	-2,04	***	-1,54	***
salaris							
laaggeschoold	87,2 €	(ref)		-5,92	***	-	
secundair onderwijs	93,2 €	5,92	***	(ref)		5,92	***
post-secundair onderwijs	97,0 €	9,75	***	3,83	***	3,83	***
HO korte cyclus	111,5 €	24,28	***	18,37	***	14,54	***
bachelor	108,4 €	21,17	***	15,26	***	-3,11	***
master	123,2 €	35,99	***	30,07	***	14,82	***
doctoraat	182,4 €	95,21	***	89,29	***	59,22	***

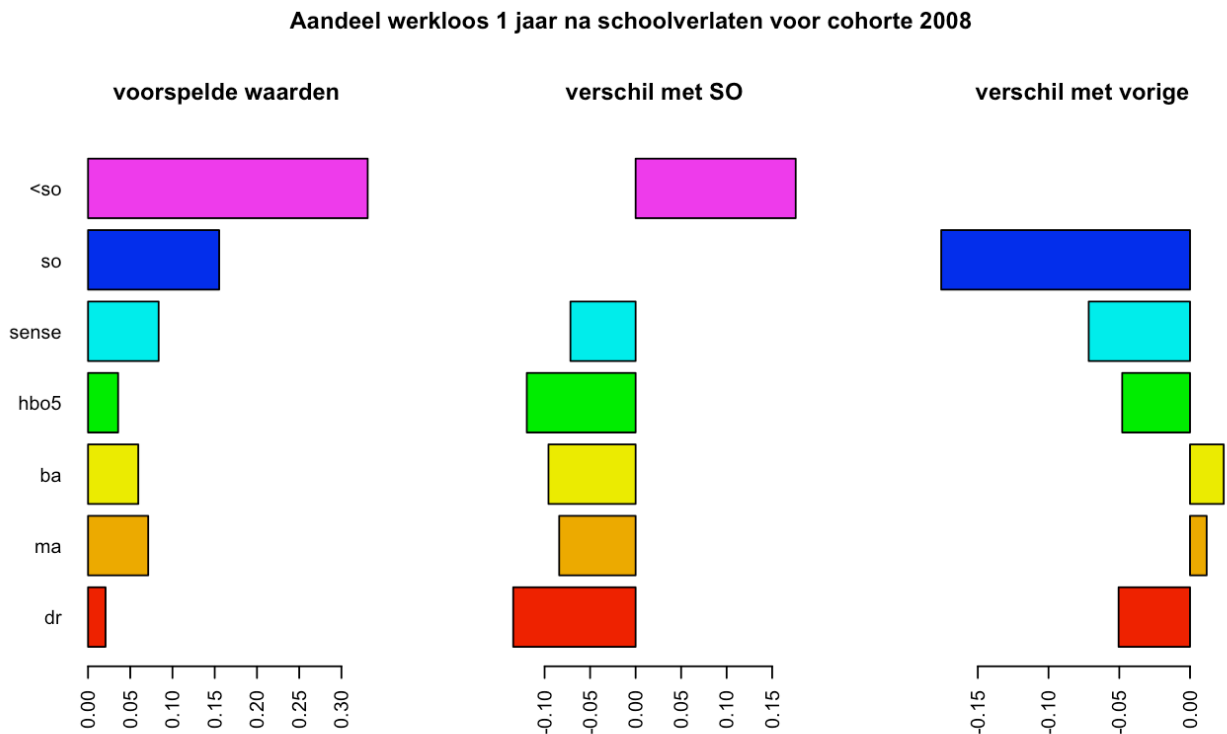
Figuur 26 Werkzaamheid 1 jaar na schoolverlaten, schoolverlaters 2008, vergelijking diplomaneaus

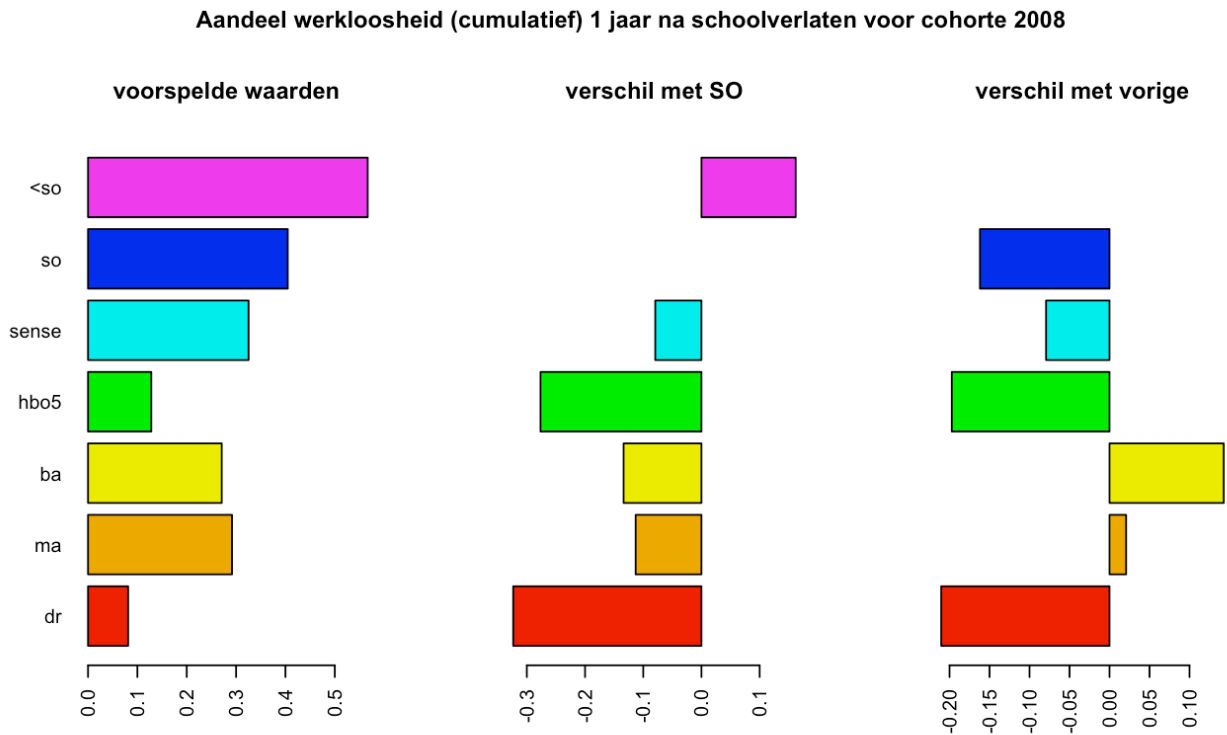
Figuur 27 Werkervaring 1 jaar na schoolverlaten, schoolverlaters 2008, vergelijking diplomaniveaus

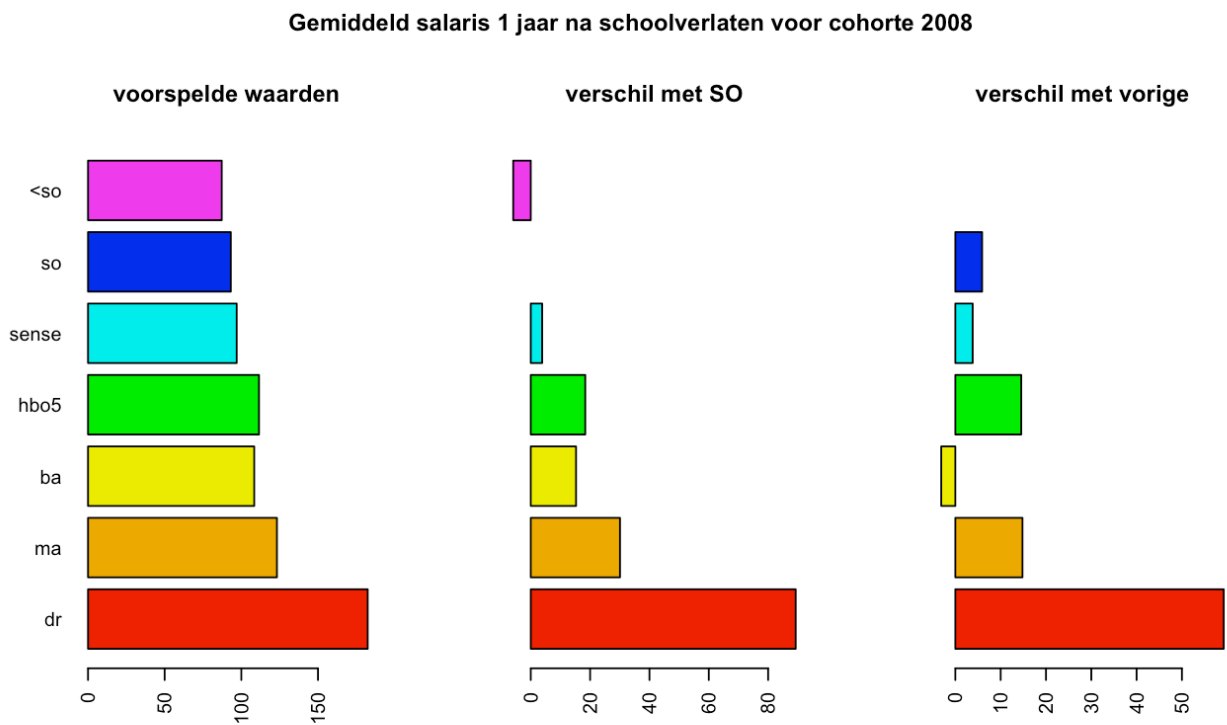
Figuur 28 Werkloosheid 1 jaar na schoolverlaten, schoolverlaters 2008, vergelijking diplomaniveaus

Figuur 29 Werkloosheidservaring 1 jaar na schoolverlaten, schoolverlaters 2008, vergelijking diplomaniveaus

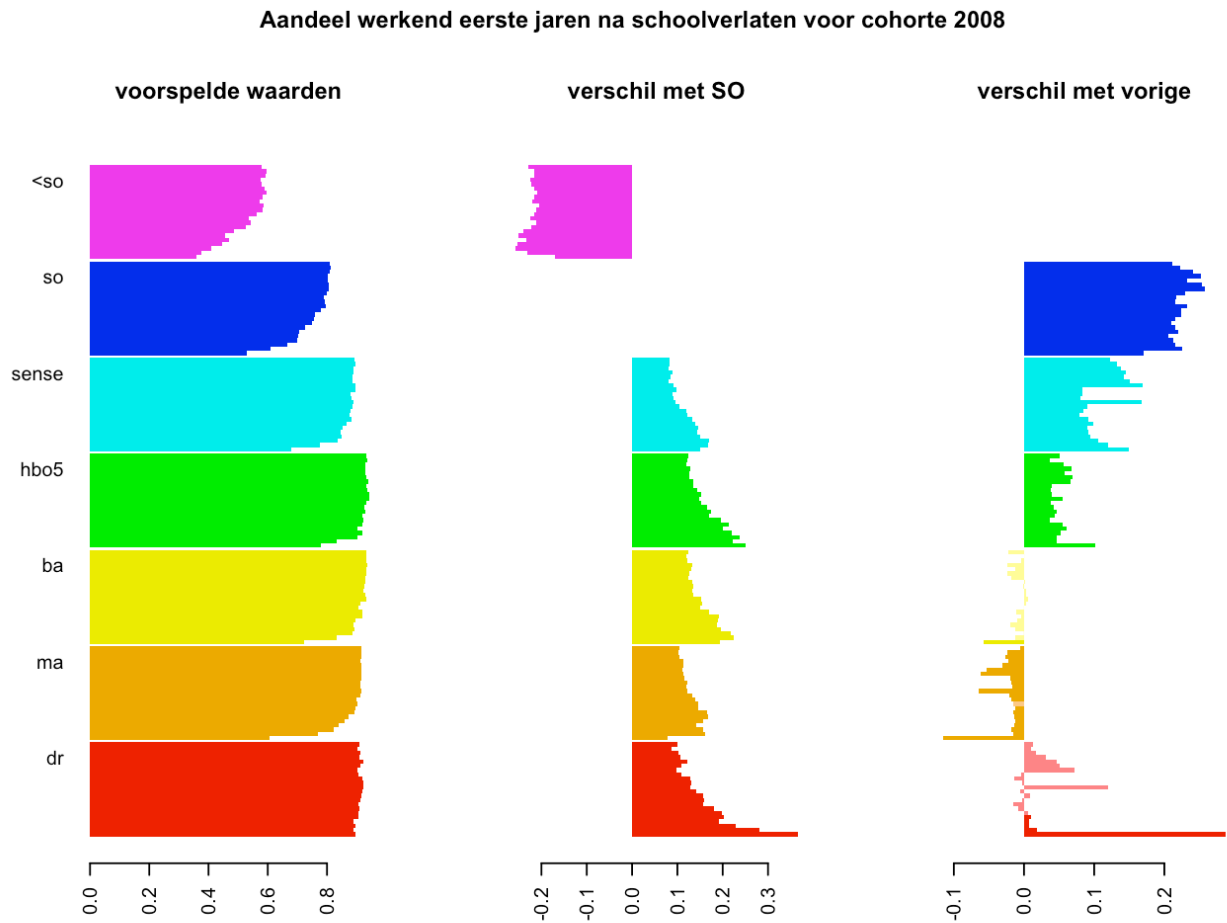

Figuur 30 Salarisniveau 1 jaar na schoolverlaten, schoolverlaters 2008, vergelijking diplomaniveaus

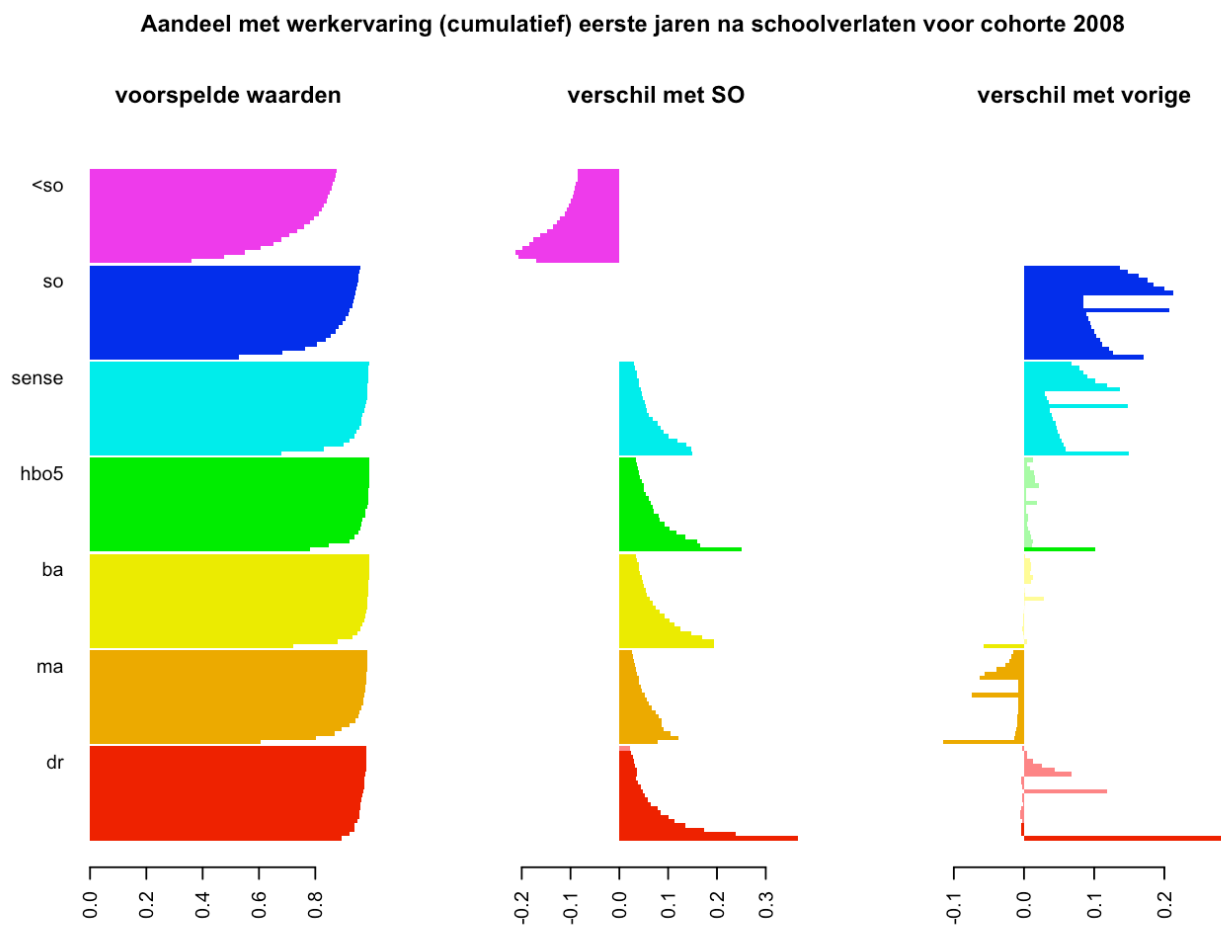

10.3 Diplomaverschillen over de tijd voor schoolverlaterscohorte 2008

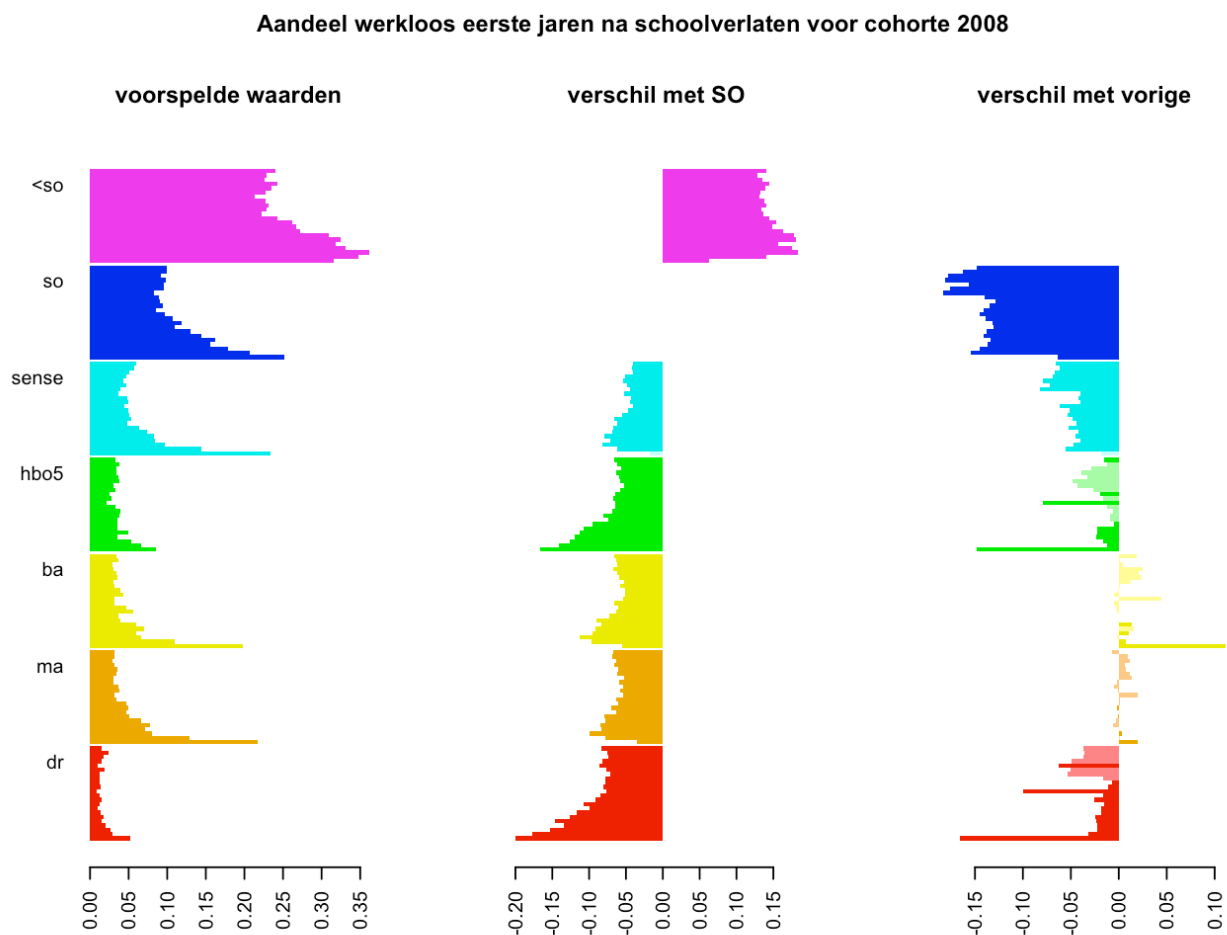
Figuur 31 Werkzaamheid eerste jaren na schoolverlaten, schoolverlaters 2008, vergelijking diplomaniveaus

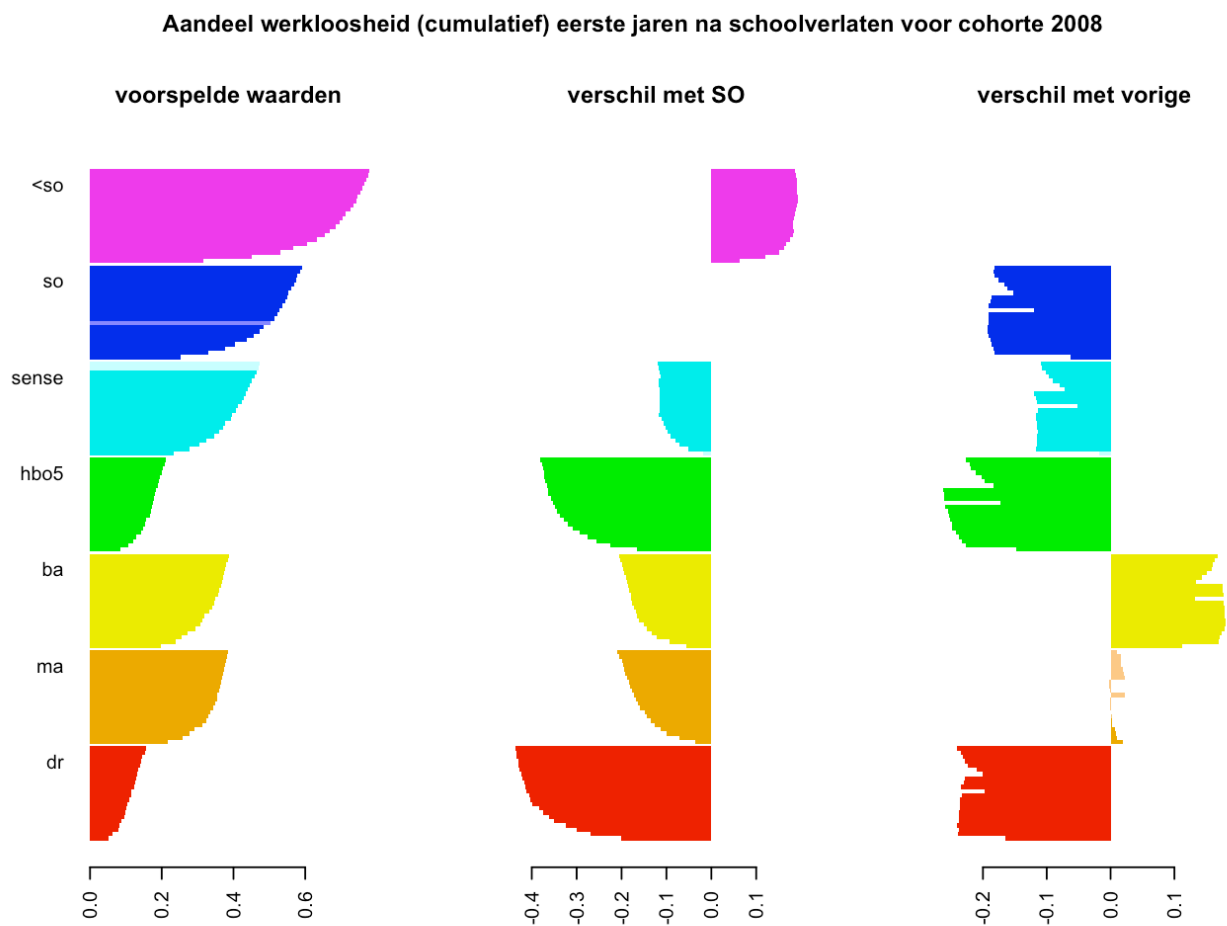
Figuur 32 Werkervaring eerste jaren na schoolverlaten, schoolverlaters 2008, vergelijking diplomaniveaus

Figuur 33 Werkloosheid eerste jaren na schoolverlaten, schoolverlaters 2008, vergelijking diplomaniveaus

Figuur 34 Werkloosheidservaring eerste jaren na schoolverlaten, schoolverlaters 2008, vergelijking diplomaniveaus

Figuur 35 Salarisniveau eerste jaren na schoolverlaten, schoolverlaters 2008, vergelijking diplomaniveaus

